HITLERS
Derde Rijk

Nummer 11

Alle verschrikkelijke geheimen onthuld

Martin Bormann
In de schaduw van de troon

Bezetting
Nazi-verschrikkingen in bezet Europa

Getto's
Een tussenstop op weg naar de dood

Herbewapening
De opbouw van het Duitse oorlogsapparaat

Barbarossa
De grootste invasie in de geschiedenis

HITLERS
Derde Rijk

Deel 11 Inhoud

Geheim Hitler-archief 55 t/m 60
Hitler en het leger

De Holocaust 61 t/m 66
Naar het getto

In het Derde Rijk 55 t/m 62
Duitse herbewapening

Nazi Verschrikkingen 55 t/m 60
Het bezette Westen

Hitlers handlangers 39 t/m 42
Martin Bormann; In de schaduw van de troon.

Hitlers veldslagen 73 t/m 80
Barbarossa; De invasie van Rusland

Hitlers oorlogsapparaat 71 t/m 78
Kruisers & Torpedobootjagers

Nazi-symbolen 43 t/m 46
SS-Polizei

A tot Z van het Derde Rijk 41 t/m 44
Huber, Kurt - Jeschonnek, Hans

Fotoverantwoording

Geheim Hitler Archief 55-56: Aerospace; **Geheim Hitler Archief 57-59:** Aerospace, AKG **Geheim Hitler Archief 60:** Aerospace, Bundesarchiv; **Holocaust 61-66:** Popperfoto; **In het Derde Rijk 55:** Aerospace; **In het Derde Rijk 56:** Aerospace, AKG; **In het Derde Rijk 57:** AKG; **In het Derde Rijk 58:** Popperfoto, AKG; **In het Derde Rijk 59-60:** Aerospace, Topham; **In het Derde Rijk 61-62:** Aerospace, Popperfoto; **Nazi verschrikkingen 55:** Aerospace; **Nazi verschrikkingen 56:** Aerospace, AKG; **Nazi verschrikkingen 57:** Popperfoto, Aerospace; **Nazi verschrikkingen 58-60:** Aerospace, AKG; **Hitlers handlangers 39-42:** Süddeutsche Verlag; **Hitlers veldslagen 73-77:** Aerospace; **Hitlers veldslagen 78:** Aerospace, AKG; **Hitlers veldslagen 79-80:** Aerospace; **Hitlers Oorlogsapparaat 71-78:** Aerospace; **Nazi symbolen 43-46:** Aerospace, AKG; **A tot Z 41-44:** Popperfoto, AKG, Aerospace, Topham.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt in welke vorm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Midsummer Books Ltd. Alle rechten voorbehouden. Deze uitgave mag niet in gewijzigde vorm of tegen een hogere prijs dan de aanbevolen verkoopprijs uitgeleend, wederverkocht, verhuurd of op andere wijze op commerciële basis aangeboden worden.

© 2001 Maxwell B.V.
© 2001 Midsummer Books
Brightstar Publishing plc. 2001

Hitler in 1935 in overleg met oorlogsminister Von Fritsch en de opperbevelhebber van de Wehrmacht, Von Blomberg. Hitlers handlangers waren vastbesloten de macht van de nazi's over het leger te consolideren en beide Pruisen maakten zich schuldig aan vieze praktijken. Von Fritsch werd valselijk beschuldigd van homoseksualiteit. Na zijn rehabilitatie stortte hij zich in de campagne in Polen waar hij de dood zocht en vond.

HITLER en het leger

Hitlers generaals hielden niet zo van het nationaal-socialisme. Maar ze hielden wel van de bewapenings- en carrièremogelijkheden die door de nazi's geboden werden. Toch kwam de effectiefste weerstand tegen Hitler vanuit hun rangen.

HOE raar het ook klinkt: het Duitse leger verdient eigenlijk wel bewondering. De Blitzkrieg-campagnes in de jaren 1939-40 verbluften de hele wereld en zijn nog steeds de meest dramatische militaire zeges ooit. En toen het lot zich tegen hen keerde, wist het Duitse leger zich met onvoorstelbare moed en een groot professionalisme tegen de overmachtige tegenstanders te verzetten. De geallieerde soldaten wisten het toen al; de historici en statistici hebben het daarna nog met feiten gestaafd: als je het van man tot man bekijkt, was het Duitse leger het beste.

Het leger was de enige instantie die Hitler van de macht af had kunnen houden. Tijdens het korte bestaan van de Weimarrepubliek had het besef dat het leger de regering kon maken of breken altijd als een schaduw boven het parlement gehangen. Zelfs na 1933 had het leger Hitler kunnen afzetten voordat hij de oorlog startte en, toen duidelijk werd dat men de oorlog zou verliezen, hadden de militairen het sterk gecentraliseerde nazi-regime binnen een paar uur kunnen uitschakelen. Na de oorlog verklaarden tal van generaals dat het alleen aan Hitlers idiote orders gelegen had dat Duitsland de oorlog niet gewonnen had

of tenminste getracht had vrede te sluiten met het westen, maar als dat zo was, waarom hadden ze Hitler dan niet gewoon vermoord?

Als Hitler nog eens geprobeerd had via een putsch de macht te grijpen, iets waar de SA het hele jaar 1932 op aandrong, dan had het leger zonder twijfel alle bruinhemden opgeruimd en was ook het lot van hun leider bezegeld geweest. Maar Hitler kreeg de macht langs constitutionele weg in handen. De toenmalige legercommandant generaal Von Hammerstein probeerde tot verzet op te roepen, maar geen enkele generaal durfde te protesteren tegen de beslissing van de vereerde Von Hindenburg. Hoewel het opperbevel van het leger met minachting neerkeek op de gewezen korporaal Hitler en zeer vijandig gestemd was jegens de SA, hadden de generaals eigenlijk vooral iets tegen de methodes van de beweging, maar niet tegen hun doelstellingen. Hitler sprak de generaals in februari 1933 toe tijdens wat hij later de moeilijkste toespraak van zijn leven zou noemen. Zij luisterden hem in stilte aan, doof voor zijn bevlogen welsprekendheid. Maar Hitlers buitenlandse beleid kwam neer op vergelding voor 1918 en zijn binnenlandse plannen benadrukten de openbare orde en een grootscheepse herbewapening. Er waren geen bezwaren.

DE DOOD VAN EEN OORLOGSHELD

Na de dood van Von Hindenburg die zomer zorgden de nazi-gezinde generaal Von Blomberg en zijn chef-staf Von Reichenau ervoor dat de strijdkrachten snel een nieuwe eed van trouw zwoeren aan de persoon Hitler in plaats van aan de president. Het aristocratische, conservatieve officierskorps maakte zich meer zorgen over de voortdurende openbare onrust, veroorzaakt door de SA die trachtte 'de bruine revolutie' te realiseren. Het leger zag de beperking van de macht van de SA tijdens de 'Nacht van de Lange Messen' in juni 1934 als gunstig voor Duitsland: hierdoor werd het land bevrijd van de dreiging van deze vandalen. Door machinegeweren uit te lenen aan de SS was het leger mede verantwoordelijk geworden voor een nooit eerder vertoonde daad van staatsterreur. De meeste Duitsers steunden de eliminatie van de SA-leiders en prezen Hitlers daadkracht. Het feit dat hiermee de regering het recht kreeg burgers zonder enige vorm van proces te vermoorden kreeg vrijwel geen aandacht.

KORPORAAL TEGEN WIL EN DANK

Hitler was zich pijnlijk bewust van zijn nederige afkomst. De voormalige

Links:
Op 20 augustus 1934 verving een eed van trouw aan de "Führer van het Duitse Reich en Volk, Adolf Hitler" de grondwettelijke eed van de Weimarrepubliek. De eed had als doel de persoonlijke verplichting van het leger ten opzichte van Hitler te versterken. Voor de samenzweerders van de 20-juli-aanslag vormde dit een moreel dilemma.

De Reichswehr en de nazi's

ONDANKS de nederlaag van de Eerste Wereldoorlog had het Duitse leger nog steeds een goede reputatie. Diverse partijen in de Duitse maatschappij waren zeer ontevreden over het verlies van het Duitse grondgebied onder de voorwaarden van Versailles. Ze betreurden de afschaffing van de monarchie en hadden niets op met de nieuwe republiek. Het leger bleef als enige instantie boven de partijen staan, als een soort van scheidsrechter die de Duitse democratie in goede banen moest leiden.

Na de catastrofale nederlaag van 1918 deed het leger er alles aan om een zondebok te vinden. Luidkeels verkondigde men de 'dolkstoottheorie': de bewering dat het leger niet aan het front verslagen was, maar verraden was door de 'roden' en in de steek gelaten was door de politieke leiders. Hierbij ging men voorbij aan het feit dat het militaire opperbevel al sinds 1915 de macht in handen had in Duitsland en dat men pas weer een burgerregering aan de macht had gebracht toen duidelijk werd dat de oorlog niet meer te winnen was. Toch werd de theorie die het leger over de nederlaag verkondigde algemeen geloofd en werd het een centraal thema in Adolf Hitlers 'wereldbeeld'.

De Reichswehr distantieerde zich in het openbaar van de Weimarrepubliek. Generaal von Seeckt zette zich af tegen de regering en won een conflict over het behoud van de keizerlijke kleuren: zwart, wit en rood. Hij volgde hiermee een algemene trend die al ingezet was voordat de Kaiser aftrad: het leger was niet langer loyaal aan de Keizer, maar aan het Vaderland, vertegenwoordigd door het opperbevel van het leger. Deze ontwikkelingen stopten toen de oorlogsheld Von Hindenburg tot president gekozen werd. Toen de rijkskanselier Von Seeckt in 1923 tijdens de couppoging vroeg waar de Reichswehr stond, antwoordde die "achter mij", hetgeen niet direct een geruststelling voor de zittende regering was.

Von Seeckt trad in 1926 af. Drie jaar later was Duitsland in de greep van de depressie en waren de nazi's een belangrijke partij geworden. Militairen mochten zich niet met politiek inlaten en drie onderofficieren werden voor de krijgsraad gedaagd omdat ze lid waren van de nazi-partij. De Reichswehr was verdeeld: de oudere, hogere officieren die nog onder de Kaiser gediend hadden, wilden zich afzijdig houden. De jongere officieren, die beseften hoe beperkt hun vooruitzichten waren in het kleine leger dat onder het verdrag was toegestaan, konden zich deze onpartijdigheid niet veroorloven.

Boven:
Een wervingsposter voor de Reichswehr (1919-35). Deze wervingsactie was zo succesvol dat men voor elke vacature voor het leger van 100.000 manschappen zeven sollicitanten had. Daarom werden er zware eisen gesteld aan de kandidaten, waaronder een minimum lengte.

Hieronder:
Rekruten van de Reichswehr poseren op het opleidingsterrein bij het Sennelager in 1922. Het leger van de Weimar-regering stamde direct af van de Freikorpsen en niet van het keizerlijke leger. De wet waarmee deze eenheden in 1920 verboden werden, leidde tot de rechtse Kapp-putsch. Vanaf de oprichting was de Reichswehr daarom vervuld van een antirepublikeinse geest.

Boven:
Erich von Manstein, een bondgenoot van Von Blomberg en Von Fritsch, bleef tot het uitbreken van de oorlog in ongenade. In deze briljante expert op het gebied van mobiele oorlogvoering zag Hitler de verpersoonlijking van de oude aristocratische 'Gardeofficier waaraan hij zo'n grote hekel had. De ambitieuze en mondige Von Manstein werd in april 1944 definitief aan de kant gezet.

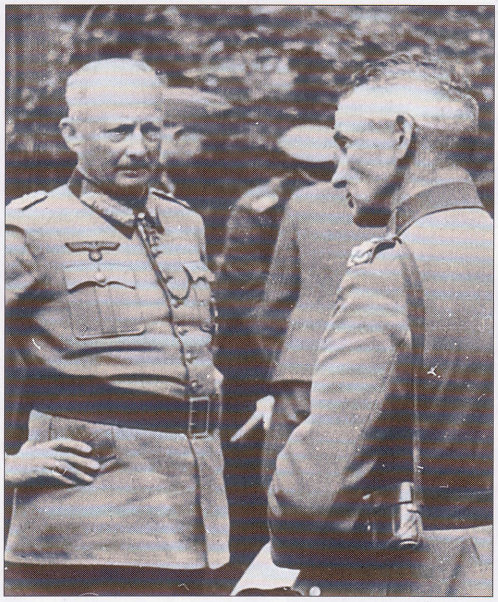

Links:
Hans von Kluge overlegt met Walther Model na het mislukte offensief bij Koersk in juli 1943. Von Kluge was een van de verdachten van de mislukte aanslag op Hitler in 1944 en kreeg de kans aangeboden zelf vergif in te nemen. Model bleef tot het einde toe als generaal trouw aan de nazi's en pleegde in april 1945 zelfmoord om uit handen van de geallieerden te blijven.

onderofficier beroemde zich erop dat hij meer wist van 'echte oorlog' dan zijn generaals die tijdens de oorlog in een kantoor hadden gezeten, op veilige afstand van de loopgraven. Het is geen toeval dat zijn favoriete generaals, Guderian, Model, Steiner, Paulus en, bovenal, Rommel, allemaal van eenvoudige afkomst waren. Er zat nog niet een 'von' bij.

Hitler ontsloeg de opperbevelhebber van het leger Von Blomberg vanwege het schandaleuze verleden van diens jonge echtgenote. Ook wist hij de natuurlijke opvolger van Von Blomberg, generaal Von Fritsch op een zijspoor te zetten op basis van een homoseksueel schandaal dat volledig door Himmler verzonnen was. De generaals stonden erbij en keken ernaar. Zij stonden toe dat Hitler de lege plekken opvulde met de makkelijk kneedbare Von Brauchitsch, en de, inmiddels beruchte toekomstige commandant van het 6e leger, Von Reichenau als zijn chef-staf.

GEVAARLIJK SPEL

Hoewel ze zich niet uitlieten over de herbezetting van het Rijnland door de Führer, uitte de generale staf wel haar angsten over de annexatie van Oostenrijk, het Sudetenland, Tsjecho-Slowakije en Polen. Het plan voor de invasie in het westen in de zomer van 1940 was niet veel meer dan een verdunde versie van het Schlieffen-plan: de meest onsuccesvolle invasie sinds mensenheugenis. Op alle niveaus waren er discussies - samenzweringen is te veel gezegd - over Hitler voordat hij Duitsland in een rampzalige oorlog meesleepte. Maar zelfs de zo slecht behandelde Von Fritsch weigerde tot actie over te gaan en zei “deze man is het lot van Duitsland”. De fatalistische voormalige generaal zocht en vond de dood bij zijn oude regiment tijdens de invasie van Polen.

Het Duitse leger liep in 1940 alles en iedereen onder de voet en won binnen een paar weken terug wat de vorige generatie in vier jaar verloren had. De schaal en de snelheid van het succes verrasten de Duitsers evenzeer als hun tegenstanders. Hitler leek zijn gelijk te halen: zijn instinct bleek beter te zijn dan dat van de generaals met al hun tijds- en munitieschema's en saaie

details. De generaals dachten dat ze een nieuw, revolutionair concept gevonden hadden: Blitzkrieg. Toen Hitler zich tegen zijn echte vijand, de Sovjet-Unie, keerde, volgde het leger zonder tegensputteren. Generaal Paulus stelde een rapport op waaruit bleek dat een invasie van de Sovjet-Unie logistiek onmogelijk was, maar dit werd genegeerd. Het 'overwinningszieke' leger stortte zich blind op Rusland.

Hitler ontsloeg Von Brauchitsch in december 1941 en benoemde zichzelf tot opperbevelhebber omdat hij geen generaal kon vinden die volgens hem voldoende nazi-gezind was. Zijn relaties met het opperbevel herstelden zich na de winter, maar verslechterden weer toen de campagne in 1942 vastliep. Op zijn vooruitgeschoven hoofdkwartier in de Oekraïne zat Hitler voortaan alleen: hij wilde zelfs niet meer samen lunchen met zijn generaals. En omdat hij ze absoluut niet meer vertrouwde, liet hij vanaf dat moment alles wat ze hem vertelden in steno opschrijven.

TWIJFELACHTIGE TROUW

1943 begon met de nederlagen bij Stalingrad en Tunis, die beide grotendeels aan Hitler zelf te wijten waren. Het jaar eindigde met de bittere terugtocht door de Oekraïne, het verlies van Kiev en de ondergang van Mussolini nadat de geallieerden op het vasteland van Italië landden. Begin 1944 beseften alle generaals aan het front dat hun laatste uur geslagen was. Maar ze vochten door, een paar uitzonderingen daargelaten. Er waren er maar weinig die werkelijk tot verzet tegen de Führer durfden over te gaan. Zelfs Von Kluge, die twee keer zijdelings betrokken was geweest bij aanslagpogingen op zijn hoofdkwartier in Rusland, kwam pas in actie na de voortijdige berichten over Hitlers dood op 20 juli.

Sommige generaals bleven Hitler trouw omdat ze werkelijk achter het nazi-regime stonden. Anderen grepen de carrièremogelijkheden aan die ontstonden door de uitbreiding van de SS en gingen een aantal rangen omhoog als aanvoerder van de nieuwe divisies van Himmler. Maar de meerderheid volgde Hitler omdat hij ze omkocht. Hitler beloonde verschillende hogere officieren voor hun loyaliteit, zelfs nadat ze publiekelijk in ongenade gevallen waren. Veldmaarschalk Von Leeb kreeg nog gewoon betaald na zijn ontslag in 1941. Generaal Guderian, inspecteur van de pantsertroepen, mocht in Oost-Europa een landgoed voor zichzelf gaan uitzoeken. De generaals verbonden zich uit eigenbelang aan het regime. Velen van hen werden beschuldigd van oorlogsmisdaden in het oosten. Als zij de generaals van de duivel waren, dan werden ze betaald met het goud van Satan.

Boven:
Hitler begroet de minister van defensie, Von Blomberg, tijdens de partijbijeenkomst in Neurenberg in 1934. De aristocratische generaal steunde Hitler zowel tijdens de zuivering van de SA als bij de herbezetting van het Rijnland. De 'rubberen leeuw' was de eerste veldmaarschalk die door de Führer benoemd werd. Hij zou echter ook een van de eerste slachtoffers zijn van de zuivering van het leger door de nazi's in 1938.

"Wir haben es nicht gewusst."

NA de val van Berlijn werden de overlevende Duitse commandanten ondervraagd. Een aantal van hen werd berecht wegens oorlogsmisdaden. Toen zij beweerden dat zij niets geweten hadden van de holocaust of de gruwelijke misdaden die in Oost-Europa gepleegd waren, geloofden veel Britse en Amerikaanse generaals dit klakkeloos. Hun tegenstanders waren gewoon professionele experts geweest die hun best hadden gedaan. De Duitse generaals beriepen zich op hun a-politieke traditie; het was niet aan hen om de bevelen van de regering in twijfel te trekken. Wat de waarheid ook is, in augustus 1933 had de hele Wehrmacht een eed gezworen aan de nieuwe leider van Duitsland, Adolf Hitler. En men kon van een heer nu eenmaal niet verlangen dat hij zijn woord brak.

Zelfs toen er Duitse generaals werden voorgeleid op grond van ernstige aanklachten, was de verklaring dat alleen de SS oorlogsmisdaden gepleegd had al voor waar aangenomen door de westerse opinie. Veldmaarschalk Von Manstein werd terzijde gestaan door juristen die door Britse officieren betaald werden. Generaal Guderian ontdekte een tot dan toe verborgen passie voor de werken van de invloedrijke Britse historicus Basil Liddell-Hart, die snel daarna het hele Blitzkrieg-concept als een eigen idee zou opeisen. En een paar jaar later kon men, gedwongen door de noodzaak West-Duitsland in de NAVO op te nemen en een nieuw Duits leger op te bouwen dat zich tegen de Russen kon verweren, niet toestaan dat capabele commandanten als Von Manstein zaten weg te kwijnen in de gevangenis. Hoewel hij tot 18 jaar veroordeeld was voor zijn acties in Rusland, werd hij binnen drie jaar al weer vrijgelaten om te helpen bij de opbouw van de Bundeswehr. Het idee dat de generaals alleen maar voor het welzijn van Duitsland gevochten hadden, werd een noodzakelijke fictie in naoorlogs Duitsland.

Boven:
Naarmate de oorlog langer duurde, werden de partizanen in het bezette oosten steeds effectiever. Burgers die verdacht werden van guerrilla-activiteiten werden standrechtelijk vermoord. De Wehrmacht had weinig aansporing nodig om de richtlijnen van de Führer in dergelijke situaties uit te voeren.

Hieronder:
In de rassenoorlog in het oosten waren er geen onschuldigen. Zowel de SS als de Wehrmacht lieten zich meeslepen door het escalerende geweld. Gevangenen die niet ter plekke gedood werden, werden in het Duitse Rijk vermoord.

Hieronder:
Wilhelm Keitel met opgeheven hoofd tijdens het ondertekenen van de capitulatie op 9 mei 1945. Hoewel hij weinig macht had, was hij de perfecte zondebok voor de Duitse generaals.
In Neurenberg werd hij opgehangen vanwege zijn betrokkenheid bij de ergste misdaden die door de Wehrmacht gepleegd werden.

NAAR HET GETTO

De getto's uit de Tweede Wereldoorlog verschilden volledig verschillend van alle andere joodse wijken die er ooit bestaan hebben. Als sleutelelement van de 'Endlösung' waren het verzamelplekken voor mensen onderweg naar de gaskamers.

Getto's bestaan al heel lang. Joden moesten in de middeleeuwen al vaak in een speciale wijk wonen. De naam getto komt van de 16e-eeuwse joodse wijk in Venetië - *Geto Nuovo*. Maar de getto's die de nazi's in Oost-Europa inrichtten, waren iets anders.

In september 1939 veroverde de Wehrmacht de westelijke helft van Polen en werden grote gedeelten van dit land opgenomen in het Duitse rijk. Door de verovering van Polen viel

Foto boven:
Warschau, 1941. Honger en ziekte eisen hun tol in het dichtbevolkte getto. Deze joodse man, die lijdt aan ondervoeding en de eerste stadia van tyfus, is op straat ineengezakt. Zijn lotgenoten doen wat ze kunnen, maar weten dat hij nog maar een paar dagen te leven zal hebben.

Boven:
Een van de poorten in de schrikkeldraadversperring rond het getto in Lodz. Op het bord staat 'Woongebied voor joden: verboden toegang.'

Rechts:
De kinderen in de getto's hadden het erg zwaar. Zelfs ondanks het natuurlijke instinct van mensen om hun kinderen te beschermen, was de kindersterfte erg hoog: er was eenvoudigweg te weinig voedsel, zorg, brandstof en woonruimte. Toch deden de bewoners van de getto's hun best voor de jeugd: tegen de instructies van de Duitsers in werden er clandestiene scholen ingesteld om de kinderen toch nog iets te leren.

opeens tweederde van de drie miljoen Poolse joden onder het nazi-regime. De meeste joden woonden in de grote steden Warschau, Lodz, Krakow, Lublin en Lwow.

Natuurlijk waren er ook joodse gemeenschappen in kleinere plaatsen in heel Polen.

Een van de belangrijkste redenen waarom Adolf Hitler ten oorlog trok, was om *Lebensraum* - leefruimte - te veroveren voor het Duitse volk. Dit kon hij deels realiseren door annexatie van Duitssprekende gebieden zoals Oostenrijk en het Sudetenland, maar het merendeel van het nieuwe territorium moest van andere volken gestolen worden.

En als die volken behoorden tot wat Hitler en de nazi's als de 'aartsrassenvijand' beschouwden, kwam dat alleen maar gunstig uit.

Het probleem met het stelen van land en eigendommen van 'Untermenschen' zoals Slaven en joden was wat te doen met de mensen die

Boven:
Orthodoxe joden in Lublin worden bespot door Duitse soldaten en SS-bewakers. Dergelijke vernederingen waren aan de orde van de dag: elke jood die zich hier tegen verzette, kon minstens op een flinke aframmeling rekenen.

Boven:
Een straatopname begin 1943 in het getto van Warschau. Er woonden nog maar 55.000 joden: meer dan 300.000 waren er tussen juli en september van het jaar daarvoor naar Treblinka gebracht.

Hierboven:
September 1939, Poolse joden worden gedwongen de straten schoon te vegen nadat ze door Duitse soldaten en Einsatzkommandos opgepakt zijn. Ze zouden al snel gedwongen worden in getto's te gaan wonen. Drie jaar later zijn de meesten van hen in de vernietigingskampen gedood.

door raszuivere ariërs vervangen werden.

DE EERSTE GETTO'S

Onder de voorwaarden van het verdrag tussen Molotov en Von Ribbentrop werd Polen in 10 districten verdeeld.
De westelijke districten werden geannexeerd door het Groot-Duitse Rijk, de oostelijke districten werden onderdeel van de USSR en wat er overbleef in het midden werd een Duitse kolonie met de naam *Generalgouvernement*. De joden die in het Duitse gebied woonden, moesten verhuizen: Hans Frank zou ervoor zorgen dat het

Boven:
Vrouwen en kinderen wachten op hun deportatie na de opstand in het getto van Warschau in april 1943. De SS reageerde zeer gewelddadig: 7.000 joden werden doodgeschoten, 7.000 werden er naar Treblinka gestuurd om vergast te worden en nog eens 15.000 werden er naar het getto van Lublin gestuurd. Het getto van Warschau werd met de grond gelijk gemaakt.

Generalgouvernement hun nieuwe bestemming werd.

Het eerste getto werd in oktober 1939 opgericht in Pjotrkowski Tribunalski ten zuiden van Lodz. Dit werd gevolgd door grotere getto's bij Lodz, Warschau, Lublin en Radom.

Door de invasie in de Sovjet-Unie in juni 1941 kwamen er nog meer joden binnen de Duitse invloedssfeer. De bevolking van grote steden als Kovno (Kaunas) in Litouwen en Minsk in Wit-Rusland was tenminste voor eenderde joods.

Ook zij werden uit hun huizen verdreven en in getto's geplaatst. Honderdduizenden van hen kwamen echter nooit zover.

Zij vielen ten prooi aan de pogroms van de *Einsatzgruppen*. Eind 1942 woonden alle joden in de door Duitsland bezette delen van Oost-Europa die niet ondergedoken of dood waren in een getto. Er werden 350 tot 400 getto's ingericht in Polen, de Baltische staten, bezet Rusland en Hongarije. Ze varieerden sterk in grootte: in het kleinste woonden zo'n 3.000 mensen; het grote getto van Warschau bood een schamel onderkomen aan zo'n half miljoen mensen.

De kleinere getto's bestonden in de regel niet lang: de bewoners kwamen meestal uit de directe regio en deze getto's waren vaak een tijdelijk onderkomen voor de joden op weg naar een grotere locatie.

GETTO-STRUCTUUR

De eerste getto's waren meestal open. De gewone Polen konden het getto binnengaan en de joden konden er uit gaan. Door Hans Franks beslissing dat alle joden een gele davidsster moesten dragen, waren de joden immers gemakkelijk te herkennen: eenieder die zich zonder goede reden buiten het getto bevond kon gestraft worden; joden die hun ster niet droegen riskeerden de doodstraf.

De meeste grotere getto's waren gesloten. het getto van Warschau was omgeven door een muur van 15 kilometer; Lodz was afgeschermd met houten hekken en prikkeldraad. Theresienstadt in Bohemen, waar een joodse 'modelgemeenschap' was opgericht door de SS, bevond zich binnen de muren van een oud fort.

De Duitsers bemoeiden zich amper met het feitelijke bestuur over de getto's. Zij dumpten de joden eenvoudig weg in een afgesloten gebied (meestal na ze van hun persoonlijke bezittingen beroofd te hebben) met SS-wachten op de muren, in wachttorens en bij de hekken.

De organisatie in het getto werd meestal overgelaten aan een *Judenrat* - een raad van ouderen die aan de nazi's rapporteerde. Zij hadden een onmogelijke taak: ze moesten de joodse bevolking vertegenwoordigen tegenover de Duits autoriteiten maar hadden geen invloed op de overheersers en tegelijkertijd moesten ze de Duitse verordeningen en eisen

"Uitgeput, hongerig en bevroren trokken we verder. We hadden zo'n 100 kilometer afgelegd met de uitgemergelde gevangenen van Auschwitz, door dalen en over heuvels, door diepe sneeuw. Het was een race tegen de dood."

Dr. Lucie Adelsberger, overlevende van Auschwitz

aan hun eigen, wanhopige mensen overbrengen.

Hoewel historici de *Judenrate* wel eens beschuldigd hebben van collaboratie met hun beulen, hadden ze in feite weinig keus. Een weigering de Duitse eisen door te geven, betekende arrestatie en een bijna zekere dood. In plaats daarvan probeerden ze de impact van het nazi-regime te verzachten door op slinkse wijze orders anders te interpreteren, of te doen alsof ze ze opvolgden, maar in feite alles in het werk te stellen om de uitvoering ervan te vertragen. De belangrijkste functie van de *Judenrat* was het interne bestuur van het getto. Hoewel weinig Oost-Europese joden hiermee enige ervaring hadden, moesten ze politie- en postsystemen opzetten. Ze moesten arbeiders leveren voor de dwangarbeidersprojecten van de nazi's en waren verantwoordelijk voor de gezondheid, het welzijn en de voedselvoorziening in het getto.

CONDITIES

De condities in de getto's waren zeer slecht. Ze waren overbevolkt. In het getto in Warschau woonde bijna eenderde van de 1,5 miljoen inwoners van de stad op zo'n twee procent van de beschikbare ruimte. Bovendien waren ze smerig en waren de sanitaire voorzieningen, als die er al waren, die naam niet waardig. Vanaf het begin was er een gebrek aan voedsel. *Reichskommissar* Lohse, die onder andere verantwoordelijk was voor het getto van Kaunas in Litouwen, vaardigde een richtlijn uit met daarin de volgende verklaring: "De joden in de getto's krijgen slechts zoveel voedsel als de rest van de bevolking kan missen, maar nooit meer dan strikt noodzakelijk is om in leven te blijven. Hetzelfde geldt voor andere eerste levensbehoeften." Het nazi-idee van 'in leven blijven' ging uit van een dieet van slechts 200 calorieën per dag. Door het vuil, de overbevolking en de gebrekkige behuizing waren de getto's goede voedingsbodems voor ziektes als tyfus. De bevolking leed sowieso al aan ondervoeding en de ziekte sloeg hard toe, vooral bij degenen met de minste weerstand: jongeren, ouderen en zieken. Ongeveer één op de vijf inwoners van de getto's in Warschau en Lodz stierf in 1941 en 1942 - zo'n 120.000 mensen. Hoewel er geen bewijzen van zijn dat de nazi's de joden opzettelijk uithongerden, lijdt het geen twijfel dat ze er geen problemen mee hadden dat de inwoners van de getto's massaal van de honger stierven.

HET LEVEN IN EEN GETTO

Volgens Israel Gutman, een overlevende van het getto van Warschau "sneed het gesloten getto de joden volledig af van de rest van de wereld. Joden konden geen contact meer maken met niet-joden en ze leefden totaal geïsoleerd."

Het leven in het getto was een constant gevecht om te overleven. Men moest vechten om de eerste levensbehoeften: voedsel, onderdak, kleding - vooral in de bitter koude winters in Midden-Europa.

Maar het leven ging door. Men raakte gewend aan de dagelijkse vernederingen en de angst voor deportatie. Kinderen bleven gewoon naar school gaan en in veel getto's ontstond een rijk cultureel leven. Onder de inwoners bevonden zich mensen die voorheen beroemd waren als acteur, zanger, dichter of kunstenaar, of die gewerkt hadden als wetenschapper of hoogleraar. In Theresienstadt spraken intellectuelen op zolders en in kelders voor een enthousiast publiek over onderwerpen die uiteenliepen van de 'Sociologische Structuur Van De Joden In De Diaspora' en 'De Catalinarische Redevoeringen' tot de 'Relativiteitstheorie' en 'De Artistieke Beleving'.

Een ander belangrijk element van het culturele leven in de getto's was religie. Nadat het hen door de Duitsers verboden was hun geloof te belijden, herontdekten veel joden in het getto hun geloof. Kerkdiensten en lezingen werden in het geheim gehouden en de joodse feestdagen werden zoveel mogelijk gevierd.

DOORGANGSKAMPEN

Voor de nazi's waren de getto's nooit meer dan een voorlopige oplossing voor het joodse probleem. In 1940 overwoog men het 'Madagascarplan', maar het was onmogelijk om alle Europese joden naar het grote eiland in de Indische Oceaan te deporteren. In plaats daarvan bedacht men de 'Endlösung'.

Na de conferentie in Wannsee in januari 1942 werd volkerenmoord het officiële beleid. Al snel daarna begon de SS met de opruiming van de getto's.

In zijn geschiedenis van de vernietigingskampen beschreef Yitzhak Arad het proces. "Alleen al het organiseren van de deportatie van de 2.284.000 joden die volgens de SS-gegevens in getto's in het *Generalgouvernement* woonden vereiste zorgvuldige voorbereiding. De geografische spreiding van de getto's, de locaties en capaciteit van de vernietigingskampen en de beschikbare transportmiddelen moesten allemaal in aanmerking genomen worden."

De inwoners van complete getto's werden op transport gezet naar de dodenkampen in Sobibor, Treblinka en Belzec en begin 1944 waren de meeste getto's leeggeruimd en platgebrand.

In 1944 werd de 'Endlösung' ook toegepast op joden buiten Polen: Er werden Hongaarse joden naar Auschwitz getransporteerd en het getto in Theresienstadt werd gebruikt als doorgangskamp voor West-Europese joden die hetzelfde lot te wachten stond. Tegen de tijd dat het Rode Leger de getto's van Oost-Europa bevrijdde, stond er niet een meer overeind.

GETTO'S IN BEZET EUROPA

Er zijn bewijzen dat Hitler en de nazi's al van plan waren de Europese joden uit te roeien voordat de oorlog uitbrak, maar voorlopig vonden zij het voldoende ze van hun land te verdrijven, hun bezittingen in beslag te nemen en ze in getto's op te sluiten. Daarom stuurde SD-chef Reinhard Heydrich al voor de val van Warschau een memo naar een aantal SS-chefs.

Geheim
Berlijn: 21 september 1939
Aan de leiders van de Einsatzgruppen

Het jodenvraagstuk in bezette gebieden

Ik verwijs naar de bijeenkomst die eerder vandaag in Berlijn gehouden is en herhaal dat de voorgenomen maatregelen (d.w.z. het uiteindelijke doel) geheim moeten blijven.

We moeten een onderscheid maken tussen het einddoel (waarvoor veel tijd nodig is) en de fases die tot de vervulling van dat doel leiden en die al snel uitgevoerd zullen worden.

Voorlopig zullen we de joden vanuit het platteland en kleinere plaatsen in geselecteerde wijken van de grotere steden bij elkaar brengen. Dit dient zo snel mogelijk te gebeuren.

In elke bestaande joodse gemeenschap moet een raad van oudsten ingesteld worden. Deze moeten op de hoogte gesteld worden van de data en tijden waarop men naar de steden wordt overgebracht. Zij worden persoonlijk verantwoordelijk voor het vertrek van alle joden in hun gemeenschap naar de steden.

Om veiligheidsredenen is het noodzakelijk joden de toegang te ontzeggen tot bepaalde delen van de stad: men kan ze ook verbieden het getto te verlaten.

Heydrich

Men reageerde snel op Heydrichs memo, en het eerste getto in Polen werd eind 1939 al geopend. In de zomer van 1942 woonden er al meer dan drie miljoen joden in getto's in Oost-Europa en de door de Duitsers bezette delen van Rusland.

Boven een straat die het getto van Warschau doorkruist, is een voetbrug gebouwd om te voorkomen dat de joden het getto kunnen verlaten.

DUITSE HERBEWAPENING

1918 moest het einde markeren van de Duitse expansie op het vasteland van Europa. Maar het pakte anders uit. Hitler misbruikte het Duitse schaamtegevoel om aan de macht te komen; een generatie later liep het Duitse leger de buurlanden onder de voet.

Machtsvertoon door Duitse oefentanks. Dergelijke uitingen van propaganda spraken de Duitsers aan en leidden buitenlandse waarnemers om de tuin. Duitsland was zo slecht voorbereid op een oorlog dat deze Panzer 1's daadwerkelijk ingezet werden tijdens de eerste Blitzkrieg-campagnes.

Geheim leger

Samenwerking met de Russen

OMDAT de Duitsers niet konden voldoen aan de herstelbetalingen die opgelegd waren door het verdrag van Versailles vielen de Fransen in 1923 het Ruhrgebied binnen. Als gevolg daarvan sprak Von Seeckt, de charismatische leider van de Reichswehr, zich uit voor toenadering tot het communistische Rusland. De Duitse regering sloot daarop het verdrag van Rapallo met de Sovjet-Unie.

Het onmiddellijke doel van deze samenwerking met de Sovjet-Unie was de dreiging aan de Duitse grenzen te neutraliseren. Met steun van de Duitse rijkskanselier leidde dit ertoe dat Duitsland wapens inkocht in Rusland.

Ook werden er samen met Rusland een aantal wapens ontwikkeld. Later werden er in Rusland een faciliteit voor chemische oorlogvoering en een tank- en luchtvaartopleidingsschool gevestigd die voor gebruik door de Duitsers bestemd waren. Dergelijke activiteiten waren strikt verboden volgens het verdrag van Versailles en de Duitse wet. De samenwerking duurde tot het moment dat de Weimar-regering opgeheven werd.

Von Seeckts enorme reputatie is deels gebaseerd op zijn passie voor mobiele oorlogvoering. Maar zijn steun voor het gebruik van vliegtuigen en pantservoertuigen voor verkenningsacties en het feit dat hij tanks zag als een ondersteunend krijgsmachtonderdeel kwamen volledig overeen met de ideeën die men al in de Eerste Wereldoorlog hanteerde. In feite week Von Seeckt niet ver af van Von Schlieffens beeld van een cavalerie en infanterie die zich snel verplaatsten, door gebruik te maken van treinen.

Boven:
De charismatische Von Seeckt nam de gedemoraliseerde en ongedisciplineerde restanten van het keizerlijke leger onder zijn hoede. Hij zorgde ervoor dat het leger zich verre hield van politiek en herstelde de stabiliteit binnen de Reichswehr.

OP 28 juni 1919 werd het Verdrag van Versailles ondertekend met als doel Duitsland onschadelijk te maken. Het land werd verplicht tot zware herstelbetalingen en de Duitse strijdkrachten werden zo sterk ingeperkt dat ze nog niet in staat waren om de eigen landsgrenzen te verdedigen. Omdat Duitsland zelf niet mocht meedoen aan de onderhandelingen, verwierpen de meeste Duitsers het verdrag als een 'opgelegde vrede'. De zware voorwaarden zorgden voor een goede voedingsbodem voor antidemocratische bewegingen zoals de NSDAP. Voor de trotse natie met haar sterke militaire traditie was het verdrag een zware belediging. De strijdkrachten van Duitsland moesten ingekrompen worden tot een leger van 100.000 man, plus een marine van 15.000 man. De luchtmacht werd totaal verboden evenals de productie en aanschaf van zware wapens zoals tanks of vliegtuigen.

GEHEIME WAPENPRODUCTIE

Vanaf het begin probeerde de Weimar-

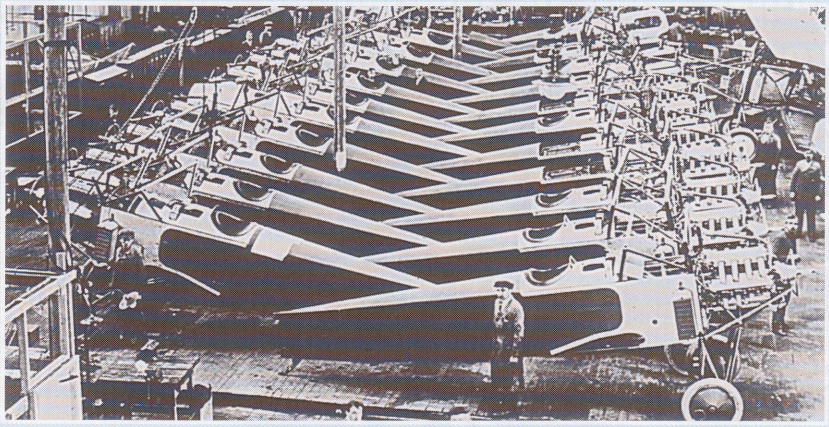

Boven:
In een fabriek in Amsterdam is de geheime Duitse order voor 100 Fokker D XIII gevechtsvliegtuigen gereed. De wapenfabrikanten voelden zich niet gebonden door het verdrag van Versailles.

Hieronder:
Duitse en Russische vliegers overleggen in Lipetsk. Zowel de Russen als de verslagen Duitsers werden door het westen als paria's gezien, waardoor een verbond tussen deze twee voor de hand lag.

Omdat Duitsland onder de voorwaarden van Versailles geen pantserkorps mocht hebben, moest men andere manieren verzinnen om pantsertactieken te oefenen. Hier staan cavaleristen voor namaaktanks - een gewoon autochassis met een triplex bovenbouw.

regering de zware voorwaarden te verzachten, maar dit beleid had weinig succes. Als gevolg daarvan startte de regering in het geheim met een plan voor de wederopbouw van de strijdkrachten. De Reichswehr, die na de oorlog nog maar 100.000 manschappen telde, was nog altijd een geducht militair wapen. Dit was onder andere te danken aan de goede opleiding van de beroepssoldaten die later de kern van het aanvalsleger zouden vormen. Omdat Duitsland geen aanvalswapens mocht hebben zoals tanks, gifgas, vliegtuigen en onderzeeërs, moest de Reichswehr deze in het buitenland laten ontwikkelen. Vooral Rusland en het Rode Leger droegen hier hun steentje aan bij. De Reichswehr bestond voornamelijk uit voormalige leden van het keizerlijke leger en de marine, en was als zodanig sterk antirepublikeins van aard. Hitler flirtte openlijk met deze belangrijke groepering. Binnen drie dagen nadat hij rijkskanselier was geworden, introduceerde hij zijn herbewapeningsplannen bij de generaals van de Reichswehr.

NEDERLANDSE VLIEGTUIGEN

Men zegt vaak dat de Luftwaffe helemaal uit het niets kwam. Dit is niet helemaal waar. Tijdens de Weimar-jaren had men een kleine luchtvloot in stand gehouden als onderdeel van de *Reichsheer* en de *Reichsmarine*. Von Seeckt, die verantwoordelijk was voor de ontwikkeling van het leger, was altijd al voor het behoud van een luchtmacht geweest en vanaf dag een waren er al zo'n 180 luchtvaart-officieren in dienst van de *Reichsheer*. In 1923 werden er in het geheim 100 Fokker D XIII gevechtsvliegtuigen in Nederland gekocht. Deze werden eerst in kratten naar Rusland verscheept, naar de geheime Duitse vliegschool in Lipetsk. Alles bij elkaar werden hier tussen 1925 en 1933 130 jachtvliegers en 80 luchtvaartwaarnemers getraind.

De Duitse luchtvaartindustrie werd ertoe aangemoedigd de ontwikkeling van gevechtsvliegtuigen voort te zetten en een gedeelte van de productie naar het buitenland over te brengen. Het decentrale karakter van de vliegtuigontwikkeling dat uit deze tijd dateert, zou bijdragen tot de kwalijke verspilling van middelen onder het Derde Rijk, waarbij talloze vliegtuigfabrikanten elkaar beconcurreerden voor Luftwaffe-contracten. Ook de zweefvliegsport werd in Duitsland door de Reichswehr gesponsord. Het was een sport die niet alleen de jeugd aantrok, maar ook (gewezen) officieren. Er was ook een ministerie voor civiele luchtvaart (RVM), dat op verzoek van Von Seeckt geleid werd door een voormalige oorlogsvlieger - Brandenburg. Hij ontwikkelde de burgerluchtvaart met het oog op de toekomstige militaire doelen. Bovendien financierde de RVM de overige clandestiene luchtvaart-activiteiten. Lufthansa, de nationale luchtvaartmaatschappij die voortkwam uit de fusie tussen Aero-Lloyd en Junkers, was een belangrijke bron van militaire piloten, technische staf en ander personeel. De keizerlijke Duitse marine, die tijdens de Eerste Wereldoorlog door een blokkade niet in actie kon komen, verrichte haar meest memorabele daad op 21 juni 1919. Het merendeel van de Hochseeflotte bracht zichzelf toen tot zinken bij Scapa Flow.

Het Diktat

Een te bittere pil

Hieronder:
In de Spiegelzaal van Versailles wordt de vernedering van Duitsland bekokstoofd. De westelijke machten wilden het verslagen Duitsland kaalplukken in plaats van tot een redelijke, humane regeling te komen.

HET verdrag dat op 28 juni 1919 getekend werd, werd door de tegenstanders van Duitsland uit de Eerste Wereldoorlog opgesteld om te voorkomen dat Duitsland ooit nog een militaire dreiging zou vormen in Europa. Over de vredesvoorwaarden viel niet te onderhandelen. Ze dienden in feite alleen om de trotse natie te vernederen. Dit zette kwaad bloed bij de Duitsers. De belangrijkste bepalingen uit de 440 artikelen waarop Hitler zijn programma baseerde waren - *Duitsland moest grondgebied opgeven*: Duitsland moest Elzas-Lotharingen afstaan aan Frankrijk; Posen en West-Pruisen aan Polen; Hultschin aan Tsjecho-Slowakije; het Memel-gebied aan de geallieerden; en men moest Dantzig en alle overzeese kolonies opgeven. Op basis van volkstellingen moest Duitsland oostelijk Opper-Silesië aan Polen geven; Eupen-Malmédy aan België; en het noorden van Schleswig aan Denemarken. Bovendien kwam het Saarland onder bestuur van de Volkenbond; de rivieren de Elbe, Oder, Memel, Donau, Rijn en Moezel werden onder internationaal bestuur geplaatst; en Oostenrijk mocht zich niet bij het Duitse Rijk aansluiten. In totaal verloor Duitsland vele duizenden vierkante kilometers en zo'n 7,3 miljoen inwoners. Militaire voorwaarden: De algehele militaire dienstplicht werd afgeschaft; het Duitse leger werd ingekrompen tot maximaal 100.000 manschappen en de marine tot 15.000 beroepsmilitairen; de luchtmacht werd totaal verboden; de productie en het gebruik van zware wapens zoals tanks en vliegtuigen werd verboden; het Duitse oorlogsmaterieel en het toezicht op de Duitse wapenproductie moesten worden overgedragen aan de geallieerden; de Duitse generale staf en de Duitse militaire scholen moesten opgeheven worden. Economische voorwaarden: Duitsland werd verplicht tot herstelbetalingen en tot het leveren van goederen (waaronder kolen, machines, fabrieksinstallaties en onderwaterkabels) en vee (zoals 140.000 melkkoeien) aan de geallieerden; Duitsland moest vrijwel de totale handelsvloot opgeven; Duitse bezittingen in het buitenland (waaronder privé-bezittingen) moesten geconfiskeerd worden. De verplichting tot herstelbetalingen werd gerechtvaardigd door Duitsland en de Duitse bondgenoten volledig verantwoordelijk te stellen voor de oorlog, zoals vermeld in artikel 231. Duitsland werd verplicht dit te erkennen. Tenslotte moesten de voormalige Duitse keizer, Wilhelm II, en alle anderen die beschuldigd werden van schending van het internationale recht, in de toekomst voorgeleid worden voor een rechtbank.

Het verdrag van Versailles werd vrijwel unaniem verworpen in Duitsland en wierp een donkere schaduw over de Weimarrepubliek. Ook door de geallieerden werd het verdrag niet algemeen aanvaard. Zo werd het niet geratificeerd door de Verenigde Staten die in 1921 een afzonderlijk vredesverdrag sloten met Duitsland.

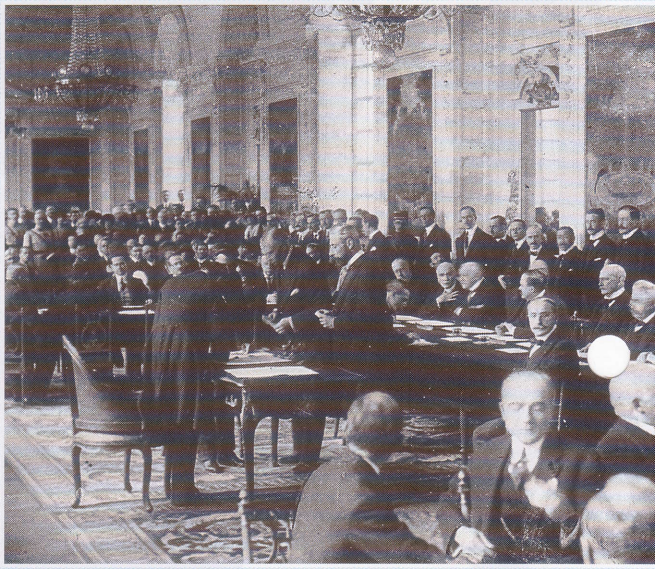

Hieronder:
Duitse diplomaten proberen hun waardigheid te behouden. De afgevaardigden konden niet anders dan instemmen met de opgelegde vredesvoorwaarden: als ze niet ondertekenden zouden de vijandelijkheden heropend worden.

Hieronder:
De Hochseeflotte was in beslag genomen en lag op de Britse marinebasis Scapa Flow. Op 21 juni 1919 gaf vice-admiraal Ludwig von Reuter opdracht de vloot tot zinken te brengen om "de eer van de marine" te redden. De geallieerden eisten hierop dat er meer oorlogsschepen geleverd werden. Als gevolg daarvan hield de Reichsmarine *slechts een paar verouderde schepen over.*

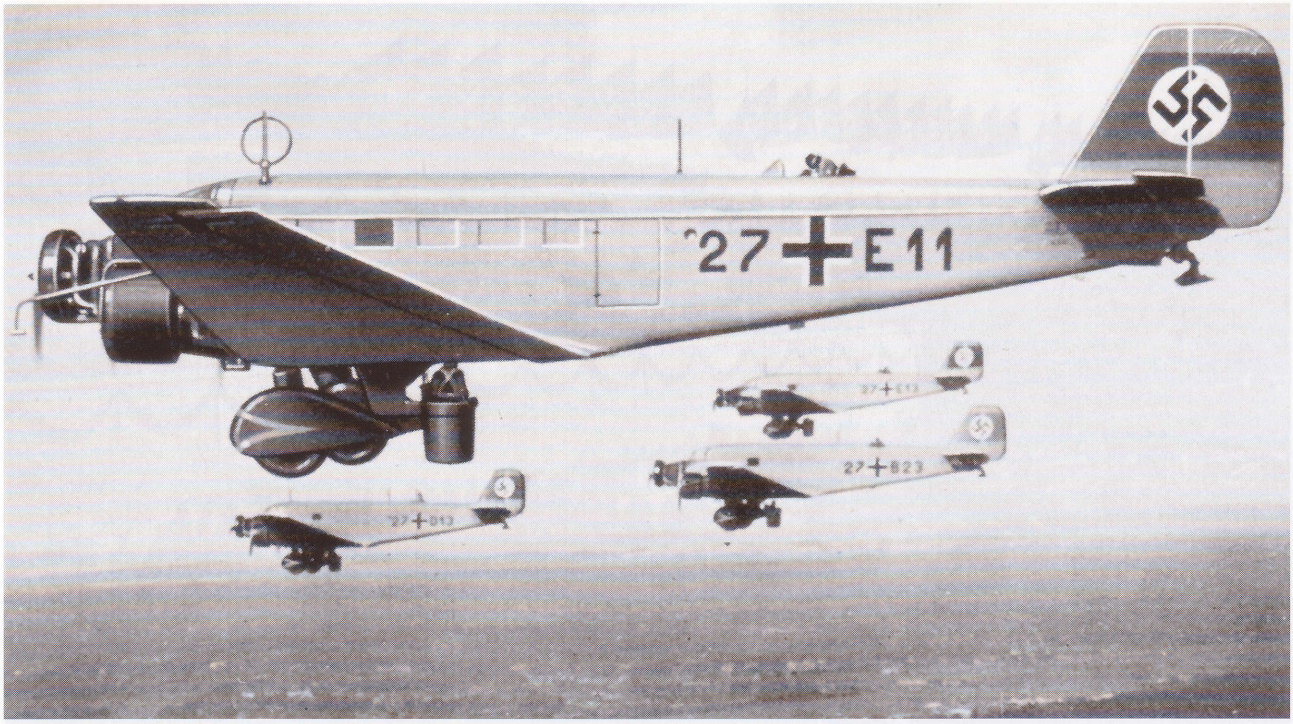

Boven:
De Luftwaffe werd officieel in 1935 opnieuw opgericht op bevel van de Führer, maar de ontwikkeling van nieuwe militaire vliegtuigen was veel eerder gestart. De Junkers 52 (hier als bommenwerper) was een typisch voorbeeld van een vliegtuig dat speciaal ontwikkeld was om een burgerrol, en als de tijd daar was, een militaire rol te vervullen.

Hieronder:
De Kriegsmarine was het stiefkind van de Duitse strijdkrachten. Hitler zag geen directe noodzaak voor een grote marine omdat hij er weinig voor voelde het Britse rijk aan te vallen. Als gevolg daarvan werden de eerste U-boten puur ontworpen voor de kustverdediging.

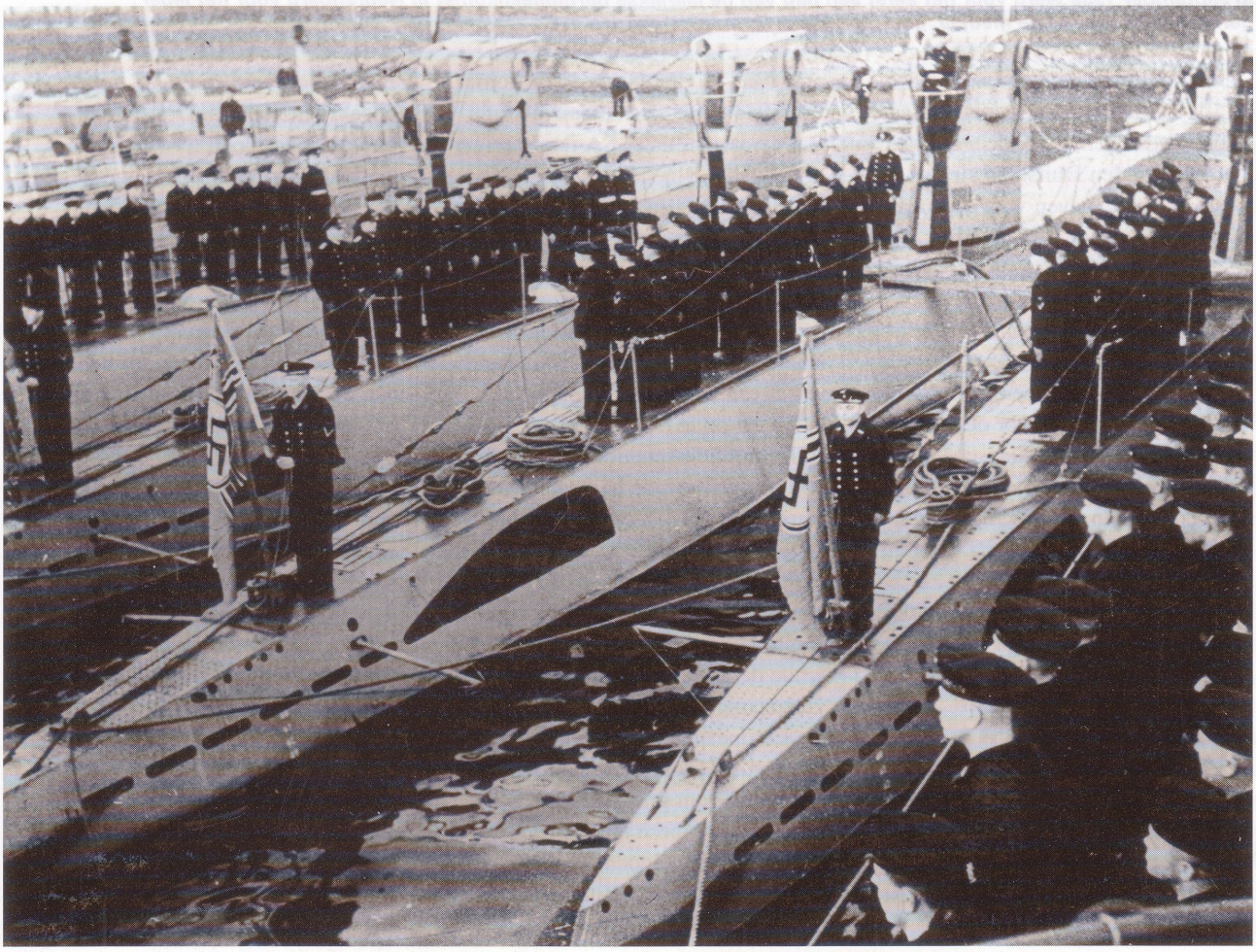

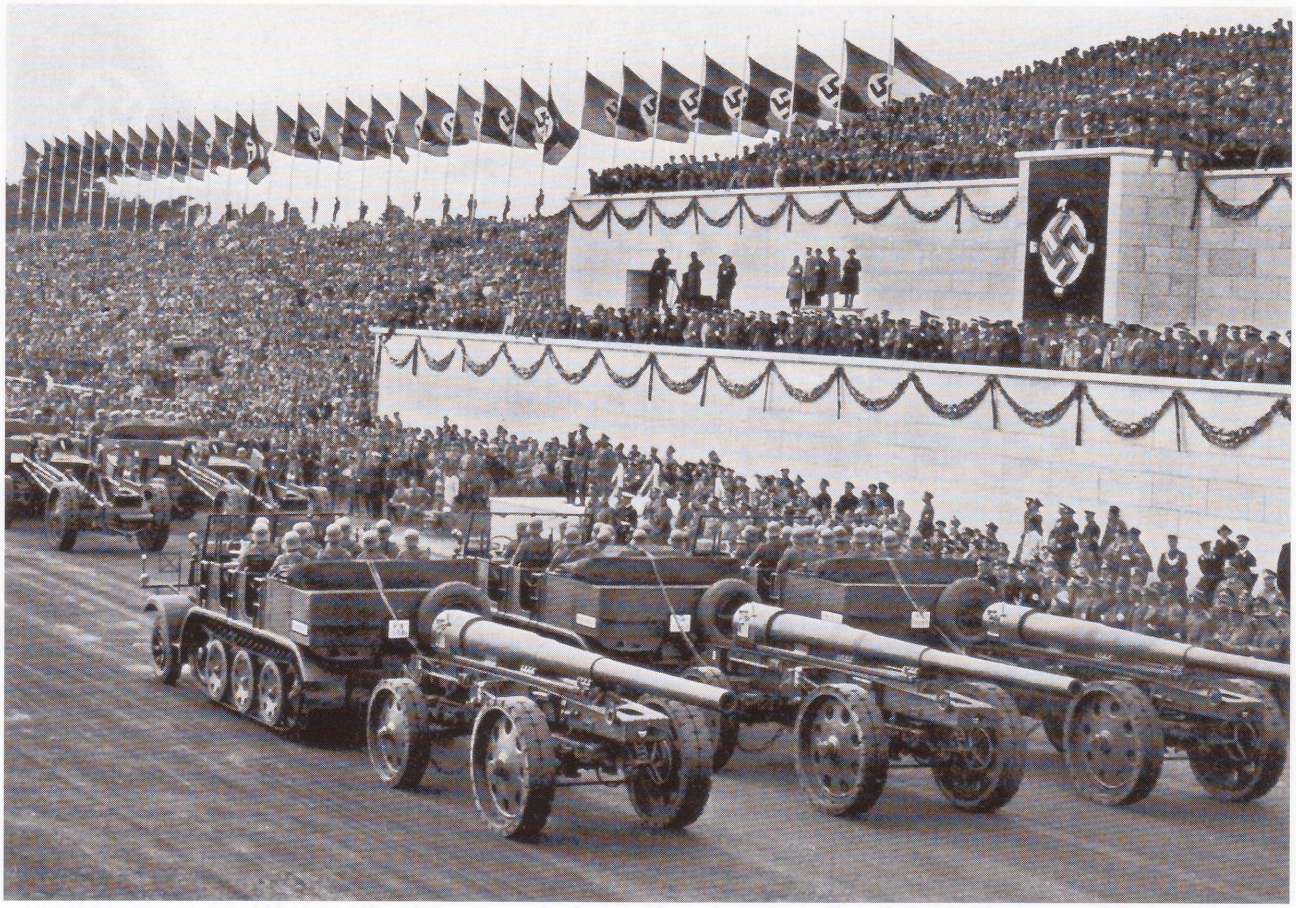

Boven:
In september 1935 werd voor het eerst één dag van de jaarlijkse partijbijeenkomst in Neurenberg voor het leger gereserveerd. Vooral de nieuwe, gemotoriseerde formaties werden in de schijnwerpers gezet.

De marineofficieren wilden de marine na 1919 graag als een feniks uit haar as laten verrijzen, maar de westerse machten hadden Duitsland slechts toestemming gegeven voor een paar antieke slagschepen. In de jaren 20 en 30 was de marine sterk op expansie gericht, maar leek men de voorwaarden van het verdrag nog te respecteren.

Deze illusie verdween in 1928 toen men het besluit nam voor de bouw van een vloot vestzak-slagschepen. Dit moesten snelle, zwaarbepantserde schepen worden die geschikt waren voor een lange tijd op zee. Zij waren ideaal voor aanvallen op koopvaarders. Toch stelde de Duitse marine nog niet veel voor toen Hitler aan de macht kwam.

AMBIEUZE PLANNEN

In 1933 koos Duitsland een nieuwe rijkskanselier. Hitler viel onder andere in de smaak bij het electoraat omdat hij actief probeerde het Duitse zelfvertrouwen te herstellen en de vernederingen van Versailles ongedaan wilde maken. In de zomer van 1934 zat Hitler na de zuivering van de paramilitaire SA nog steviger in het zadel. Hij richtte zich nu op de realisatie van zijn politieke en buitenlandse plannen, geleid door twee obsessies: *Lebensraum* en de onvermijdelijke wederopstanding van de arische natie. Zoals Hitler in 'Mein Kampf' geschreven had: "Duitsland wordt een wereldmacht of houdt helemaal op te bestaan."

De publieke meldingen over de vorderingen van de herbewapening waren afhankelijk van de houding van de grote machten jegens het nazi-regime. Omdat Hitler een felle reactie van de Fransen verwachtte, ging hij aanvankelijk voorzichtig te werk. Hij wilde de grootmachten van zijn vreedzame bedoelingen overtuigen. De Europeanen hadden geen zin in een nieuwe grote oorlog en wilden de Führer daarom graag geloven. De grote Europese landen hadden in ieder geval onvoldoende wilskracht om de ambities van Hitler een halt toe te roepen. Bovendien vonden Groot-Brittannië, Italië en de VS het onaanvaardbaar dat Duitsland onbewapend bleef, terwijl andere landen zoals Frankrijk weigerden hun troepen te verminderen. Groot-Brittannië was natuurlijk geen directe buur van Duitsland en dacht dankzij haar marine en geografische ligging onaantastbaar te zijn.

Met de stilzwijgende toestemming van de grote machten, trok Hitler zich in oktober 1933 terug uit de Volkenbond en de ontwapeningsconferentie. In het voorjaar van 1934 toen Frankrijk verdere ontwapeningsonderhandelingen voortijdig afbrak, was het duidelijk dat Hitlers angst voor Frankrijk schromelijk overdreven was en dat hij de herbewapeningscampagne ongestoord kon voortzetten.

VERSAILLES VERGETEN

1935 was het jaar waarin Hitler de herbewapening pas echt serieus zou aanpakken. Op 8 maart kondigde hij aan dat Duitsland een luchtmacht had.

De voorbereidingen waren zo geheim geweest dat de Luftwaffe al was uitgegroeid tot zo'n 1.888 vliegtuigen van allerlei types en 20.000 manschappen zonder dat iemand buiten de Luftwaffe daar iets van wist. Dit was nog maar een voorproefje voor de verklaring die Hitler op 16 maart af zou geven: de dienstplicht werd weer ingevoerd en het leger werd uitgebreid tot een half miljoen manschappen in zesendertig divisies. Toegejuicht door duizenden toeschouwers hield Hitler een militaire parade op *Unter den Linden* in Berlijn. De bewapeningsinspanningen gingen de volgende vier jaar voorspoedig verder. Aan het begin van 1939 telde het leger al 52 divisies, waaronder vijf Panzerdivisies. Voor de mobilisatie in augustus werden er nog eens 52 divisies aan toegevoegd. De ontwikkeling van moderne vliegtuigtypes verliep voorspoedig en de Luftwaffe was technisch superieur bij het uitbreken van de oorlog. Dit gold ook vanuit tactisch opzicht, omdat een aantal piloten in de Spaanse Burgeroorlog ervaring had opgedaan in echte gevechtssituaties.

ONDERGESCHOVEN KINDJE

De Führer verwoordde zijn houding ten opzichte van de marine in 1936 op typerende wijze. "De marine," vroeg hij, "waarvoor hebben we die nodig? Ik kan me niet indenken dat een paar schepen in een Europese oorlog het verschil zullen uitmaken."
Hitler besefte terdege dat Duitsland om een wereldmacht te worden in de toekomst een vloot nodig zou hebben, maar zijn onmiddellijke plannen gingen er niet vanuit dat hij de grote vloten van de wereldmachten op zee zou uitdagen. Bovendien was admiraal Raeder, het hoofd van de Kriegsmarine, niet de juiste man voor een agressief expansiebeleid. Deze kalme, vastberaden zeeman concentreerde zich op het opleiden van de bemanningen en het opbouwen van de infrastructuur voor de vloot.

Toch financierde Hitler in het kader van het grootschalige herbewapeningsprogramma na 1933 de ontwikkeling van het inmiddels beroemde 'Z-plan'. Dit plan voor de bouw van een grote, moderne oppervlakte- en onderwatervloot moest in 1944 voltooid worden. Tot die tijd kon de Kriegsmarine niet veel meer doen dan de vloten van de geallieerden in een eventueel conflict 'stevig in de hakken te bijten'. De herbewapening zorgde voor ernstige economische problemen voor Duitsland. Het land was voor zijn voedsel en grondstoffen namelijk sterk afhankelijk van import. Men was de economische depressie amper te boven en de constante investering in de herbewapening leidde onvermijdelijk tot een gevaarlijk hoog tekort op de betalingsbalans. Daar komt bij dat Hitler koste wat kost wilde voorkomen dat de herbewapening tot een wezenlijke verslechtering van de levensstandaard zou leiden. De meeste dictaturen zijn erg gevoelig voor de publieke opinie – of voor wat de geheime politie als de publieke opinie ziet. De Gestapo meldde een onderstroming van onvrede over de nazi-regering, die volgens hen kon verergeren als de economische situatie nog slechter werd. Dit was waarschijnlijk onwaar - in vredestijd konden de omstandigheden in Duitsland nooit meer zo slecht worden als ze geweest waren tijdens de depressie die bij iedereen nog vers in het geheugen lag.

Hitler was bovendien bang dat de industriëlen te veel macht zouden krijgen als hij maar bleef investeren in de wapenindustrie en de vredesindustrie uit het oog verloor.

IN DE BREEDTE

Het alternatief was om alleen maar in de breedte te herbewapenen. Door de oorlogsproductie te beperken tot een klein gedeelte van de economie kon men zowel wapens als boter maken zonder de economie al teveel te verstoren. Er werd geen onnodig hoge belasting op het volk gelegd, terwijl Hitler toch binnen een zeer korte tijd een leger van formaat kon opbouwen. Pas in 1935 steeg het bedrag dat aan wapens werd uitgegeven noemenswaardig, maar de uitgangspositie was ook wel erg laag. De bestedingen werden in 1936 echter verdubbeld. Verrassend genoeg daalde het militaire budget in 1937 licht, tot slechts vijf procent van het Duitse bruto nationaal product.

De Duitse propagandamachine overdreef de omvang van de bewapeningsinspanningen met opzet. Goebbels was zo effectief dat men pas na de oorlog ontdekte hoe slecht Duitsland in 1939 nog op een grootschalige oorlog was voorbereid.

De generale staf was het eens met Hitlers beleid. Een klein leger van krachtige pantsereenheden in combinatie met een kleine groep gemotoriseerde infanterie die getraind was in de Blitzkrieg-tactieken kon snel toeslaan en een slag binnen een paar dagen beslissen, mits men de tegenstanders kon isoleren en Duitsland niet in een lange oorlog op meer fronten werd meegesleurd. Die zouden ze immers onmogelijk kunnen winnen.

Onder:
In maart 1936 gaf het Britse Defence Requirements Committee opdracht voor de ontwikkeling van een snel, tweepersoons gevechtsvliegtuig. Pas twee jaar later kon men het ministerie van luchtvaart ertoe overhalen de verouderde RAF-gevechtsvliegtuigen te vervangen.

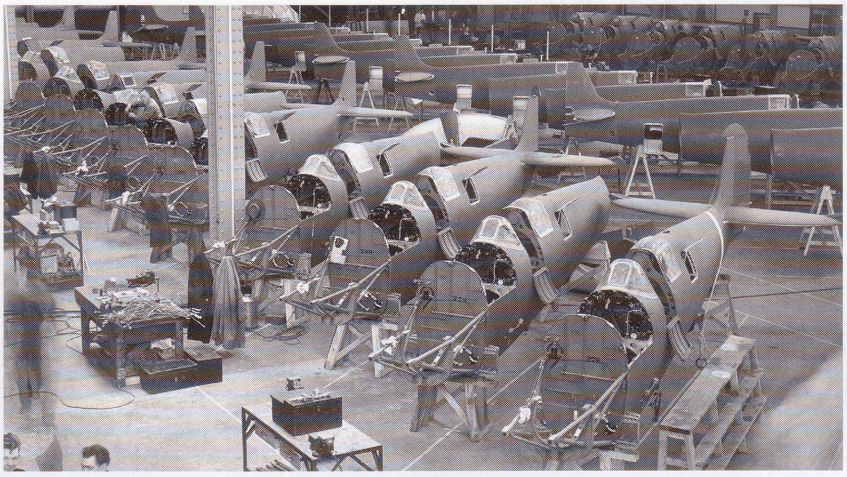

Wapen-wedloop

De Duitse economie was nog lang niet voorbereid op een oorlogssituatie, zelfs niet na de Tsjechische crisis. De westerse machten realiseerden zich echter te laat dat men de Duitse herbewapening niet alleen met woorden moest beantwoorden.

Groot-Brittannië had het militaire budget zwaar gekort na de internationale financiële crisis. Men dacht dat de grootste bedreiging vanuit Japan zou komen en richtte zich daarom vooral op expansie van de marine. Hoewel de luchtverdediging in 1936 meer aandacht kreeg, had de RAF in 1938 slechts twee squadrons Spitfires en Hurricanes en was er nog geen effectief radarsysteem in werking.

Frankrijk had voor zichzelf besloten dat de nieuwe oorlog net zoals de vorige uitgevochten zou worden. Ze bouwden daarom de Maginot-linie. Hoewel het Franse militaire budget nog altijd vrij hoog was, waren het Franse leger en de luchtmacht niet geschikt voor aanvalsacties.

De Russen waren ervan overtuigd dat het bij een toekomstig conflict vooral om massaproductie zou draaien. Rusland had erg veel bommenwerpers, maar in 1939 warden de Russische jachtvliegtuigen verouderd en werden de tankformaties ingezet aan de frontlinie in plaats van ze als mobiele reserve achter de hand te houden.

Aan Italië hoeven we niet veel woorden vuil te maken. Het land had vrijwel geen industrie en had geen competente militaire leiders. Graaf Ciano, Mussolini's minister van buitenlandse zaken, was zich bewust van de zorgwekkende staat van de Italiaanse krijgsmacht. Hij smeekte Il Duce bijna om niet samen met Hitler een nieuwe oorlog aan te gaan. Dit gevoel werd ook gedeeld door de generaals, die er helaas ook niet in slaagden hun leider van zijn oorlogsplannen te doen afzien.

Hierboven:
Kolonel Charles de Gaulle schreef in 1934 een boek waarin hij het geheel gemechaniseerde leger van de toekomst beschreef. De Franse legerstaf negeerde hem volledig. In 1939 verklaarde de Franse oorlogsraad dat "er geen nieuw type oorlogvoering ontwikkeld is sinds het einde van de vorige oorlog."

Hieronder:
De rechtse quasi-militaire regering van Polen stak in de jaren 30 veel geld in de strijdkrachten. In 1939 kon men een leger van 2,5 miljoen man op de been brengen. Maar Polen had vrijwel geen tanks en ook de Poolse vliegtuigen konden weinig uitrichten.

Rechtsonder:
De Italianen hadden in WO I geleerd dat planning weinig nut had en dat moderne technologische oorlogvoering ontzettend duur was.

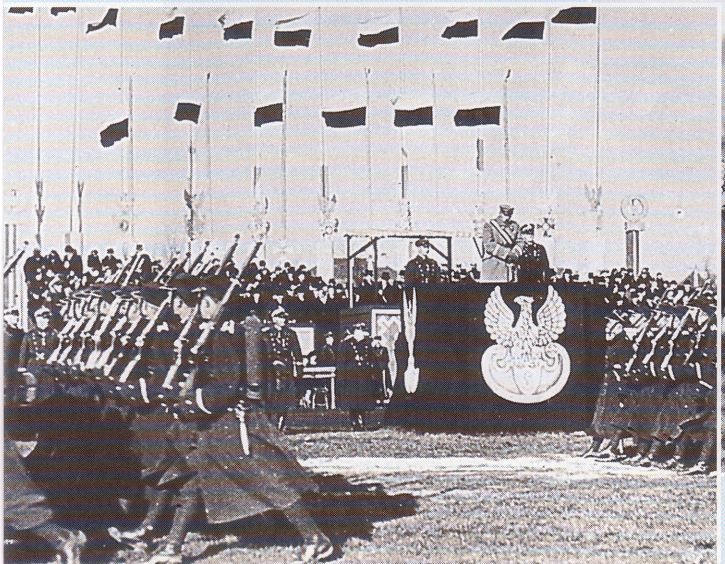

HET BEZETTE WESTEN

Veroordeelde gevangenen werden vaak aan de rand van een stad of dorp geëxecuteerd. De lijken werden daarna in het geheim in de buurt begraven. Meestal waren de graven moeilijk bereikbaar om te voorkomen dat de bevolking massaal de graven van de martelaren zou bezoeken.

Aanvankelijk regeerden de Duitsers in West-Europa met relatief zachte hand. Maar de nazi's werden steeds wreder naarmate het verzet tegen hun regime toenam. Op een gegeven moment was het zover dat iedere burger elk moment gearresteerd en geëxecuteerd kon worden.

DE bevrijding van bezet Europa door de geallieerden startte in 1944, maar uit bepaalde gebieden, waaronder grote delen van Nederland, werden de Duitsers pas aan het eind van de oorlog in 1945 verdreven.

In veel landen bleven de politie en de ambtenarij gewoon in functie. Zij moesten het land draaiende houden voor de nieuwe meesters. In de meeste landen bestonden er rechtse, nazi-gezinde politieke partijen die Berlijn van stromannen voorzagen om de bezette landen te leiden. De collaboratie varieerde van neutraliteit of stilzwijgende steun tot actieve steun en zelfs dienst nemen in het Duitse leger dat in de USSR vocht. Veel jonge mannen en vrouwen werden aangetrokken door de dynamische energie en de snelle triomfen van de Duitse troepen. Hun eigen leiders waren het land ontvlucht en het fascisme leek de toekomst te hebben. Het verzet begon echter meestal al snel nadat de bezetters zich gevestigd hadden. Dit betrof onder andere het helpen van Britse soldaten die uit handen van de Duitsers waren gebleven in 1940 en later het helpen van geallieerde piloten die uit krijgsgevangenenkampen ontsnapt of uit een neergeschoten vliegtuig gesprongen waren. Sommige mensen pleegden actiever verzet en voerden aanvallen of sabotageacties uit op militaire en industriële doelen. Dit waren precisieacties die soms gericht waren tegen een enkele, belangrijke machine in een productielijn en die meestal effectiever waren dan de grootschalige geallieerde bombardementen.

De verzetsacties leidden vaak tot wrede, arbitraire vergeldingsacties tegen de bevolking door de Duitsers. Hun gedrag in West-Europa was echter over het algemeen veel humaner dan in het oosten.

In 1940 waren veel regeringsleiders, zoals de Nederlandse koningin, naar Londen geëvacueerd waardoor er een netwerk van commando- en inlichtingenorganisaties ontstond dat vanuit Londen geleid werd. De vrijwilligers voor deze organisaties waren vooral Fransen, Nederlanders en Belgen die in 1940 naar Groot-Brittannië gevlucht waren.

Maar het verzet draaide niet alleen

om Londen. Na de invasie van Rusland mobiliseerden de communistische partijen in de bezette landen hun cellen om verzetsgroepen te vormen. In sommige streken leidden de politieke verschillen tussen de verzetsgroepen tot onderlinge spanningen waardoor de effectiviteit van het verzet werd aangetast.

FRANKRIJK

Het grootste land dat bezet werd, was Frankrijk. Na ondertekening van de wapenstilstand in juni 1940 kwamen grote delen van het land onder een direct beheer vanuit Duitsland en Italië. De Duitsers bezetten het noorden en het westen en annexeerden Elzas-Lotharingen. In de toekomst wilde men de Duitse grens verder naar het westen verschuiven, zodat hij van noord tot zuid vanaf Mezières door St-Dizier tot aan Chaumont zou lopen. De Franse bevolking moest van daar verdreven worden om plaats te maken voor Duitsers.

De bezette zone in Frankrijk leek op een omgekeerde letter L. Deze zone omvatte Parijs, het industriële noorden met de kolenmijnen en de kust vanaf het Kanaal tot aan de Baai van Biscaije. Nu ze de Franse marine- en luchtmachtbases in handen hadden, waren de Duitsers veel beter in staat via de lucht en de zee aanvallen op Groot-Brittannië uit te voeren. Ze stelden een *zone interdite* (verboden zone) van 10 kilometer vanaf de kust in om te voorkomen dat de Franse burgers konden zien hoe de Atlantikwall gebouwd werd.

Een gedeelte van Frankrijk bleef nog even onbezet. Deze *zone libre* werd bestuurd door de rechtse regering van maarschalk Pétain. De regering bevond zich in de badplaats Vichy. Ook de steden Limoges, Toulouse en Lyon vielen binnen deze zone. Uiteindelijk bezetten de Duitsers deze zone in november 1942 alsnog.

De Vichy-regering kende nog enige zelfstandigheid, maar in de bezette zone rond Parijs waren er grote groepen collaborateurs actief onder leiding van Jacques Doriot van de *Parti populair Française* en Marcel Déat van de *Rassemblement national*

Boven:
Het dagelijkse leven ging gewoon door tijdens de bezetting. Maar gemoedsrust was vrijwel onmogelijk. Er was altijd de dreiging van onverwacht bezoek: onschuldige burgers werden gegijzeld of als dwangarbeiders gedeporteerd. Door de grootschalige inzet van dwangarbeid groeide het verzet vanaf 1942 sterk.

Hieronder:
Na sabotageacties werden er vaak gijzelaars genomen. Als er Duitsers gedood waren, dan was het een vast gebruik om voor elke gedode Duitser honderd gijzelaars te executeren. Meestal waren de gijzelaars mensen van aanzien: doktoren, plaatselijke leiders, universitaire docenten en juristen.

Boven:
Collaborateurs waren altijd een geliefd doel van het verzet. Op de Kanaaleilanden werden hun huizen met hakenkruisen besmeurd. De Duitsers namen wraak door het symbool in het wildeweg op honderden huizen te schilderen. Hier hebben twee oude dames zo'n merkteken op hun muur aangetroffen.

Boven:
Naarmate de oorlogssituatie verslechterde, werden er meer executies uitgevoerd. De beulen konden hierdoor gemakkelijk gedemoraliseerd raken. Dit ging men onder andere tegen door meer dan een schutter per slachtoffer te gebruiken. Men maakte de leden van het vuurpeloton wijs dat een aantal van hen met losse flodders schoot.

populaire. De 3.000 Fransen die met de Duitsers aan het Oostfront vochten in het *Légion des Voluntaires Françaises contre le Bolchevism* werden later onder de Waffen-SS geplaatst als onderdeel van de *Charlemagne*-divisie.

Hoewel er 85.000 joden uit Frankrijk gedeporteerd en vermoord werden, leefden er in 1944 nog 200.000 joden in Frankrijk. De meesten hadden kunnen schuilen bij Franse landgenoten. Het totale aantal Franse burgerslachtoffers tijdens de Tweede Wereldoorlog bedroeg 250.000. De Britse Kanaaleilanden werden van juni 1940 tot mei 1945 door de Duitsers bezet. De eilanden werden veranderd in ware forten: de bevolking van Alderney moest het eiland verlaten en plaatsmaken voor een concentratiekamp met 1.000 Franse joden die de verdedigingswerken moesten bouwen. Er was wel enig verzet, maar meestal was dit ongeorganiseerd. Een van de redenen was het enorme garnizoen - er waren meer soldaten per vierkante kilometer op de eilanden aanwezig dan in nazi-Duitsland zelf. Tussen september 1942 en februari 1943 deporteerden de Duitsers zo'n 2.200 eilandbewoners die elders geboren waren. 46 van hen stierven in een interneringskamp of tijdens het transport; vier joodse vrouwen kwamen om in een vernietigingskamp.

BELGIË

België werd in mei 1940 binnen twee weken door de Duitsers onder de voet gelopen en de koning kwam op 28 mei de capitulatievoorwaarden overeen met de Duitsers. Hij had gehoopt dat zijn land na de capitulatie neutraal zou kunnen blijven en enige zelfstandigheid kon behouden.

Het land kwam echter onder militair bestuur onder leiding van generaal Von Falkenhausen die in Brussel gelegerd was. De grensgebieden rond Eupen, Malmédy en St Vith, die Duitsland in 1919 had moeten afgeven aan België, werden op 18 mei 1940 weer officieel in het Duitse rijk opgenomen. De Vlaamse nationalistische VNV en de Waalse quasi-fascistische Rexistenbeweging onder Léon Degrelle heulden samen met de Duitsers. De Vlamingen en Walen vormden de Waffen-SS-divisies *Langemarck* en *Wallonien* die aan het Oostfront vochten. Vanuit België werden er 24.000 joden gedeporteerd en gedood; 40.000 Belgische joden wisten de oorlog in België te overleven. Het totale aantal Belgische burgerslachtoffers tijdens de Tweede Wereldoorlog (zonder de joodse doden) bedroeg 10.000.

LUXEMBURG

Het Groothertogdom Luxemburg met zijn bevolking van 293.000 zielen en een verdedigingsmacht van 87 man verzette zich tegen de Duitse invasie op 10 mei 1940 en verloor daarbij zeven mannen. De inwoners werden als Duitsers beschouwd. In augustus 1942 werden 13.000 mannen opgeroepen voor militaire dienst, hetgeen tot een algehele staking leidde. De staking werd met harde hand beëindigd: 21 stakers werden geëxecuteerd en honderden stakers werden naar de concentratiekampen gestuurd. In totaal stierven er 2.848

Nacht und Nebel

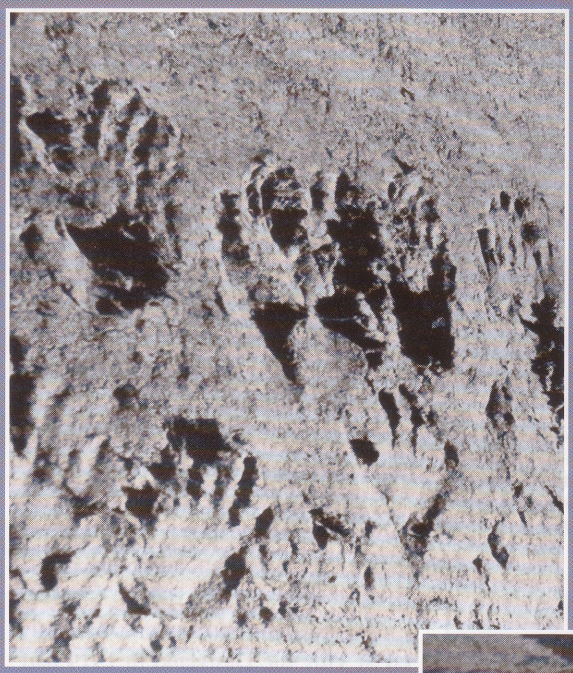

Boven:
In elke Gestapo-gevangenis in bezet Europa werden dezelfde gruweldaden begaan. Martelen werd hier tot een wetenschap verheven waarbij men zoveel mogelijk pijn wilde toebrengen met zo weinig mogelijk inspanning. De doodspijn van de slachtoffers is in de muren gegrift.

Rechts:
De martelinstrumenten werden steeds verfijnder. Als er geen geschikte drugs beschikbaar waren, nam de Gestapo zijn toevlucht tot traditionele methodes. Soms hing men het slachtoffer aan zijn duimen op zodat hij alleen maar met zijn tenen over de grond kon schrapen. Dit was zeer pijnlijk.

Hieronder:
Soms werden de ondervraagden in ondergrondse cellen geëxecuteerd. Zo ontliepen ze een langzame dood in een concentratiekamp.

DE *Nacht und Nebel*-verordening werd op bevel van Hitler door Keitel uitgevaardigd op 17 december 1941. Daarin stond dat in de bezette gebieden iedereen die verdacht werd van overtredingen tegen het Duitse Rijk door 'nacht en nevel' naar Duitsland gebracht moest worden, tenzij men al door een militair tribunaal ter dood veroordeeld was. Deze zogenaamde NN-gevangenen werden door speciale rechtbanken berecht. Na vrijspraak, of na het uitzitten van de straf voor hun overtreding, werden ze niet vrijgelaten, maar vrijwel altijd naar een kamp gestuurd. De favoriete concentratiekampen waren Natzweiler en Gross-Rosen. Ze mochten dan geen contact meer hebben met hun families. Zo'n 7.000 mensen werden op grond van deze verordening gedeporteerd. De verordening verving de onsuccesvolle nazi-praktijk mensen in gijzeling te nemen om ondergrondse activiteiten tegen te gaan. Verdachten konden zonder enig spoor in de nacht en de nevel verdwijnen. Als zij vervolgens elders in het Duitse rijk om het leven kwamen, werden ze daar ter plekke begraven. De locatie van het graf werd nooit bekend gemaakt.

De meeste slachtoffers kwamen uit Frankrijk, België en Nederland.

Boven:
De straffen voor collaborateurs waren zeer arbitrair. Mensen die een schuldig geweten hadden, waren vaak de eersten om anderen te veroordelen. Vooral degenen die zich met 'horizontale' collaboratie hadden ingelaten, kregen het zwaar te verduren.

Luxemburgers in een Duits uniform en verloren 5.259 Luxemburgers het leven.

NEDERLAND

Nederland was tijdens de Eerste Wereldoorlog neutraal gebleven. Het kleine, verouderde leger werd onder de voet gelopen door de Duitsers. De koningin en de regering wisten naar Engeland te ontkomen. Nederland werd als een provincie van het Duitse rijk bestuurd door twee Oostenrijkers *rijkscommissaris* Artur Seyss-Inquart en H. A. Rauter. Zij regeerden met harde hand en probeerden ons land kaal te plukken. Toch melden 54.000 Nederlanders zich aan voor verschillende nazi-organisaties en namen er 5.000 dienst in de *SS Freiwilligen-Panzergrenadierdivision 'Nederland'* en in de *'Tandstorm Nederland'*. Nederland was langdurig bezet en met name de hongerwinter van 1944-45 eiste een zware tol van de bevolking. In deze periode stierven 16.000 Nederlanders aan ondervoeding. De joodse bevolking van Nederland had het erg zwaar. Slechts 20.000 van hen overleefden de oorlog. Er werden zo'n 106.000 joden uit Nederland gedeporteerd en vermoord. Het totale aantal Nederlandse burgerslachtoffers tijdens de Tweede Wereldoorlog bedroeg 204.000.

DENEMARKEN

In 1940 was Denemarken het doelwit van de eerste operationele aanval door parachutisten. Het land werd snel bezet, maar tot 29 augustus 1943 probeerden de koning en de regering de schijn van neutraliteit hoog te houden. De Duitsers legden steeds meer druk op Denemarken. Dit leverde 100.000 arbeiders op voor de Duitse industrie, naast een aantal Denen die in de Waffen-SS-divisie *Nordland* aan het Oostfront dienden. Na 1943 werd het land als gevolg van het toegenomen verzet, waaronder stakingen en demonstraties, door de Duitsers bestuurd via een onofficiële raad die bestond uit de hoofden van de ambtenarij onder Niesl Svenningsen. In 1943 deden mensen uit alle geledingen van de Deense bevolking mee aan een gedurfde operatie waarmee 5.500 Deense joden binnen één nacht naar Zweden gesmokkeld werden, vlak voordat de Duitsers ze hadden willen oppakken. Uiteindelijk werden er slechts 472 gevangen genomen en naar Theresienstadt gedeporteerd. 52 daarvan overleefden de oorlog niet.

NOORWEGEN

Noorwegen werd op 9 april 1940 aangevallen. De gevechten duurden tot 8 juni toen de Franse en Britse troepen door de Duitse invasie van Frankrijk, België en Nederland gedwongen werden zich terug te trekken. Koning Haakon VII vluchtte naar Groot-Brittannië en legde daar de basis voor een regering in ballingschap. De aanvoerder van de fascistische Noorse partij was Vidkun Quisling. Hij werd op 1 februari 1942 tot minister-president benoemd door Josef Terboven, de rijkscommissaris voor Noorwegen. Noorse vrijwilligers gingen bij de Waffen-SS en sloten zich aan bij de 5e SS-Panzerdivision *'Wiking'* en de Waffen-SS-divisie *'Nordland'* die aan het Oostfront vochten. Er werden zo'n 40.000 Noren gevangen gezet of naar een concentratiekamp gestuurd. Zo'n 2.000 daarvan, waaronder 700 joden, kwamen om het leven. Verder werden er zo'n 500 Noren gedood of geëxecuteerd vanwege verzetsactiviteiten. Het totale aantal Noorse burgerslachtoffers tijdens de Tweede Wereldoorlog bedroeg 8.000.

ITALIË

Italië startte de oorlog als bondgenoot van Duitsland, maar in september 1943 gaf het land zich over aan de geallieerden en vocht het mee tegen Duitsland. De geallieerden hadden Sicilië en het zuiden van Italië in oktober 1943 al bevrijd; het noorden bleef echter tot 1945 in handen van de Duitsers en de Italiaanse fascisten. Evenals de andere West-Europese landen kende Italië zowel collaboratie als verzet. In het eerste jaar van hun bezetting van West-Europa hadden de Duitsers er nog alle vertrouwen in dat ze de oorlog zouden winnen. Ze gedroegen zich arrogant, maar correct. Toen de oorlog een andere loop nam en het verzet toenam, veranderde hun houding.

De Maquis

OP 18 juni 1940 riep Charles de Gaulle de Fransen op zich te verzetten tegen de Duitse bezetting van Frankrijk. De verzetsbeweging, ook wel 'Résistance' genoemd, groeide langzaam uit tot een regionaal georganiseerde, ondergrondse beweging, die in de bezette zone in het noorden, in Vichy-Frankrijk en in Algerije actief was.

Het verzet bestond oorspronkelijk uit intellectuelen, politici en militairen. Later kwamen er mensen uit alle geledingen van de bevolking bij. Op 27 mei 1943 slaagde De Gaulle er via zijn afgezant Jean Moulin in de meeste verzetstrijders te verenigen in de *Conseil National de Résistance* (CNR). Moulin werd twee maanden later door Klaus Barbie, de slager van Lyon, doodgemarteld.

Na de bevrijding ontstond uit de CNR het Franse nationale leger met een sterkte van zo'n 15 divisies.

Schattingen van het aantal Franse verzetsmensen dat om het leven kwam lopen uiteen van 20.000 tot 30.000. Zo'n 75.000 anderen werden ook gedeporteerd en overleefden de concentratiekampen niet. Naast de Duitse troepen deden de politie en Franse collaborateurs mee aan de executies.

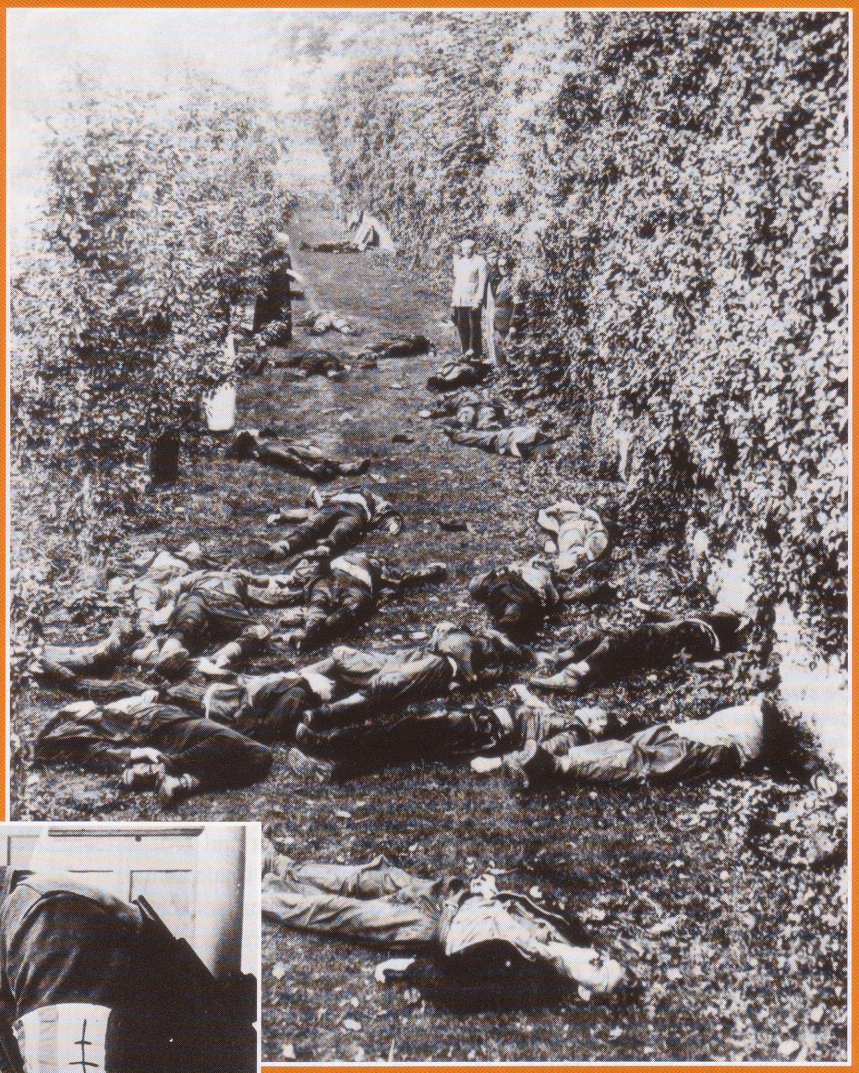

Boven:
In Neurenberg leest de Franse aanklager een anonieme lijst voor van mensen die gegijzeld en doodgeschoten werden. Alleen in Frankrijk waren dit al 29.660 mensen.Tijdens de Duitse terugtocht door Frankrijk in de zomer van 1944 pleegden ze diverse massamoorden. Een voorbeeld daarvan is de slachting bij Oradour-sur-Glane door de SS-divisie 'Das Reich'.

Boven links:
De Gaulles oproep in 1940 werd aanvankelijk door slechts een handvol burgers opgevolgd. De beweging kreeg een flinke impuls in juni 1941 toen de Franse communisten na de aanval op de Sovjet-Unie zich actief gingen verzetten. Ook de Duitse beslissing om Fransen verplicht te laten werken, was van grote invloed. Velen vluchtten naar de heuvels en sloten zich daar aan bij de 'maquis'.

Links:
Het verzet was zowel passief als actief. Sommige verzetsmensen verzamelden militaire inlichtingen die naar Londen gestuurd werden; anderen organiseerden vluchtroutes voor Britse piloten; deelden anti-Duitse pamfletten uit of saboteerden spoorwegen en Duitse installaties. Door deze acties moesten de Duitsers vaak grote formaties soldaten achterlaten in de bezette gebieden.

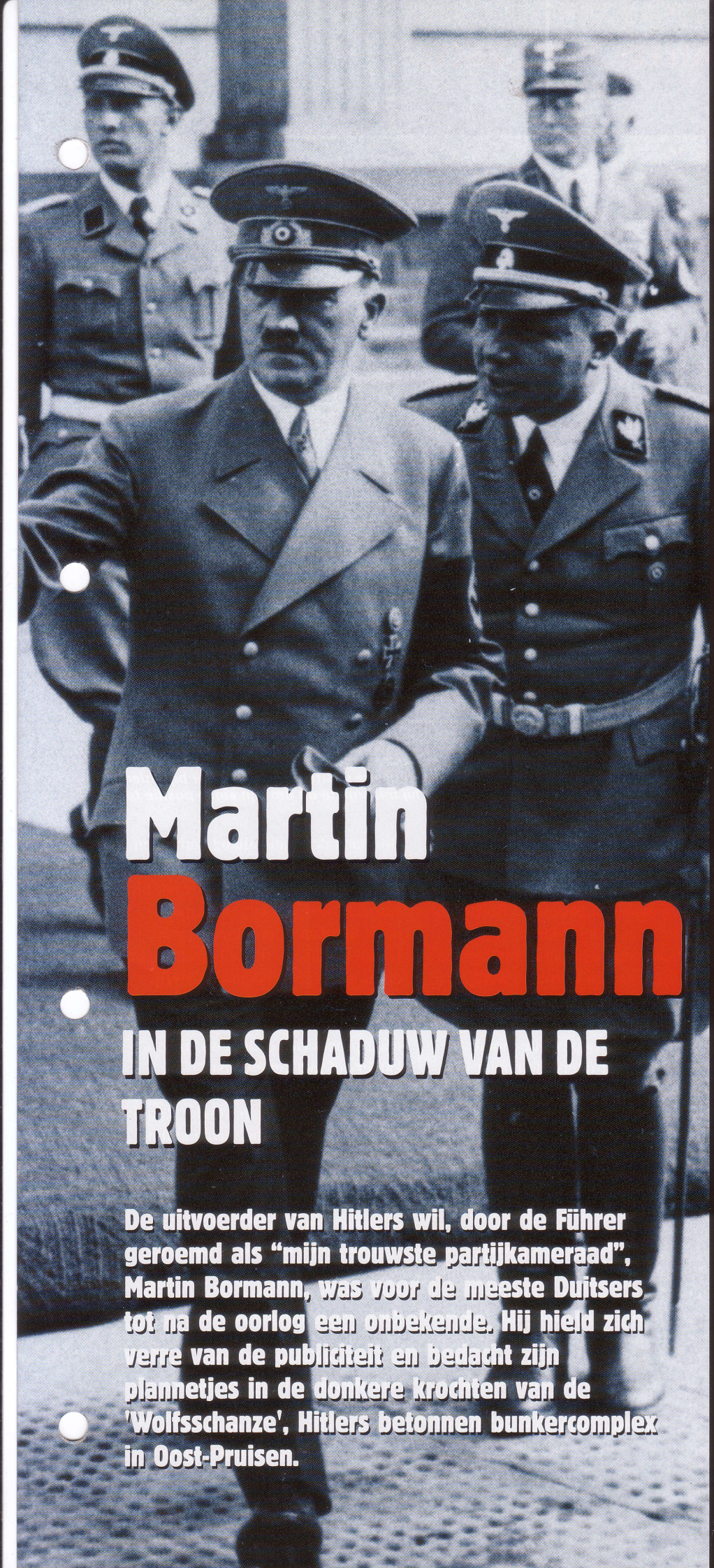

Martin Bormann

IN DE SCHADUW VAN DE TROON

De uitvoerder van Hitlers wil, door de Führer geroemd als "mijn trouwste partijkameraad", Martin Bormann, was voor de meeste Duitsers tot na de oorlog een onbekende. Hij hield zich verre van de publiciteit en bedacht zijn plannetjes in de donkere krochten van de 'Wolfsschanze', Hitlers betonnen bunkercomplex in Oost-Pruisen.

MARTIN Bormann hoorde tot de generatie nazi-leiders die net niet meegevochten hadden tijdens de Eerste Wereldoorlog. Bormanns vader Theodor was vroeger muzikant geweest in het leger en werd daarna orkestleider. Hij tourde veel voor de eeuwwisseling en speelde in allerlei landen. Joachim von Ribbentrop zei vaak dat hij Theodor Bormann nog als dirigent gezien had, maar dat was gelogen: Theodor ging voor de post werken, toen Von Ribbentrop nog maar een klein kind was. Maar Martin Bormann kende zijn vader zelf ook amper. Hij werd op 17 juni 1900 geboren en zijn vader stierf drie jaar later.

Martin groeide op in een groot gezin: hij had een oudere stiefzus en -broer uit het eerste huwelijk van zijn vader. Zijn moeder hertrouwde een paar maanden nadat Martins vader stierf en haar nieuwe echtgenote had vijf kinderen uit zijn vorige huwelijk.

Op latere leeftijd zei Bormann dat hij zich vrijwillig voor het leger gemeld had zodra hij oud genoeg was. Maar er is geen enkel bewijs dat hij niet gewoon als 18-jarige dienstplichtige in juni 1918 bij het 55e veldartillerieregiment kwam. Himmler ging tegelijkertijd in het leger en kwam op de officiersopleiding. De ongeletterde Bormann bleef een gewoon soldaat.

BOERENKNECHT

Na de demobilisatie kreeg Bormann een baan als boerenknecht bij Hermann von Trauenfels. Deze voormalige kolonel was actief als lid van de *Deutschvölkische Freiheitspartei*, een van de vele rechtse groeperingen in die tijd. Bormann maakte een diepe indruk op Von Trauenfels: de kolonel kon zien dat hij een geboren manager was - bazig, alert en gezegend met een geheugen als een olifant.

De paramilitairen gingen ondergronds terwijl Bormann nog op de boerderij werkte en het landgoed werd een 'agrarische opleidingsinstelling'. De discipline was willekeurig en vaak hard. De 23-jarige Walter Kadow werd door zijn kameraden gedood omdat hij, nadat

hij geld had gestolen en gevlucht was, zo dom was geweest om terug te komen. Een van zijn moordenaars was Rudolf Hess, de latere commandant van Auschwitz, die voor deze misdaad tot 10 jaar veroordeeld werd. Ook Bormann was erbij betrokken en kreeg één jaar gevangenisstraf vanwege medeplichtigheid. Hij werd verdedigd door een van beste advocatenkantoren van Duitsland. Dit werd betaald door de vereniging van grootgrondbezitters van Mecklenburg. Na zijn vrijlating kreeg Bormann problemen met Von Trauenfels, waarschijnlijk vanwege diens vrouw. De aristocratische kolonel was 46, zijn vrouw Ehrengard was 35 en Bormann was 25. Deze beschuldiging werd in de jaren 50 door een Russische journalist de wereld in geholpen. Het lijkt een plausibele verklaring gezien Bormanns latere hang naar erotische escapades en het feit dat Ehrengard tot zijn dood contact met hem onderhield. Later noemde hij een van zijn eigen dochters ook Ehrengard.

Boven:
Martin Bormann was een meester in het machtsspelletje dat in het Derde Rijk gespeeld werd. Vanuit een relatief onbeduidende positie wist hij dichter bij Hitler te komen dan de andere nazi-leiders en hij misbruikte dit om zijn eigen positie te versterken.

PARTIJLID

Bormann ging in februari 1927 bij de NSDAP als lidnummer 60508. Later kreeg hij daarvoor de felbegeerde gouden partijspeld. Hij overdreef zijn vroegere activiteiten en zei dat hij betrokken was geweest bij de Kapp-putsch. Hij wilde zich per se voordoen als een 'Alte Kämpfer'.

Zijn eerste goede kans kreeg hij in november 1928. Hij werd gevraagd om het beheer op zich te nemen van een verzekeringsfond waaruit de medische kosten betaald werden van SA-ers die bij straatgevechten gewond waren geraakt. Hij kweet zich met de efficiency van de geboren bureaucraat van deze taak.

In dezelfde periode leerde hij Gerda kennen, de 19-jarige dochter van majoor Walter Buch, een van de twaalf nazi's in de Reichstag. Gerda spuide dezelfde rechtse slogans als haar vader. De lange arische jongedame was bijna een kop groter dan de compacte, donkere Bormann. Majoor Buch was absoluut niet gecharmeerd van zijn dochters keuze, maar het stel trouwde toch in september 1929. Hitler woonde de bruiloft persoonlijk bij, een teken dat hij Bormann gunstig gezind was. Zeven maanden later werd Bormanns eerste zoon, Adolf Martin, geboren. Zelfs de pummels van Röhm konden tot drie tellen en Bormann werd het mikpunt van hun spot. Bormann was een onaangename vent die zijn superieuren stroop om de mond smeerde, maar uiterst dominant was ten opzichte van ondergeschikten. Thuis was hij een echte tiran die zijn vrouw beledigde waar de gasten bij waren en die altijd met zijn vuisten of zijn riem klaar stond als zijn kinderen het minste beetje over de schreef gingen.

Ondanks dat hij 10 kinderen had bij zijn Gerda, spendeerde Bormann meer tijd aan andere vrouwen dan aan zijn eigen echtgenote. In 1943-44 had hij een verhouding met de 30-jarige actrice Manja Behrens en vertelde hij vol trots aan Gerda dat hij haar verleid had. Vreemd genoeg hadden de twee vrouwen eind 1944 nog steeds contact met elkaar, terwijl Bormann de relatie allang verbroken had. Hij paste zijn gedrag alleen maar aan als het hem gunstig uitkwam: hij was een stevige roker, maar durfde nooit te roken waar Hitler bij was. Hij hield van een flinke borrel, maar dronk nooit als hij dienst had. Hij stelde vaak zelf het vegetarische menu samen als hij met de Führer at, maar propte zich daarna op zijn kamer vol met vette worst.

Bormann werd op 3 juli 1933 benoemd tot *Stabsleiter* onder Rudolf Hess. Hess had in theorie de leiding over het Centraal Politiek Comité, maar werd al aan alle kanten voorbijgestreefd door nieuwkomers in de nazi-kringen.

Toen Hitler rijkskanselier was geworden, werd *Amt Hess* de locatie waar geschillen tussen rivaliserende partij- en regeringsorganisaties beslecht werden. Het was een ideale gelegenheid voor een bureaucraat met scherpe ellebogen en Bormann verwierf langzaam meer macht.

In oktober 1937 werd Hess 'vice-Führer' en werd Bormann een van de

Hierboven:
Martin Bormann trouwde in september 1929 met Gerda Buch . De bruiloft was een echt nazi-feest. Onder de eregasten bevonden zich Rudolf Hess (links), SA-leider Pffeffer von Saloman (derde van links) en Adolf Hitler.

Hierboven:
Bormann (tweede van links) staat verscholen op de achtergrond terwijl hoge nazi's en militairen Mussolini verwelkomen na diens bevrijding door Duitse commando's in 1944. Inmiddels kon men alleen via Bormann bij de Führer komen.

16 *Reichsleiters* van de partij. Bormann kreeg andere verantwoordelijkheden: met zijn succesvolle beheer van de SA-verzekeringsgelden had hij aangetoond de ideale beheerder te zijn voor de grote sommen gelds die door de Duitse industrie aan de nazi-partij geschonken werden.

Hitler wilde zijn imago van zuinige ex-soldaat hoog houden en vond bovendien dat zijn 'artistieke karakter' te delicaat was om zich in te laten met zoiets banaals als financiële zaken. Bormann greep zijn kans: hij beheerde het geld en anticipeerde op alle wensen van Hitler. Vanaf zijn eerste dagen in het gezelschap van Hitler had hij steeds een notitieboekje bij zich waarin hij alle opmerkingen van de Führer opschreef. Deze gebruikte hij later om dingen te rechtvaardigen die hij zelf nodig vond. Omdat Hitler zichzelf vaak tegensprak, was Bormanns register van Hitler-citaten een zeer handig en flexibel instrument.

HUIS IN BEIEREN

Dankzij Bormanns grote enthousiasme werd de Berghof uitgebouwd tot de thuishaven voor Hitlers hofhouding. Hij kocht de omliggende panden op, bouwde voor zijn eigen gezin een huis van drie verdiepingen en voegde er later het theehuis in Kehlstein aan toe.

In 1938 liet Hitler opnieuw merken hoezeer hij zijn hardwerkende rechterhand waardeerde: hij gaf hem de *Blutorden* die voorbehouden was aan veteranen van de mislukte putsch van 1923. Deze orde werd ook uitgereikt aan mannen die vanwege hun activiteiten voor de partij minstens één jaar in de gevangenis

Hierboven:
Martin Bormann praat met Eva Braun in Berchtesgaden. Bormann zorgde ervoor dat Hitlers Beierse huis uitgroeide tot het hart van het nazi-regime, hoewel het na het uitbreken van de oorlog nog maar weinig gebruikt werd.

hadden gezeten. En dat was bij Martin Bormann het geval geweest - hoewel hij geen lid was van de nazi-partij toen hij betrokken was bij de moord op Walter Kadow. Hoe meer hij in de gunst probeerde te raken bij Hitler, des te meer vijanden kreeg Bormann. Hij wist behendig te voorkomen dat er zich teveel hoge nazi's tegelijk tegen hem zouden keren en maakte gebruik van hun onderlinge rivaliteiten. Maar, zoals Speer ooit zei, "als Hitler zich ook maar enigszins kritisch over hem had uitgelaten, waren al zijn vijanden Bormann naar de keel gevlogen." Maar dat gebeurde nooit.

Bormann overleefde de mysterieuze vlucht van zijn baas naar Schotland in mei 1941. De functie van Hess werd vervangen door een nieuw ambt, de Parteikanzlei, die in handen was van Bormann. Al snel kon vrijwel niemand Hitler nog spreken zonder Bormanns toestemming. "Men kan alleen via mij bij de Führer komen" zei Bormann. Hij moest de voorgestelde agenda vooraf goed- of afkeuren en wist zo een muur op te trekken rond zijn Führer. Tijdens zijn proces zei Hermann Goering, "Bormann was getuige van de meest intieme zaken van de Führer. Soms mochten alleen hij en een paar secretaresses aanwezig zijn. Vaak werden dan de belangrijkste beslissingen genomen." Door Hitler af te schermen van slecht nieuws isoleerde Bormann Hitler, waardoor de Führer zich nog sneller in zijn fantasiewereld terugtrok toen

De Bormann-mythe

Vreemd genoeg was het Bormanns onbekendheid die ervoor zorgde dat hij na de oorlog uitgroeide tot de meest beruchte nazi. Hij werd in Neurenberg in 1946 wegens oorlogsmisdaden bij verstek ter dood veroordeeld. Reichsleiter Martin Bormann, secretaris van de Führer en de op een na machtigste man in Duitsland in 1945, was verdwenen. Hij was het laatst in leven gezien tijdens de evacuatie van de Führerbunker na Hitlers zelfmoord.

Hierboven:
Martin Bormann, beroofd van zijn macht en zijn leider, verdween in de chaos die in Berlijn heerste in mei 1945. Hoewel ooggetuigen verklaarden zijn lijk gezien te hebben, werd er nog lang geloofd dat Bormann elders een veilig onderkomen had gevonden.

Overleefde Bormann het?

Al snel deden er geruchten de ronde dat Bormann nog leefde. Eerst werd er verteld dat hij in een Italiaans klooster zat en vervolgens meldden kranten dat men hem in Zuid-Amerika gezien had. En niet alleen journalisten waren naar hem op zoek. Ook de Israelische geheime dienst was op jacht. Israëlische agenten hadden vanaf het einde van de oorlog gevluchte nazi's opgespoord om ze te vermoorden of te arresteren. Het grootste succes was de ontvoering van Adolf Eichmann vanuit Argentinië in 1960. Maar zelfs de Israëli's konden Bormann niet vinden.

De reden daarvoor was simpel: niemand kon Bormann vinden omdat hij in 1945 niet levend uit Berlijn ontkomen was. De bureaucraat kampte met overgewicht en had een te slechte conditie om zich een weg uit de stad te vechten. De Russen zaten overal en hij wist wat hem te wachten stond als hij gevangen genomen werd. De overlevenden uit de Führerbunker splitsten zich op in kleine groepjes en op een bepaald moment raakte Bormann achterop, samen met Dr. Ludwig Stumpfegger. Omdat ze bang waren gevangen genomen te worden, namen ze allebei cyanide in.

Artur Axmann zag de lijken, evenals twee andere getuigen die echter allebei door de Russen gevangen werden. Hun getuigenis kreeg niet voldoende aandacht. De historicus Hugh Trevor-Roper geloofde het verhaal van Artur Axmann al in 1947, toen hij een boek over de laatste dagen van Hitler publiceerde. In 1972 werden er tijdens bouwwerkzaamheden op de plek waar het lijk van Bormann gezien zou zijn, twee skeletten gevonden. Een daarvan had nog een cyanidecapsule tussen zijn tanden en had het juiste postuur en de juiste leeftijd om Bormann te zijn. Na analyse van het gebit bleek dit overeen te komen met de gegevens die men nog van de Reichsleiter had. Voor de Duitse autoriteiten was dit voldoende om Bormann in 1973 dood te verklaren.

Maar voor de aanhangers van allerlei samenzweringstheorieën was dit niet voldoende. Voor hen was Bormann de hoogste nazi die zijn straf ontlopen was en men bleef tot het einde van de twintigste eeuw naar hem zoeken. Pas in 1998 kon men door een vergelijking van het DNA-materiaal met dat van familieleden aantonen dat een van de lijken die men gevonden had inderdaad dat van Martin Bormann was.

Duitsland de oorlog leek te gaan verliezen. Dit gebeurde met de bewuste goedkeuring van Hitler: Hitler kwam toch achter alles wat hij per se wilde weten. Wat hij niet tolereerde, was als de realiteit afweek van zijn beeld van hoe de dingen moesten zijn. Hij had dit beleid al sinds het midden van de jaren 20 gevolgd. Ook in München had hij zich altijd omringd met een gezelschap dat hem beschermde tegen ongeplande gesprekken. Hitler had er altijd de voorkeur aan gegeven mensen te ontmoeten waar en wanneer hij dat wilde: zo kon hij de juiste rol aannemen voor de desbetreffende situatie.

INTERNE STRIJD TOT HET EINDE

Bormann hield het machtsspelletje tot het bittere einde vol. Hij benoemde Himmler tot de bevelvoerder over legergroep Vistula in 1945 en kwam daarmee tegemoet aan de militaire pretenties van de Reichsführer. Dit pakte noodlottig uit voor Himmler: hij had de leiding tijdens de uiteindelijke nederlaag aan het Oostfront. Bormanns gezag nam toe terwijl Hitlers rijk kleiner werd. Volgens de regels van de nazi-partij mocht hij alleen zo'n hoge rang vervullen als hij zijn arische afkomst vanaf de 18e eeuw kon bewijzen en in januari 1945 was er nog steeds een SS-afdeling druk doende om namens hem de nodige documenten te verzamelen. Men kan zich afvragen of er een sluw gevoel voor humor uit hun correspondentie spreekt toen de SS-functionarissen zich verontschuldigden voor de vertraging vanwege 'de lastige situatie' in Saarbrücken, waar men bewijzen over verre voorouders van hem gevonden had. De lastige situatie bestond uit Amerikaanse tanks die op het punt stonden de stad in te nemen.

Goering speelde in 1945 allang geen rol van belang meer, maar Bormann vergat zijn vijanden nooit. Toen de Reichsmarschall aangaf dat hij graag de leiding over wilde nemen als de Führer ooit in Berlijn vast zou komen te zitten, overtuigde Bormann Hitler ervan dat dit hoogverraad was en liet hij Goering arresteren. Bormann veranderde het bevel zelfs van arresteren in executeren. Bormanns macht verdampte als sneeuw voor de zon toen Hitler zelfmoord pleegde. Overlevenden uit de bunker hebben verklaard hoe de SS-lijfwachten hem negeerden nadat Hitlers brandstapel aangestoken was. Hij stuurde een laatste boodschap naar zijn vrouw, die toen in Obersalzberg was, om zichzelf en de kinderen te doden, maar dit bericht bereikte hen niet. Zijn secretaresse Else Kruger verklaarde dat zij samen uit de bunker ontsnapt zijn. “Het heeft weinig zin meer,” zei hij. “Ik zal het proberen, maar ik kom er toch niet doorheen.”

Panzers en Panzergrenadiers van Von Kleists 1e Panzergruppe in de Oekraïne.

Hoewel de pantsertroepen de voorhoede vormden voor de verpletterende aanval op de USSR, bestond de meerderheid van de Duitse troepen uit infanteristen te voet.

Barbarossa: De invasie van Rusland

Operatie Barbarossa, de Duitse aanval op de Sovjet-Unie, was de grootste invasie in de geschiedenis. Hitler wilde hiermee veroveren wat hij het meeste begeerde: Lebensraum voor het 'arische' ras.

HITLER had zijn belangrijkste generaals uitgenodigd op de Berghof. Het was eind augustus 1939, de vooravond van de invasie van Polen. Daar in de serene omgeving van de Alpen vernamen de generaals wat het ware doel van de oorlogsplannen van hun meester was. "In het Oosten heb ik mijn doodskopformaties opdracht gegeven .... zo veel mogelijk Poolse vrouwen en kinderen de dood in te zenden," verklaarde Hitler, "... Polen wordt ontvolkt en opnieuw bevolkt met Duitsers .... het lot van Rusland zal exact hetzelfde zijn." Een aantal generaals was geschokt door wat ze hoorden, maar de meesten zouden later beweren niet op de hoogte te zijn geweest van Hitlers intenties. Voor Hermann Goering was het echter zonneklaar: getuigen zeggen dat hij letterlijk danste van vreugde.

Het duurde nog bijna twee jaar voordat Hitler zijn ambities daadwerkelijk tot uitvoer kon brengen. In 18 maanden tijd hadden zijn troepen West-Europa volledig onder de voet gelopen en alle legers die hen daarbij voor de voeten liepen volledig verpletterd. Alleen Groot-Brittannië bleek hiertegen bestand, maar de reden daarvoor was Hitler nog steeds niet duidelijk. Maar nu zou Duitsland zich nergens door laten stoppen. Als men Rusland kon verslaan, maakte vrijwel het totale Europese vasteland deel uit van het nieuwe Duitse rijk; Groot-Brittannië moest dan wel vrede sluiten met Duitsland.

Invasie

Op 22 juni 1941 gaf Hitler het startsein voor de grootste invasie in de militaire geschiedenis: drie miljoen soldaten uit Duitsland en van de andere Asmogendheden voerden aanvallen uit aan de Russische grens vanaf de Baltische Zeekust tot aan de grens met Roemenië. Er werden meer dan 150 divisies ingezet waaronder 19 pantserdivisies, 1.945 Duitse vliegtuigen en nog eens 1.000 vliegtuigen van de andere Asmogendheden. Zij stonden tegenover drie miljoen soldaten van het Rode Leger, dat nog eens één miljoen soldaten had ingezet in diverse republieken in het zuiden van de Sovjet-Unie en in het Verre Oosten waar zij onlangs de Japanners verslagen hadden tijdens een aantal gevechten aan de grens.
Deze onbeduidende veldslag in Mantsjoerije werd gewonnen door een onbekende commandant genaamd Georgi Zjoekow en kreeg indertijd weinig aandacht. Daarvoor waren de slechte prestaties van het Rode Leger

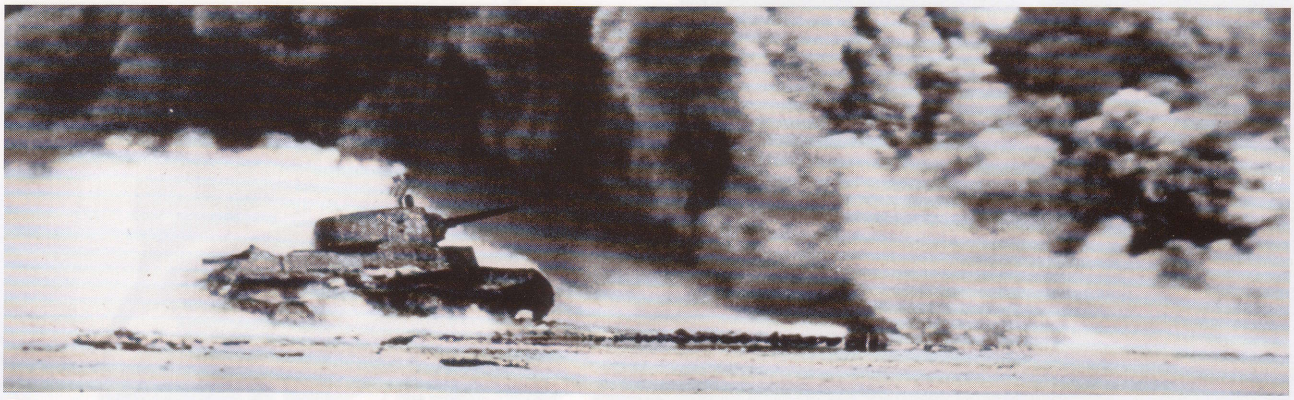

Boven:
Een in Tsjechië gebouwde Panzer 38(t) rijdt door een brandend olieveld bij Mariepol aan de Zee van Azow. Deze locatie werd in oktober bereikt door de voorhoede van legergroep Zuid, waarbij grote aantallen Russische soldaten in de Krim en in het zuiden van de Oekraïne geïsoleerd werden.

Boven:
Een Panzer IV passeert marcherende Duitse infanteristen in de zomer van 1941. Hoewel het Duitse materieel niet veel beter (en soms zelfs slechter) was dan dat van de Russen, waren de Duitsers in het voordeel door hun superieure tactieken.

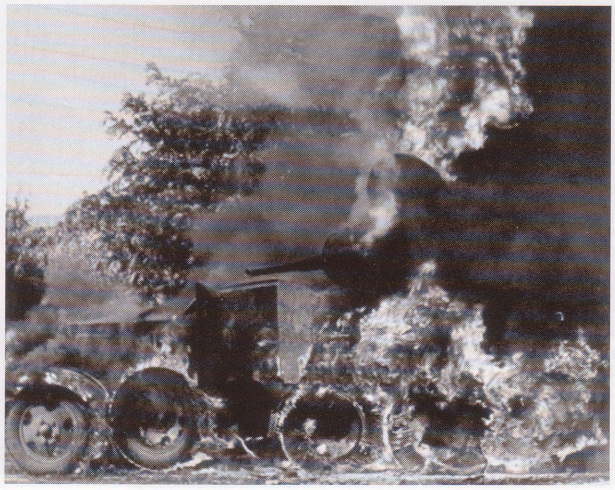

Links:
Een BA-32 pantservoertuig van het Rode Leger in vlammen na een aanval door de Wehrmacht. Het Rode Leger was slecht voorbereid op de Duitse invasie, deels doordat Stalin weigerde te geloven dat Hitler het land zou binnenvallen en deels doordat bij de zuiveringen in de voorafgaande drie jaar veel intelligente en flexibele officieren gedood waren.

in Finland te opvallend: de 'winteroorlog' van 1939-40 was uitgelopen op een totale ramp die aan 200.000 Russische soldaten het leven had gekost. Tegen het Finse leger dat hopeloos in de minderheid was, leek het Rode Leger niet veel beter te zijn dat het ongeorganiseerde leger van de Tsaar uit 1916: de dappere soldaten werden de dood ingestuurd door incompetente generaals die uit politieke overwegingen waren aangesteld. De Russen werden volledig verrast. Stalin was vastbesloten geweest om niets te doen wat tot een Duitse invasie zou kunnen leiden, totdat hij zijn eigen troepen had kunnen reorganiseren. Schijnbaar in het volle vertrouwen dat Hitler hun verbond niet snel zou verbreken, zag hij erop toe dat de Sovjet-Unie tot op het allerlaatste moment strategische materialen aan de Duitsers bleef leveren. Een Duitse militair die op 21 juni gedeserteerd was en nieuws had over de aanvalsplannen werd door de NKWD ondervraagd. Zijn verhaal werd aan Stalin gerapporteerd, die even stil was en daarna zijn beruchte bevel in de telefoon fluisterde. De onfortuinlijke korporaal werd naar buiten gebracht en doodgeschoten.

De Luftwaffe had al maanden voor de invasie verkenningsvluchten uitgevoerd boven Russische luchtmachtbases en er was tenminste één Russische officier geëxecuteerd vanwege het feit dat hij opdracht had gegeven op Duitse verkenningsvliegtuigen te schieten die volgens de Duitsers door 'navigatiefouten' in het Russische luchtruim terecht waren gekomen. Nu behaalde de Luftwaffe de grootste overwinning in haar geschiedenis door de Russische luchtmacht binnen een paar dagen volledig te vernietigen. De Russen waren toen nog bezig met de uitbreiding van hun luchtmachtbases, dus stonden er dubbel zoveel vliegtuigen op de start- en landingsbanen waardoor men met één enkele bom een heel eskader kon uitschakelen. Als ze al in de lucht konden komen, hadden de Russen met hun verouderde vliegtuigen geen enkele kans tegen de Messerschmitt Bf 109 en de Duitse jachtvliegers schoten hun tegenstanders met onvoorstelbaar gemak uit de lucht. De Duitse bommenwerpers ondervonden weinig tegenstand en vielen de eindeloze colonnes Russische grondtroepen aan die zich in alle richtingen leken te verplaatsen. De bommenwerpers waren die zomer zo actief, dat Duitsland door de voorraad bommen heen dreigde te raken! De invasiemacht was in drie

Boven:
Een mortierteam gaat de strijd aan met een Russische infanterie-eenheid. In eerste instantie leken de Russen een gemakkelijke prooi voor de Wehrmacht, maar de Russische soldaten bleken zeer taai en de afgesneden eenheden moesten een voor een uitgeschakeld worden.

legergroepen verdeeld. Legergroep Noord startte in Oost-Pruisen en rukte snel op via de Baltische Staten. Hun eindbestemming was Leningrad, de vroegere Russische hoofdstad, geboorteplaats van de communistische revolutie en een belangrijk industrieel centrum. Legergroep Midden zette koers naar Moskou, via Minsk en Smolensk, volgens dezelfde route die Napoleon in 1812 genomen had. Legergroep Zuid maakte een grote boogbeweging vanaf het zuiden van Polen naar Roemenië en had als taak de grote vlakten van de Oekraïne en het zuiden van Rusland te bezetten. Op de dag van de invasie verklaarde Hitler dat Rusland binnen drie maanden volledig zou instorten. "Trap de deur in en het verrotte gebouw zakt zo in elkaar," zei hij tegen zijn generaals. En hij leek gelijk te krijgen. De Duitse tanks, verdeeld over vier *Panzergruppen*, braken met gemak door de frontlinies en rukten ongehinderd tot diep in Rusland op. Hele Russische legers werden afgesneden door de snelle Duitse infanteriedivisies, terwijl de Duitse vliegtuigen alles platgooiden dat op een Russische tegenaanval kon duiden.

Het Rode Leger in puin

Uit elkaar geslagen, vrijwel zonder munitie of brandstof en vaak zonder instructies uit Moskou, viel het Rode Leger langzaam uiteen. De tanks van legergroep Midden rukten binnen vijf dagen ruim 200 kilometer op. Ze namen Minsk in en omsingelden het Russische 3e, 10e en 13e leger. Zo'n 350.000 Russen gaven zich over.

De opmars van legergroep Midden en de even snelle opmars in het zuiden van de Oekraïne door legergroep Zuid zorgde voor een precaire situatie rond Kiew. De *Panzergruppen* wisten daar bijna 50 Russische divisies in te sluiten. De Russen kregen veel te laat toestemming om zich terug te trekken. Ze probeerden wanhopig uit de omsingeling te breken, waarbij hun commandant het leven liet op een Duits mijnenveld. Er werden zo'n 500.000 tot 650.000 Russische soldaten gevangen genomen. Rusland leek reddeloos verloren. In Amerika voorspelden de adviseurs van president Roosevelt dat Duitsland inderdaad binnen acht weken de overwinning zou behalen. De Britse Prime Minister Churchill kreeg een al even sombere prognose van zijn generaals. OKH, het Duitse opperbevel, had zoveel zelfvertrouwen dat men zelfs besloot minder winterkleding en- materieel te bestellen. Men dacht dat men kon volstaan met het wintermaterieel voor een garnizoen van 60 divisies dat de orde moest bewaken in het veroverde land. Op 6 september bepaalde Hitler dat Moskou het volgende doel zou worden. De supersnelle opmars van legergroep Noord was abrupt tot stilstand gekomen toen ze de drassige bossen rond Leningrad binnendrongen. De pantserdivisie van deze legergroep werd toegewezen aan de legergroep Midden die nu de beschikking had over driekwart van de Duitse tanks. In een nieuwe poging de Russen via een omsingeling tot overgave te dwingen, moesten twee *Panzergruppen* via het noorden om Moskou heen trekken, terwijl de pantsergroep van Guderian de stad in het zuiden passeerde. De tanks zouden elkaar ten oosten van Moskou weer treffen, zodat de Russische hoofdstad volledig van versterkingen en voorraden zou zijn afgesneden.

De Duitse aanval op Moskou met de codenaam 'Taifun' (tyfoon) startte op 2 oktober. De Russen had grote troepenconcentraties ingezet om de toegangsweg tot hun hoofdstad te versperren, maar zoals altijd werden ook deze troepen weer verslagen. Er volgden nog twee veldslagen rond Moskou, waarbij nog eens 650.000 Russen gevangen genomen werden. De burgers van Moskou voelden wat hen te wachten stond: de partijfunctionarissen begonnen documenten te verbranden en er werden complete regeringsdiensten naar het oosten overgebracht. BBC-correspondent Alexander Werth

De grootste invasie in de geschiedenis

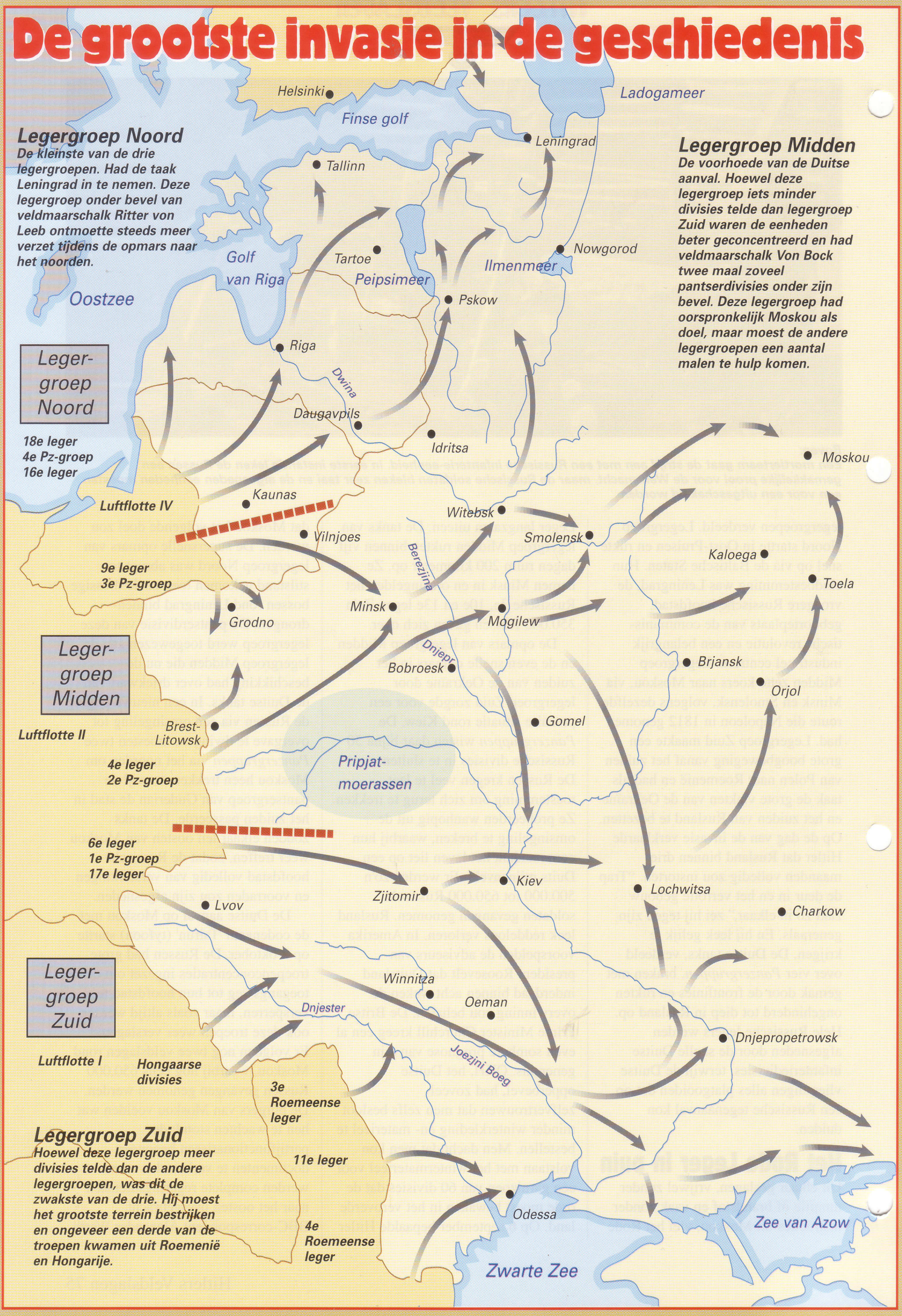

Legergroep Noord

De kleinste van de drie legergroepen. Had de taak Leningrad in te nemen. Deze legergroep onder bevel van veldmaarschalk Ritter von Leeb ontmoette steeds meer verzet tijdens de opmars naar het noorden.

Legergroep Midden

De voorhoede van de Duitse aanval. Hoewel deze legergroep iets minder divisies telde dan legergroep Zuid waren de eenheden beter geconcentreerd en had veldmaarschalk Von Bock twee maal zoveel pantserdivisies onder zijn bevel. Deze legergroep had oorspronkelijk Moskou als doel, maar moest de andere legergroepen een aantal malen te hulp komen.

Legergroep Zuid

Hoewel deze legergroep meer divisies telde dan de andere legergroepen, was dit de zwakste van de drie. Hij moest het grootste terrein bestrijken en ongeveer een derde van de troepen kwamen uit Roemenië en Hongarije.

Hierboven:
Naarmate de Wehrmacht verder oprukte, nam het aantal afgesneden Russische eenheden toe. Hoewel miljoenen soldaten van het Rode Leger zich overgaven, vochten er ook heel veel tot de laatste kogel door.

Hieronder:
De Duitsers schrokken enorm toen er een nieuwe Russische tank op het strijdtoneel verscheen. De T-34 was veel krachtiger dan alles wat de Wehrmacht er tegenover kon stellen.

Hieronder:
Toen de Duitsers dichterbij Moskou kwamen, begonnen de burgers tankgeulen en barricades op te werpen. Als de Wehrmacht Moskou binnen had kunnen dringen, had dit tot felle straatgevechten geleid.

meldde dat de paniek overal te voelen was. En toen kondigde Stalin aan dat hij niet vertrok. Er waren drie redenen waarom de sluwe leider van de Sovjet-Unie weigerde het Kremlin op te geven. Toen de Duitse troepen aan het front bij Moskou op 6 oktober wakker werden, zagen ze dat hun tanks bedekt waren met sneeuw. In de herfst werden regenbuien vaak gevolgd door nachtvorst, iets wat bij de Russen bekend stond als de *raspoetitza* (letterlijk 'de tijd zonder wegen'). De meeste wegen in de Sovjet-Unie waren brede stroken zand die nu snel veranderden in een drassige laag waarover zelfs tanks zich niet konden verplaatsen. De Duitse voetsoldaten zakten er tot ver boven hun enkels in weg. De vliegvelden werden onbruikbaar en de Duitse opmars stokte al snel. De tweede reden waarom Stalin zo vervuld was van zelfvertrouwen was dat zijn spionnen in Japan hem gemeld hadden dat het Japanse kabinet beslist had de Sovjet-Unie niet aan te vallen. In plaats daarvan zou Japan de strijd aangaan met Amerika. De 750.000 Russische soldaten in het Verre Oosten kwamen nu beschikbaar om de sterk afgeslankte Russische troepen te versterken die tegen de Duitsers vochten. Ten derde vulde het Rode Leger de enorme verliezen in een ongelooflijk tempo aan: tussen juli en december werden er 143 nieuwe divisies gemobiliseerd, en 84 van de divisies die in de strijd vernietigd waren werden weer opnieuw opgebouwd.

DE WINTER KOMT

De *raspoetitza* duurde vier weken, totdat de temperatuur op 7 november plotseling verder daalde en de vochtige bodem keihard werd. De Duitse opmars werd vervolgd met doorbraken in het zuiden en in de richting van Moskou. Generaal von Mansteins 11e leger brak door tot in de Krim, de grote fabrieken van Charkow werden ingenomen en ook de Donbass-regio, het hart van de Russische kolen en staalindustrie, viel in Duitse handen. Aan het eind van de maand vestigde de 7e pantserdivisie een bruggenhoofd over het Volga-kanaal. De voorhoede van deze divisie bevond zich al snel op 20 kilometer van de stad en in de koude, heldere winterlucht kon men met verrekijkers de torenspitsen van het Kremlin duidelijk waarnemen. De temperaturen rond Moskou waren overdag tussen -5 en -12°C en voor de Duitsers werd het steeds moeilijker om te blijven vechten in de uniformen die ze ook in de warme zomer gedragen hadden. Er kwamen helemaal geen voorraden meer aan bij het front. De bataljons waren inmiddels geslonken tot een fractie van hun oorspronkelijke grootte en pantserdivisies prezen zich gelukkig als ze nog 50 tanks hadden die het deden.

SLACHTING IN DE OEKRAÏNE

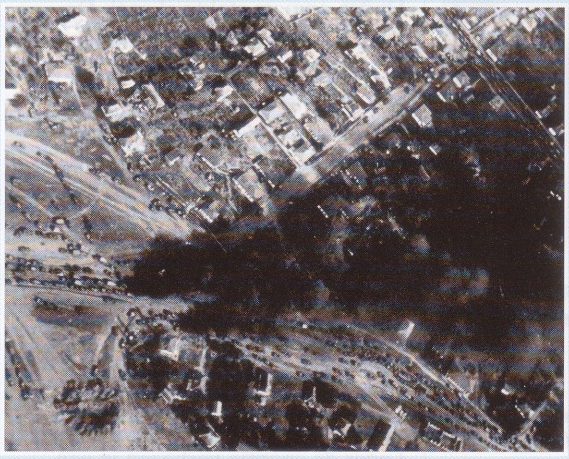

Hierboven:
Uitzicht vanuit een Stuka op een Russische colonne in de Oekraïne. Nu de Russische luchtmacht bijna volledig weggevaagd was, konden de kwetsbare Duitse duikbommenwerpers zonder gevaar hun dodelijke werk verrichten.

Hieronder:
Duitse troepen werden verwelkomd door de Oekraïners die de afgelopen tien jaar zwaar geleden hadden onder Stalin. Maar al snel volgden de SS, SD en de Einsatzgruppen *en werden de potentiële bondgenoten gezworen vijanden.*

DE grootste troepenconcentratie van het Rode Leger lag hier bij Kiev en in het gebied onmiddellijk ten noorden van Kiev. Op 24 augustus gaf Hitler Guderian bevel zijn Panzergruppe hier naartoe over te brengen om te helpen bij de bezetting van de Oekraïne.

Op 10 september kreeg Stalin zelf het verzoek van zijn legeraanvoerders, maarschalk Boedenny en diens politieke commissaris Nikita Chroestsjov, of hun legers zich mochten terugtrekken via de steeds smaller wordende ruimte tussen Von Kleist en Guderian. Stalin weigerde daarvoor toestemming te geven.

Guderians pantsertroepen maakten op 15 september contact met Von Kleist bij Lochwitza en op de avond van de 17e was de grootste omcirkeling van de campagne een feit. De omsingeling was waterdicht en degenen die er middenin zaten, hadden maar weinig kans er levend uit te komen. Boedenny en Chroesjtsjov werden via de lucht geëvacueerd en majoor-generaal Bagramjan wist nog eens zo'n 50 manschappen uit de ring te krijgen, maar de meeste hoge officieren van het Zuidwestelijke Front werden gedood tijdens hun pogingen te ontsnappen of werden gevangen genomen. Zij werden het graf of de kampen in gevolgd door zo'n 500.000 Russische soldaten.

Guderian en Von Kleist waren in een jubelstemming en ook Von Rundstedt toonde zich bevreugd dat het grootste wapenfeit van het Duitse leger op naam stond van de legergroep onder zijn commando. In deze sfeer van euforie waren er maar weinig Duitsers die zich realiseerden dat ze ondanks de triomfen en het veroverde terrein wel degelijk iets verloren hadden: tijd.

Boven:
Door de massale Duitse tangbeweging rond Kiev kwamen vier Russische legers hier vast te zitten met hun materieel. Het meeste daarvan werd door de Wehrmacht ingepikt.

Hieronder:
Tenminste een half miljoen Russische soldaten werden bij Kiev gevangen: de meesten van hen stierven in de twee jaar daarna omdat ze in barbaarse omstandigheden gevangen werden gehouden.

Hitlers topcommandanten

Hitlers hoogste officieren in Rusland hadden een aantal kenmerken gemeen: de meesten waren al aan het eind van de vorige eeuw in dienst gegaan en waren zeer ervaren als officieren in de generale staf. Ze hadden allemaal praktijkervaring met het leiden van grote aantallen troepen. Bovendien konden ze gebruikmaken van de kwaliteiten van hun ondergeschikten, die aangetoond hadden ware meesters te zijn in de door hen zelf ontwikkelde Blitzkrieg.

Gerd von Rundstedt
Von Rundstedt voerde het bevel over legergroep Zuid. Hij was de hoogste officier in actieve dienst in het Duitse leger. Hij werd opgeroepen voor de Poolse campagne en voerde legergroepen aan in Frankrijk en aan het Oost- en Westfront voordat hij tenslotte in 1945 definitief met pensioen ging.

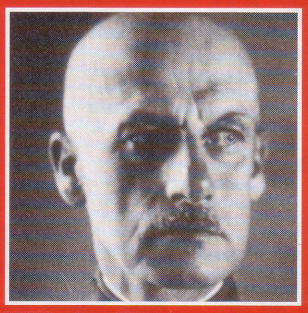

Wilhelm Ritter von Leeb
De Beierse Von Leeb had de troepen aangevoerd tijdens de bezetting van het Sudetenland in 1938 en leidde legergroep C tegen de Maginotlinie in 1940. In Rusland voerde hij het bevel over legergroep Noord voordat hij in januari 1942 ontslagen werd, omdat hij zijn mannen zonder toestemming liet terugtrekken.

Fedor Von Bock
Von Bock voerde het bevel over de troepen die betrokken waren bij de Anschluss met Oostenrijk en kreeg daarna het commando over legergroepen in Polen, Frankrijk en aan het Oostfront. Hij werd in 1942 ontslagen omdat hij het niet eens was met Hitlers plannen voor gelijktijdige aanvallen op Stalingrad en in de Kaukasus.

Heinz Guderian
Guderian leidde nooit een hele legergroep, maar als expert op het gebied van pantsertroepen had hij zeer veel invloed. Zijn Panzergruppe leidde de opmars naar Moskou, maar hij werd in december 1941 ontslagen nadat hij zijn eenheden had teruggetrokken uit een onmogelijke positie.

BEVOORRADINGS-PROBLEMEN

De Russische spoorwegen gebruikten bredere rails dan de Duitsers en de aanpassingen duurden langer dan verwacht. Het Duitse bevoorradingsnetwerk was eigenlijk al tijdens de snelle opmars in de zomer verslechterd. Het was onmogelijk gebleken om de eenheden aan het front adequaat te bevoorraden via het primitieve Russische spoor- en wegennet. Verder hielp het ook niet echt dat de Duitse troepen uitgerust waren met voertuigen die overal in Europa buit waren gemaakt. Ze gebruikten 2.000 verschillende types die elk hun eigen onderdelen hadden. Het reserveonderdelenmagazijn van legergroep Midden telde meer dan één miljoen artikelen. In het vroege voorjaar was de Luftwaffe gedwongen de eigen voorraden met bommenwerpers aan te voeren. De brandstof en alle andere noodzakelijke voorraden zaten vast op verschillende posities op de weg van Polen tot aan de hoofdweg Smolensk-Moskou. Deze logistieke ramp was echter al vooraf voorspeld door Generalmajor Friederich Paulus. Met een oorlogsspel had hij in 1940 aangetoond dat zelfs als de Duitsers het Russische leger zonder al te veel problemen konden overmeesteren, het onmogelijk zijn de voorhoede goed te bevoorraden, waardoor de opmars vanzelf vast zou lopen. Men kon Rusland niet verslaan met één enkele campagne zoals in Polen of Frankrijk wel het geval was geweest. En nu hadden ze ook nog te maken met een nieuwe Russische commandant. Generaal Zjoekow was snel opgeklommen na zijn succes tegen Japan. Hij was een van de knappe koppen die het Russische systeem van reserves hadden uitgedokterd. Na een conflict met Stalin werd hij in september naar het front overgeplaatst. Hij bracht de Duitsers een gevoelige nederlaag toe bij Smolensk, voordat hij teruggehaald werd naar Moskou om daar een grootschalige tegenaanval te leiden. Deze vond op 5 december plaats. De temperatuur was tot -15°C gedaald en op bepaalde plaatsen lag er meer dan een meter sneeuw. De onderbemande Duitse eenheden konden zich niet fatsoenlijk ingraven en werden volledig uit elkaar gescheurd; de paar tanks die ze nog over hadden, konden zich in deze omstandigheden slecht verplaatsen en de brandstofbevoorrading was op honderden kilometers van het front gestrand. Ook de Luftwaffe kon geen hulp bieden: het kostte de vliegtuigen gemiddeld vijf uur om op te stijgen, zelfs als men vuurtjes onder de motoren liet branden om te voorkomen dat ze zouden bevriezen.

De nieuwste Russische tanks, de T-34 en de KV-1, hadden brede rupsbanden en motoren die wel geschikt waren voor deze barre weersomstandigheden. Ook de kanonnen en de andere vuurwapens van de Russen waren ontworpen voor gebruik in de sneeuw en de modder. Bovendien waren de Russische soldaten gekleed in dikke, goed geïsoleerde uniformen. De Duitsers moesten zich wel terugtrekken, ondanks Hitlers eis dat ze nog geen meter terrein mochten opgeven. De drie commandanten van de legergroepen werden ontslagen, samen met voormalige favorieten zoals Guderian en Hoepner. Hitler ontsloeg ook de chef-staf van het leger, Von Brauchitsch, en benoemde zichzelf tot opperbevelhebber. Hij nam nu persoonlijk het bevel over aan het Oostfront.

NIEUWE VIJANDEN

Terwijl zijn soldaten in de sneeuw voor hun leven vochten, verdubbelde Hitler zijn problemen. Op 7 december hoorde hij dat de Japanners Pearl Harbor hadden aangevallen en meldde zijn ambassadeur in Washington (ten onrechte) dat president Roosevelt waarschijnlijk alle Asmogendheden de oorlog zou verklaren. Vastbesloten de wereld te laten zien bij wie het initiatief lag, verklaarde Hitler daarop zelf aan de VS de oorlog.

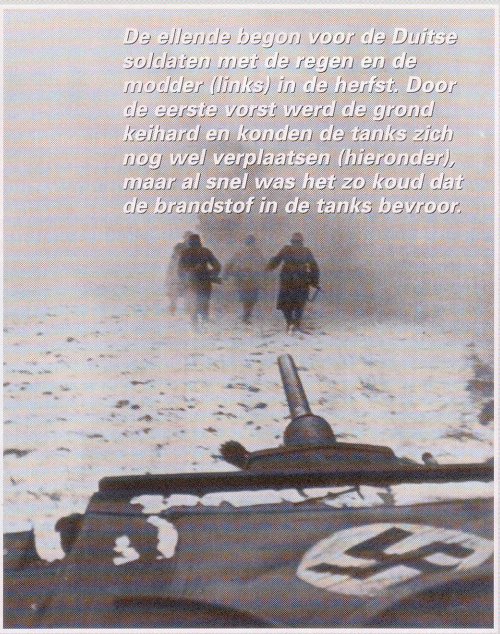

De ellende begon voor de Duitse soldaten met de regen en de modder (links) in de herfst. Door de eerste vorst werd de grond keihard en konden de tanks zich nog wel verplaatsen (hieronder), maar al snel was het zo koud dat de brandstof in de tanks bevroor.

Generaal winter

Iedereen die in Rusland wil vechten mag één ding niet vergeten: gedurende eenderde van het jaar is niet het Russische leger de grootste tegenstander, maar de Russische winter. Wie daar niet goed mee om kan gaan, is verloren.

Na de geslaagde opmars in de zomer van 1941 was de oorlog een echte uitputtingsslag geworden - en waren de Russen beter voorbereid op de omstandigheden dan de Duitsers.

In 1812 was het grote leger van Napoleon uit Moskou verdreven door 'generaal winter' en 130 jaar later stond de Wehrmacht voor dezelfde vijand. Hitler had geen problemen verwacht, maar met de eerste sneeuw in oktober verdwenen alle vooruitzichten op een gemakkelijke zege.

De Duitsers bleken slecht voorbereid op de Russische winter. Waren het niet de ijzige temperaturen, dan werden alle acties wel onmogelijk gemaakt door de modder die, elke herfst en lente, de steppe weer in een onbegaanbare brei veranderde.

Het Duitse leger viel uiteen. Er waren al zo'n 750.000 slachtoffers te betreuren en met de daling van de temperatuur stegen deze cijfers nog sneller. Alleen al in december meldde het leger meer dan 100.000 gevallen van bevriezing. De generaals wilden zich terugtrekken, maar Hitler verbood dit. “Waar willen ze dan naartoe?” vroeg hij, “was het 100 km verder naar het westen warmer?” De Duitsers zouden zich niet terugtrekken maar standhouden, zoals ze dat ook tijdens de Eerste Wereldoorlog gedaan hadden.

Rechts:
Moskou bleek te ver voor het Duitse bevoorradingssysteem. De eenheden hadden een tekort aan voedsel, brandstof, munitie en medicijnen. Er werden duizenden mannen door bevriezingsverschijnselen geveld.

Onder:
De verse Siberische divisies die door de Russen in de strijd geworpen werden, waren goed uitgerust en gewend aan de kou. Eindelijk hadden de Duitsers hun meerdere gevonden.

Nieuwe T-34 tanks rijden rechtstreeks vanuit de fabriek naar de frontlinie. De Russen hadden de nazi-storm doorstaan en de oorlog nam nu een andere wending.

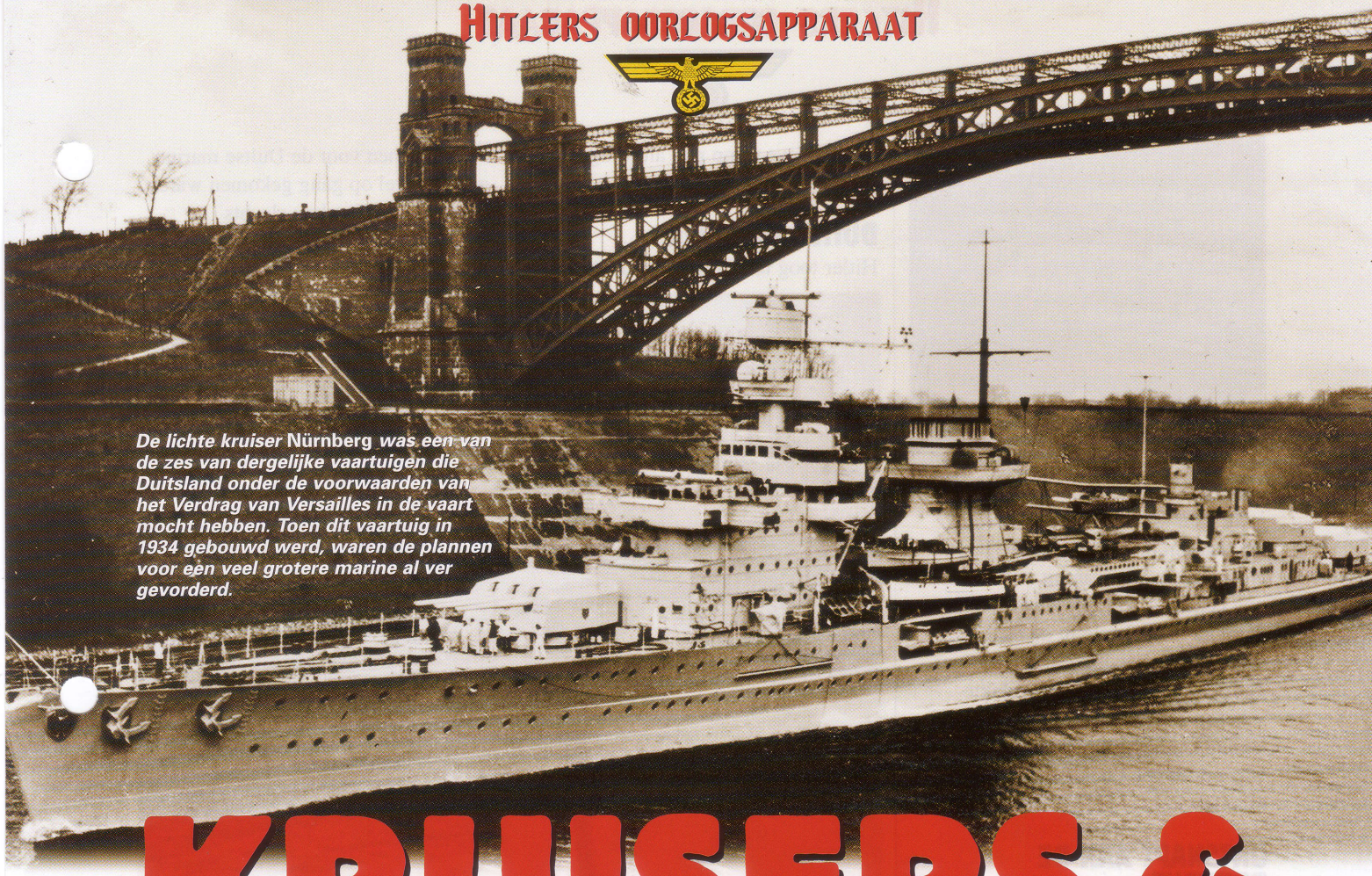

De lichte kruiser Nürnberg *was een van de zes van dergelijke vaartuigen die Duitsland onder de voorwaarden van het Verdrag van Versailles in de vaart mocht hebben. Toen dit vaartuig in 1934 gebouwd werd, waren de plannen voor een veel grotere marine al ver gevorderd.*

KRUISERS & TORPEDOBOOTJAGERS

De grote oorlogsschepen van de Duitse marine trokken de meeste aandacht, maar de kruisers en torpedobootjagers verrichtten het meeste werk voor de oppervlaktevloot.

ONDER de voorwaarden van het Duits-Engelse vlootverdrag van 1935 aanvaardde de Britse regering een grote uitbreiding van de Duitse marine en werden de beperkingen die opgelegd waren ten aanzien van de Duitse onderzeevloot afgezwakt. Als onderdeel van het programma werd de bouw van twee zware kruisers aangekondigd: de eerste van een groep van vijf die volgens het verdrag gebouwd zouden worden. Hiervoor was een maximale waterverplaatsing van 10.000 ton toegestaan en een maximaal kaliber voor het hoofdgeschut van 203 mm. Maar de Kriegsmarine speelde een vies spelletje; de eerste twee, *Hipper* en *Blücher* hadden een waterverplaatsing van 13.900 ton en waren beter bepantserd dan hun Britse of Amerikaanse equivalenten. Ze werden opgevolgd door een derde schip, *Prinz Eugen* dat een verbeterde krachtcentrale had.

Daarna kwamen er nog twee van dergelijke schepen, de *Seydlitz* en de *Lützow*. Deze laatste twee werden onafgebouwd in 1939 aan de Sovjet-Unie verkocht als geste voor het Duits-Russische pact. Ze werden pas na de Duitse invasie in 1941 afgebouwd.

DE VIJAND IN VERWARRING

Met hun 'Atlantische boeg' en typische schoorstenen hadden deze zware kruisers bijna hetzelfde profiel als de twee Bismarck-klasse slagschepen.

Toen de *Bismarck* en de *Prinz Eugen* de Britse schepen *Hood* en *Prince of Wales* tegenkwamen in de straat van Denemarken, zagen de Britten de kruiser in eerste instantie inderdaad voor het slagschip aan.

De *Blücher* was al eerder verloren gegaan: met honderden troepen aan boord voerde ze in april 1940 een aanval aan in het fjord bij Oslo. Ze werd tot zinken gebracht door een torpedo van een Noorse kustverdedigingsbatterij.

De *Hipper* bracht 1940 grotendeels op zee door. Het schip viel diverse geallieerde konvooien aan en bracht een tiental schepen tot zinken met een totale scheepsruimte van 66.000 ton. De zware kruisers hadden echter een hoog brandstofverbruik en waren minder geschikt voor lange tochten op

"Onze oppervlaktevloot is zo klein in vergelijking met de Britse Royal Navy dat we niet veel meer zullen kunnen doen dan laten zien hoe je eervol kunt sterven."

Grossadmiral Erich Raeder 1939

jacht naar koopvaarders. De *Hipper* lag daarom de volgende twee jaar in Noorwegen, van waaruit ze af en toe nog eens een konvooi aanviel. Zij werd na het debacle in de Barentszee op 31 december 1942 afgeschreven: de superieure Duitse oppervlakte-schepen slaagden er niet in een konvooi te vernietigen dat op slinkse wijze door een klein Brits escorteschip verdedigd werd .

ONTSNAPT AAN DE BRITTENT

De *Prinz Eugen* meerde in Brest af na de desastreuze eerste vaart van de Bismarck en wist samen met de Scharnhorst en de Gneisenau terug te keren naar Duitsland. Ze werd daarna in de Oostzee gebruikt, was betrokken bij de evacuatie van Oost-Pruisen in 1945 en zorgde voor ondersteunend vuur voor verscheidene belegerde garnizoenen toen het Russische leger langs de Duitse kust trok. Na de oorlog werd dit schip aan de VS gegeven en gebruikt als doelwit bij de Bikini-eilanden waar haar radioactieve romp nog altijd ligt te roesten.

DUITSE PLANNEN

Hitler toog ten strijde voordat de bouwplannen voor de Duitse marine goed en wel op gang gekomen waren. De Kriegsmarine kon slechts beschikken over vijf lichte kruisers, exclusief de Emden, die in 1925

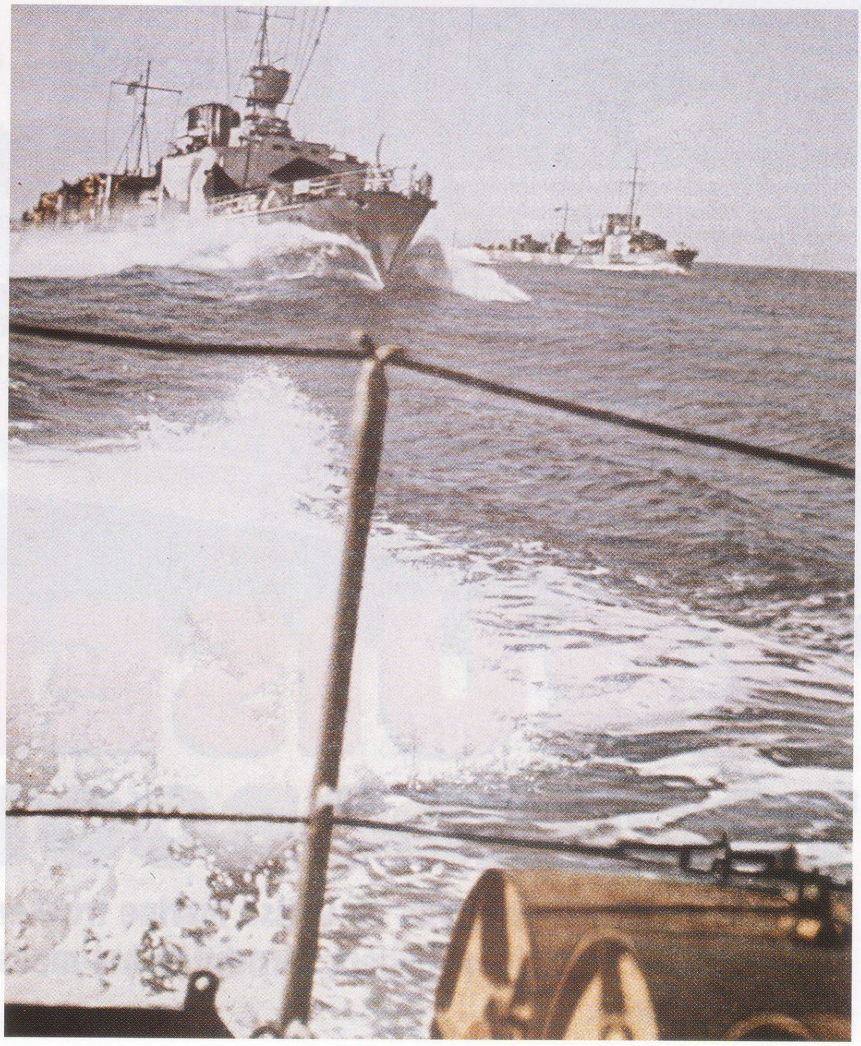

Boven:
De Duitsers hadden vooral veel lichte* Torpedoboote. *Deze vaartuigen werden veel intensiever gebruikt dan hun grotere broers. Ze werden vooral aan de Franse kust ingezet.

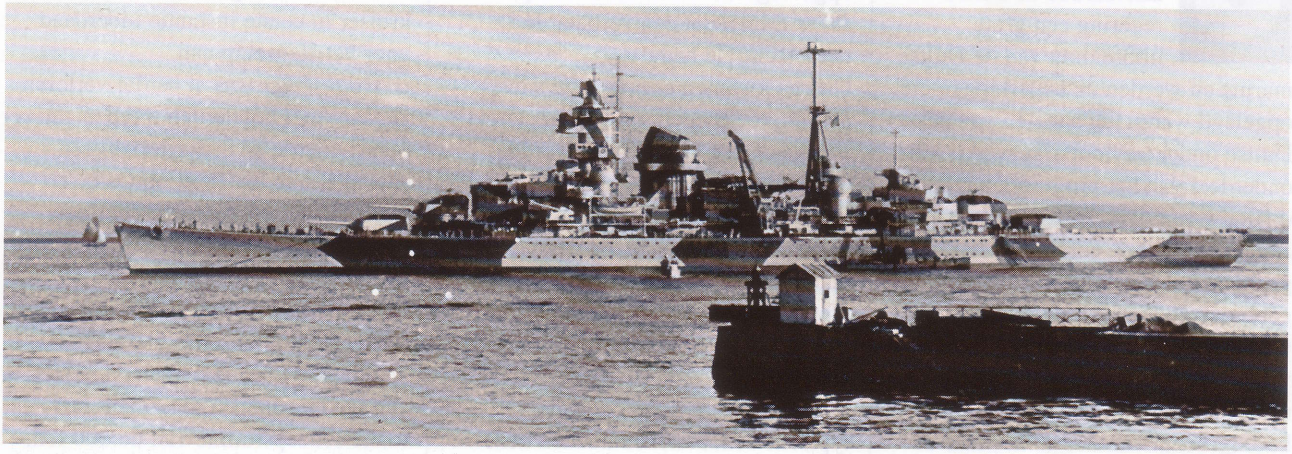

Boven:
De* Prinz Eugen *vaart de haven van Brest binnen na gescheiden te zijn van de* Bismarck. Prinz Eugen *was een van de drie zware kruisers in de 'Hipper'-klasse die daadwerkelijk van stapel liepen. Volgens opgave bleven ze binnen de verdragsnormen van 10.000 ton, maar in feite verplaatsten de 'Hippers' maar liefst 19.000 ton water.

Torpedo-boote

TIJDENS beide wereldoorlogen zette de Duitse marine grote aantallen 'Torpedoboote' in. In feite waren dit kleine torpedobootjagers. Omdat ze niet samen hoefden te werken met de vloot, kon men deze torpedoboten kleiner en goedkoper bouwen dan conventionele torpedobootjagers, terwijl ze toch een behoorlijk arsenaal aan wapens, torpedo's en mijnen konden meenemen. Torpedoboten waren de eerste nieuwe schepen die de Weimarrepubliek na de Eerste Wereldoorlog mocht bouwen. De eerste twaalf van deze schepen, met hun waterverplaatsing van zo'n 1300 ton, werden tussen 1926 en 1929 in de vaart genomen. Ze waren gebaseerd op ontwerpen voor torpedobootjagers uit de Eerste Wereldoorlog en bleken zeer effectief te zijn. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden ze door hun veelzijdigheid vooral ingezet voor acties op de Noordzee, in het Kanaal en in de Golf van Biscaije, waardoor ze alle twaalf verloren gingen.

Deze schepen werden in de jaren 30 opgevolgd door 21 genummerde schepen van de klassen 'Type 35' en 'Type 37'. Ze waren kleiner, hadden een enkele schoorsteen en waren lichter bewapend: al met al geen verbetering op hun voorgangers. Deze werden met wisselend succes ingezet als escortevaartuig, onderzeebootjager of mijnenlegger. Ongeveer de helft ging tijdens de oorlog verloren: ze werden vooral vaak gebombardeerd terwijl ze in een haven lagen. De 15 schepen van de 'Type 39'-klasse die tussen 1941 en 1944 in gebruik werden genomen, keerden weer terug naar het ontwerp met twee schoorstenen en de zwaardere kanonnen van het oorspronkelijke model. In de baai van Biscaije werden vijf van deze schepen, die vooral als escortevaartuigen voor torpedobootjagers ingezet werden, tot zinken gebracht. Vier schepen van deze klasse werden eind 1944 door Russische mijnen tot zinken gebracht tijdens operaties in de Oostzee.

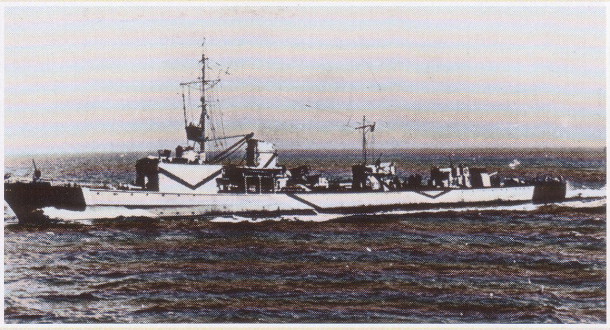

Boven:
Met hun enkele schoorsteen en 105-mm kanonnen op de achtersteven waren de Type 35/37 torpedoboten vrij gemakkelijk te onderscheiden van hun voorgangers en opvolgers. Dit is een van de eerste acht boten die in 1939 in de vaart kwamen.

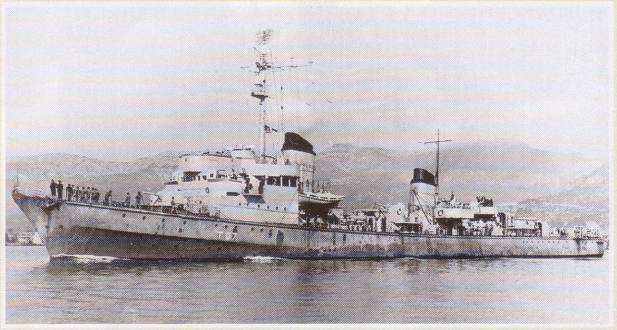

Boven:
T23 was het tweede schip van het Type 39 dat in dienst werd genomen. Dit schip was groter dan het Type 37. Het was een echte kleine torpedobootjager met vier 105-mm kanonnen. T23 overleefde de oorlog en werd door de Britse Royal Navy buitgemaakt. Ze werd in 1946 aan Frankrijk gegeven en tien jaar later uit de vaart genomen.

voltooid was en voor opleidingsdoeleinden gebruikt werd. De drie 'K'-klasseschepen van 1929-30 hadden negen 152-mm kanonnen, maar weken van de standaard af door hun twee in plaats van drie torens op het achterschip. De kruisers in deze klasse leden onder hun overgewicht, iets waar ook de Duitse torpedobootjagers uit die periode last van hadden. Het vierde schip, *Leipzig*, had één enkele geschutstoren in plaats van twee, waardoor de luchtdoelbatterijen effectiever waren en het schip minder topzwaar was. Door het schip een

Rechts:
'Möwe'-klasse torpedoboten tijdens oefeningen vóór de oorlog. Deze schepen waren op ontwerpen van de keizerlijke Duitse marine gebaseerd en werden geclassificeerd als torpedobootjagers toen ze eind jaren 20 voltooid werden. In 1934 werden ze echter als torpedoboten geclassificeerd toen de eerste echte torpedobootjagers van de Kriegsmarine gebouwd werden.

Kust-oorlog

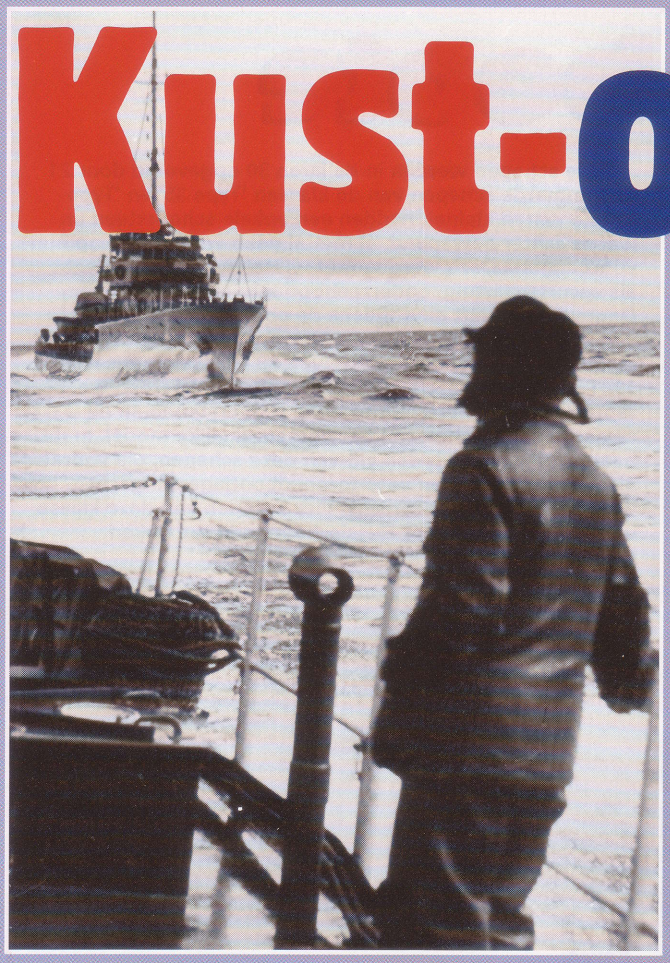

Boven:
Snelheid en niet gezien worden waren de belangrijkste criteria om de kustoorlog te overleven. Acties bij daglicht waren gevaarlijk en werden nog gevaarlijker toen de geallieerden het luchtruim boven zee in handen kregen.

VOORAL de grote slagschepen en U-boten van de Kriegsmarine wisten de kranten te halen tijdens de oorlog, terwijl de torpedobootjagers en kustjagers in feite de zwaarste gevechten leverden voor de Duitse marine.

Grotere torpedobootjagers werden vooral veel in de noordelijke wateren ingezet. Zij escorteerden grote slagschepen en zware kruisers tijdens de acties tegen de konvooien, en voerden ook zelfstandig aanvallen uit. Dit was echter gevaarlijk: er werden minstens vijf schepen tijdens oppervlaktegevechten met Britse kruisers en torpedobootjagers tot zinken gebracht, terwijl er ook nog eens zes onherstelbaar beschadigd werden door mijnen.

Kleinere schepen waren niet duurzaam genoeg voor dergelijke missies. Hun belangrijkste functies waren het escorteren van konvooien aan de kust, geallieerde kustvaarders aanvallen, langs de kunst op onderzeeërs jagen en mijnen leggen. Ze werden onder andere ingezet op de Oostzee, in de Noordzee voor de kust van Denemarken, Duitsland en Nederland, het Kanaal, de kust van Bretagne en de Golf van Biscaije.

Dit waren veruit de gevaarlijkste wateren tijdens het Europese conflict. Ze waren gemakkelijk te bereiken voor vliegtuigen vanaf bases op het land. De RAF en de Russische luchtmacht scoorden zo minstens 15 schepen die deels op zee en deels in de havens aangevallen werden.

Ook mijnen vormden een groot gevaar: er gingen minstens zeven T-boten verloren, waarvan drie op één dag in de Oostzee in 1944. Een T-boot werd tot zinken gebracht door de Britse onderzeeër *Swordfish* en vier andere T-boten werden het slachtoffer van lichte torpedoboten. Nog eens vier werden er tot zinken gebracht door Britse kruisers en torpedobootjagers, waarvan drie in de nacht van 28 december 1943 in de baai van Biscaije.

Maar het was niet allemaal eenrichtingsverkeer: een van de effectiefste aanvallen van de hele oorlog werd op 22 oktober 1943 uitgevoerd door de ervaren bemanningen van vijf 'Elbing'-klasse torpedoboten.

Terwijl ze voor de kust van Bretagne een schip escorteerden dat door de blokkade gebroken was, vuurden de vijf schepen 24 torpedo's af op de Britse lichte kruiser HMS *Charybdis* die zes torpedobootjagers aanvoerde. De kruiser en een 'Hunt'-klasse torpedobootjager zonken, terwijl de Duitse schepen zonder een schrammetje wegkwamen.

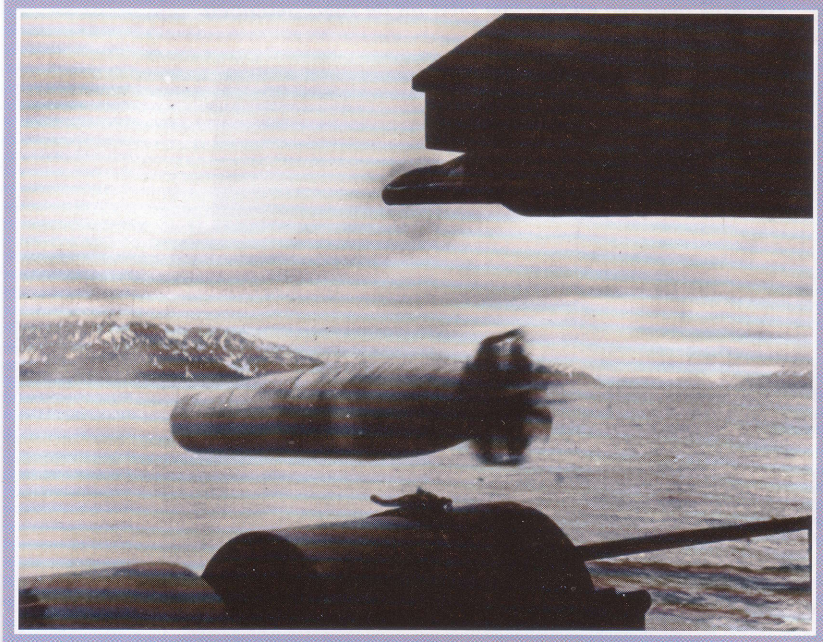

Boven:
Er wordt een torpedo afgevuurd vanaf een torpedobootjager van de Kriegsmarine in noordelijke wateren. Veel van de grotere torpedobootjagers lagen het grootste deel van de oorlog in de Noorse fjorden, van waaruit ze gebruikt werden om vliegdekschepen en zware kruisers te escorteren tijdens de zeldzame acties tegen de geallieerde konvooien die voorraden naar Rusland brachten.

Hieronder:
Een flottielje van torpedoboten op de Noordzee. De meervoudige luchtdoelkanonnen op de voorgrond geven aan dat het al relatief laat in de oorlog is: hoewel oppervlakteschepen, onderzeeërs en mijnen hun tol eisten van de Duitse torpedobootjagers, vormden vliegtuigen de grootste bedreiging.

EVOLUTIE VAN DE DUITSE TORPEDOBOOTJAGERS

HET Duitse opperbevel wist het potentieel van de oppervlaktevloot nooit naar waarde te schatten en tijdens de oorlog werden de torpedobootjagers van de Kriegsmarine erg inefficiënt ingezet.

Toen ze de bouw van torpedobootjagers na 15 jaar weer hervatten, bouwden de Duitsers eerst het 'Maass'-type. Dit conventionele schip was goed bewapend en groot genoeg en was beter dan de Britse torpedobootjagers van dat moment.

Maar net als de Britse torpedobootjagers zag het schip er niet echt indrukwekkend uit. De Britten maakte dit niet uit, maar de Duitsers wilden een schip dat meer tot de verbeelding sprak, in navolging van de Franse ontwerpen.

Tussen de oorlogen in hadden de Fransen een prachtige serie grote torpedobootjagers gebouwd. Het Franse rijk was niet zo groot als het Britse. Daarom hadden ze minder schepen nodig en konden ze het zich veroorloven minder, maar grotere schepen te bouwen om zo toch binnen hun totale waterverplaatsingsquotum te blijven.

De grote Franse schepen waren zeer snel en zwaar bewapend, maar hadden te kampen met stabiliteitsproblemen. Maar ze zagen er geweldig uit, hetgeen de Italianen en Duitsers inspireerde tot soortgelijke ontwerpen. Dit leidde tot grote, veel te zwaar bewapende schepen, die topzwaar waren en onbetrouwbare machines hadden.

Dit laatste was het gevolg van de redenering van de Duitse ontwerpers dat het gebruik van hogedrukstoomturbines voor meer vermogen zorgde bij een kleiner ruimtebeslag.

In de praktijk leidde het tot een eindeloze reeks technische problemen. Enkele van deze problemen werden pas 20 jaar na de oorlog door de Amerikanen opgelost. Door de onbetrouwbaarheid van hun machines moesten de Duitse ontwerpers plannen ontwikkelen voor torpedobootjagers met gecombineerde stoom- en dieselvoortstuwing en, uiteindelijk, alleen dieselvoortstuwing. Omdat er zo weinig belang werd gehecht aan de productie van oppervlakteschepen - terecht, want investeringen in onderzeeërs waren veel rendabeler - kwamen deze schepen nooit verder dan de prototypefase.

Toen de torpedobootjagers van de Asmogendheden later tijdens de oorlog zwaardere luchtdoelkanonnen kregen, bleken ze even slecht geschikt als afvuurplatform voor luchtdoelkanonnen als de geallieerde schepen en even kwetsbaar voor aanvallen vanuit de lucht.

SPECIFICATIE	'Hipper'-klasse kruisers
Waterverplaatsing:	13.900 ton (standaard), 18.600 ton (volle belading)
Bewapening:	acht 203-mm; twaalf 105-mm; twaalf 37-mm luchtdoelkanonnen; acht 533-mm torpedobuizen; twee vliegtuigen; capaciteit voor 160 mijnen
Vermogen:	100.000 aspaardenkrachten via stoomturbine
Maximale snelheid:	32,5 knopen
Afmetingen:	210 x 21,8 x 7,9 m
Pantser:	zijkanten 80 mm, dek 60 mm, torens 160 mm
Bemanning:	1.600
Klasse:	*Admiral Hipper, Blücher,Prinz Eugen, Lützow, Seydlitz*

SPECIFICATIE	'Köln'-klasse lichte kruisers
Waterverplaatsing:	6980 ton (standaard), 8380 ton (volle belading)
Bewapening:	negen 152-mm; acht 88-mm, acht 37-mm luchtdoelkanonnen; twaalf 533-mm torpedobuizen; twee vliegtuigen;
Vermogen:	66.000 aspaardenkrachten van stoomturbines, 12.400 rempaardenkrachten van diesels
Maximale snelheid:	32 knopen
Afmetingen:	181 x 16,4 x 6,4 m
Pantser:	dekken 25 mm, zijkanten 50 mm, torens 60 mm
Bemanning:	896
Klasse:	*Köln, Karlsruhe, Konigsberg, Leipzig, Nürnberg*

SPECIFICATIE	'Type 35' Torpedoboot
Waterverplaatsing:	844 ton (standaard), 1088 ton (volle belading)
Bewapening:	een 105-mm kanon; acht 20-mm luchtdoelkanonnen; zes 533-mm torpedobuizen; 30 mijnen
Vermogen:	31.000 aspaardenkrachten
Maximale snelheid:	35,5 knopen
Afmetingen:	84 x 8,6 x 2,9 m
Bemanning:	119

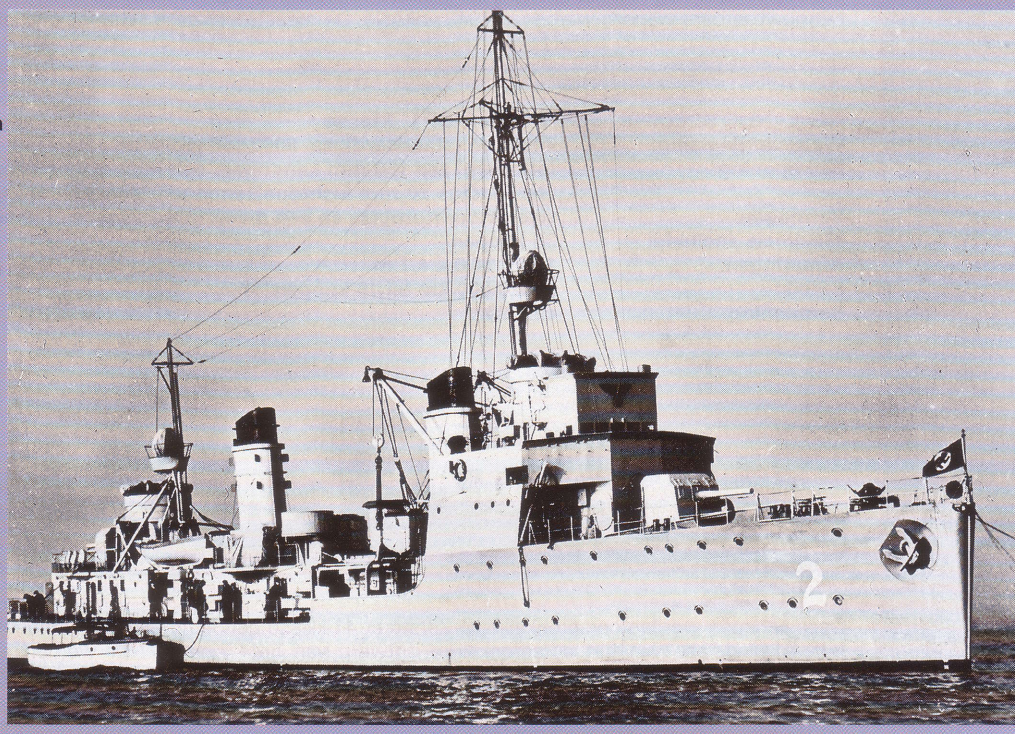

De 'F'-klasse escortevaartuigen leken qua grootte en uiterlijk sterk op de torpedoboten, maar voldeden veel minder goed. Ze waren eigenlijk gebouwd als een experimenteel ontwerp voor het testen van hogedrukstoomketels. Ze waren niet erg zeewaardig en hun geavanceerde voortstuwingssystemen zorgden telkens weer voor problemen. Ze werden vooral als hulp- of bevoorradingsschepen gebruikt.

SPECIFICATIE	'Type 34' of 'Maass'-klasse
Waterverplaatsing:	2225 ton (standaard), 3155 ton (volle belading)
Bewapening:	vijf 127-mm kanonnen, twee dubbele 37-mm luchtdoelkanonnen, zes 20-mm luchtdoelkanonnen, acht 533-mm torpedobuizen, 60 mijnen
Vermogen:	stoomturbines met 70.000 aspaardenkrachten op twee assen
Maximale snelheid:	38 knopen
Afmetingen:	119 x 11,3 x 4,3 m
Bereik:	8150 km bij 19 knopen
Bemanning:	314

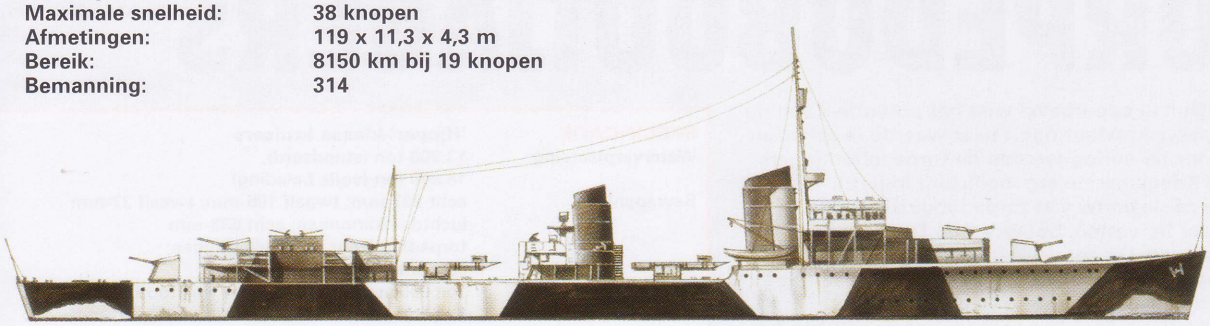

Er liepen vier 'Type 34's' van stapel in 1935, gevolgd door 16 'Type 34A's' van 1935 tot 1937 en zes soortgelijke 'Type 36's' in 1937-38. Twee ervan werden per ongeluk tot zinken gebracht door Heinkel bommenwerpers in februari 1940, tien werden er vernield bij Narvik in april 1940, twee andere zonken tijdens aanvallen op konvooien in 1942 en een laatste liep dat jaar bij Calais op een mijn.

SPECIFICATIE	'Type 36A' of 'Narvik'-klasse
Waterverplaatsing:	2650 ton (standaard), 3620 ton (volle belading)
Bewapening:	drie enkele en een dubbel 150-mm kanon, twee dubbele 37-mm en vijf 20-mm luchtdoelkanonnen, acht 533-mm torpedobuizen, 60 mijnen
Vermogen:	id. 'Type 34'
Maximale snelheid:	36 knopen
Afmetingen:	127 x 12 x 4,7 m
Bereik:	11000 km bij 19 knopen
Bemanning:	322

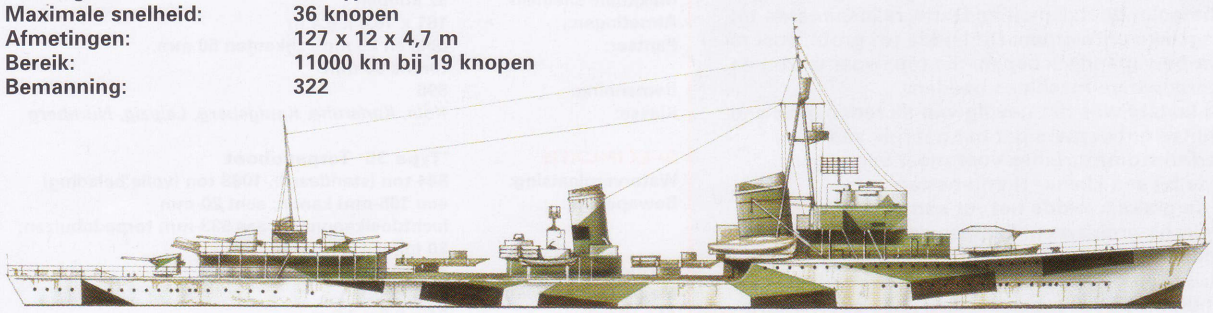

Er werden acht 'Type 36A's' (grotere versies van het vorige model) in gebruik genomen in 1939 en 1940. Ze werden in 1941 opgevolgd door nog eens zeven licht aangepaste schepen: de 'Narvik'-klasse.Drie 'Type 36B's' met lichtere, maar veel betrouwbaardere wapens werden in 1943 voltooid. De meeste van deze schepen overleefden de oorlog.

GEPLANDE SPECIFICATIE	'Z41 'of 'SP1'-klasse
Waterverplaatsing:	4400 ton (standaard), ca. 6000 ton (volle belading)
Bewapening:	(ontwerp) zes 150-mm kanonnen, een dubbel 88-mm kanon, vier dubbele 37-mm en drie viervoudige 20-mm luchtdoelkanonnen, tien 533-mm torpedobuizen, 140 mijnen
Vermogen:	twee stoomturbines en een diesel goed voor ca. 110.000 pk
Maximale snelheid:	36 knopen
Afmetingen:	153 x 14,6 x 4,7 m
Bereik:	ca. 20.000 km bij 19 knopen
Bemanning:	ca. 500

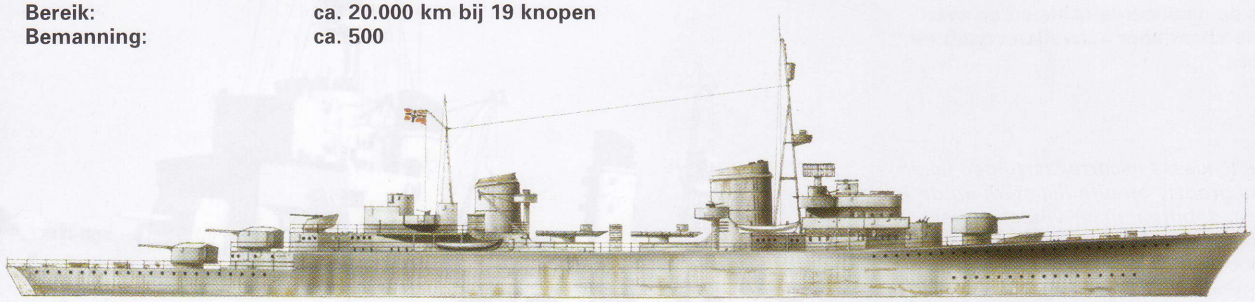

Deze schepen werden oorspronkelijk de Zerstörer 41-klasse genoemd en later hernoemd tot *Spahkreuzer*. Dit was de ultieme ontwikkelingsfase van het oorspronkelijke ontwerp van het 'Type 34'. Er werden er drie besteld ter vervanging van de geannuleerde 'Type 36A's'. De bouw startte in 1941, werd stilgelegd in 1942 en in 1943 werd de productie helemaal afgebroken.

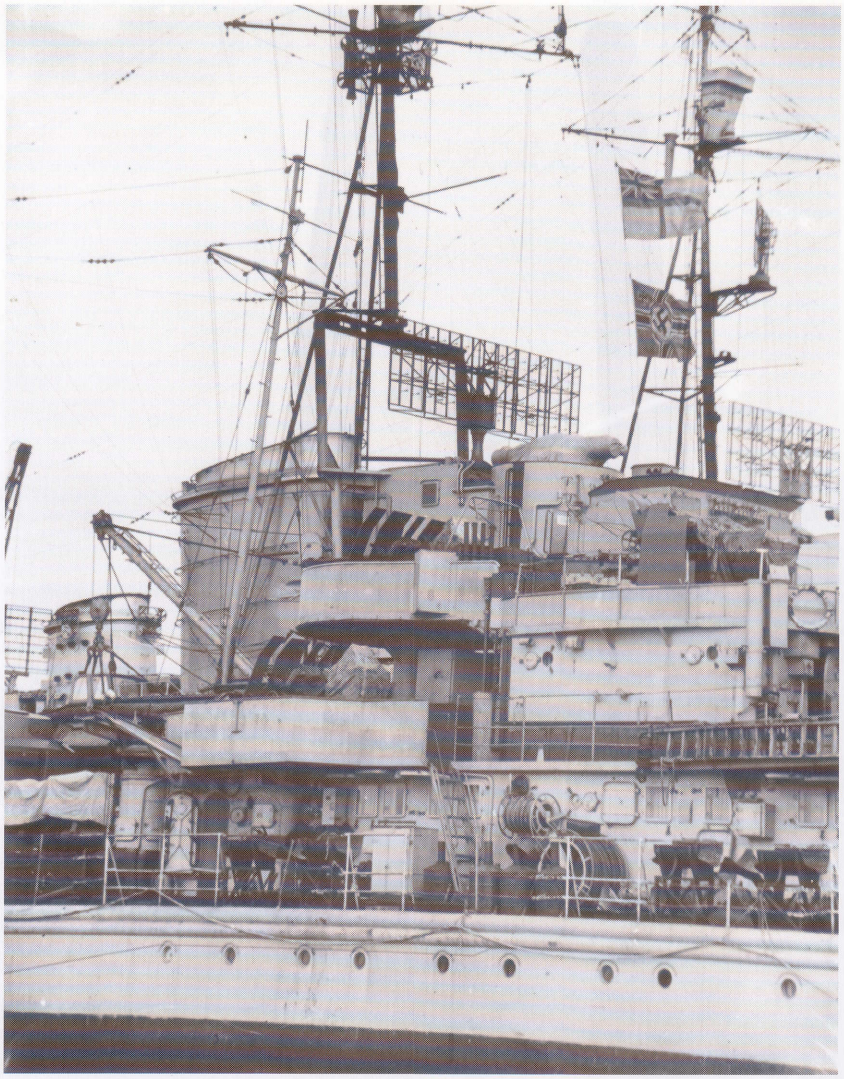

Hierboven:
Een paar torpedobootjagers van de Kriegsmarine kwamen onbeschadigd uit de oorlog. Dit is een van de torpedobootjagers die tijdens de oorlog gebouwd werd en in 1945 bij Kiel in beslag werd genomen. Een groot aantal van deze schepen werd daarna door de Franse marine nog tot medio jaren 50 gebruikt.

meter breder te maken, was het een stuk stabieler geworden. Deze schepen waren allemaal ontworpen voor acties tegen koopvaarders en hadden zowel een dieselaandrijving als stoomturbines. Het laatste schip, de *Nürnberg*, kreeg een iets grotere romp om het stabiliteitsprobleem waar de schepen mee kampten tegen te gaan.

De lichte kruisers speelden geen grote rol in de oorlog na de Noorse campagne waar de *Konigsberg* de 'eer' had het eerste oorlogsschip te zijn dat tijdens een actie tot zinken werd gebracht door vliegtuigen van vliegdekschepen (FAA Skuas, vanaf Schotland).

De *Karlsruhe* werd tot zinken gebracht na geraakt te zijn door torpedo's van de Britse onderzeeër *Truant*. De *Leipzig* zonk na een botsing met de *Prinz Eugen* in oktober 1944.

VROEGE TORPEDOBOOTJAGERS

De eerste torpedobootjagers die na 1918 door Duitsland gebouwd werden, waren van de Maass-klasse. In 1934-35 werd opdracht gegeven voor de bouw van 16 van deze schepen.
Hun standaard waterverplaatsing van 2200 ton deed de meeste tijdgenoten verbleken. Bovendien waren ze onder meer bewapend met vijf 127-mm kanonnen: voldoende om de slag met oudere kruisers aan te gaan. Men wist gewicht te besparen door de constructie te lassen en aluminium te verwerken in de bovenbouw. Hun hogedrukstoommachines zorgden echter steeds weer voor problemen. De marine zag in dat men met de Maass-klasse teveel wilde bij een te lage waterverplaatsing en de volgende subklasse van Duitse torpedobootjagers, de zes 'Von Roeder'-types, werden drie meter langer en een halve meter breder, maar hun bewapening en machines bleven ongewijzigd.

De bouwprojecten van de Duitse marine verliepen op zo'n hoog tempo dat de Duitse werven helemaal volgepland waren en het soms vier jaar duurde voordat een schip helemaal afgebouwd was. De 22 torpedobootjagers van de Kriegsmarine vormden de kern van de vloot die werd ingezet tijdens de gedurfde invasie van Noorwegen tegen een veel sterkere geallieerde vloot. Van deze durf bleef echter weinig over toen de troepen eenmaal aan land waren. Er werden tien Duitse torpedobootjagers bij Narvik tot zinken gebracht in april 1940: de moedige acties van de Britten leverden effect op; de aarzelende reactie van de Duitse commandant (die later met de *Scharnhorst* ten onder ging) zette de toon voor de verdere schermutselingen tussen de Britse en Duitse oppervlakteschepen.

RAMP BIJ NARVIK

De vernietiging van de Duitse torpedobootjagers in Noorwegen werd verklaard als het resultaat van een heldhaftige strijd tegen een sterke overmacht. Eind 1940 werd er een nieuwe 'Narvik-flottielje' geformeerd uit de volgende klasse torpedobootjagers, waarvan de bouw gestart was in 1937-38. Verscheidene overlevenden van de slag bij Narvik werden op de nieuwe boten geplaatst. Volgens oud Duits gebruik werden er nummers in plaats van namen gebruikt voor de torpedobootjagers en kleinere oorlogsschepen.

De 'Narvik'-klasse was een ongekend krachtige torpedobootjager: vier 150-mm kanonnen: twee in een toren op het voorschip en twee in een eigen affuit op het achterschip. De productie van de torens kostte veel tijd. Daarom werden er ook Narviks opgeleverd met maar één 150-mm

kanon op het voorschip, dat zo snel mogelijk door de dubbele kanonnen vervangen werd. De types Z23-34 waren te groot voor een torpedobootjager en te klein om als lichte kruiser beschouwd te worden. Ze moesten zeer duurzaam, snel en zwaarbewapend zijn. Bij een ruwe zee bleek de toren op het voorschip een natte en onbetrouwbare plek te zijn: de Duitsers hadden weer veel te veel in één ontwerp gepakt. De volgende twee schepen, Z35 en Z36 kregen weer vijf 127-mm kanonnen, maar Z37-39 had vijf 150-mm kanonnen. De granaten wogen elk zo'n 45 kg, maar moesten nog met de hand geladen worden. De torens op het voorschip waren onevenredig zwaar en de boten helden bij een zware zee sterk naar voren over.

TORPEDOBOTEN

De eerste torpedobootjagers werden in het begin van de 20e eeuw gebouwd om slagschepen tegen torpedoboten te beschermen. Na verloop van tijd ontwikkelden deze jagers zich tot multifunctionele platforms van waar men zowel kanonnen als torpedo's kon afvuren. De Royal Navy maakte in 1914 al bijna geen gebruik meer van de oorspronkelijke torpedoboten. De keizerlijke Duitse marine bleef beide types gedurende de Eerste Wereldoorlog gebruiken. Eind jaren 30 werd er zelfs een nieuwe generatie torpedoboten gebouwd. Deze waren eigenlijk bedoeld voor kustoperaties, met name in de Oostzee, maar werden ook gebruikt als mijnenleggers.

GROTERE SCHEPEN

De eerste klasse, T1-8, had een standaard waterverplaatsing van slechts 844 ton, maar aan het eind van de oorlog was het type T61 uitgegroeid tot 1930 ton. Ze werden aangedreven door stoomturbines waardoor ze een indrukwekkende snelheid konden behalen. Hun belangrijkste wapen bleven de torpedo's, die in twee drievoudige buismagazijnen lagen. Op het achterschip stond één 105-mm kanon. Later kwamen er steeds meer 20-mm luchtdoelkanonnen bij. Achteraf werden er nog kanonnen op de boeg bij gemonteerd. Ze ontmoetten weliswaar nooit een slagschip waar ze hun torpedo's op af konden vuren, maar hadden het toch druk als escorteschepen in de Oostzee, het Kanaal en voor de Franse oceaankust waar ze tot 1944 schepen die door de blokkade heen gebroken waren de havens in- en uitloodsten.

Boven:
Tussen de in camouflagekleuren geschilderde lopen van twee 105-mm luchtdoelkanonnen van een Duits vestzakslagschip zijn twee torpedobootjagers zichtbaar. De schepen zijn samen op weg om een geallieerd konvooi te onderscheppen.

De meeste overgebleven torpedoboten werden na de oorlog aan de geallieerden overgedragen.Groot-Brittannië en de VS gaven hun deel van de buit aan de Fransen zodat die daarmee de basis konden leggen voor hun naoorlogse marine.

SS-POLIZEI

DUITSLAND had geen gebrek aan geüniformeerde politiemensen. Oorspronkelijk had elk bondsland zijn eigen politiemacht en vielen de plaatselijke brandweer en andere veiligheidsdiensten ook onder de politie. Met de komst van het nationaal-socialisme werd er een nationale politiedienst opgericht onder leiding van SS- chef Heinrich Himmler.

Himmlers officiële titel werd in juni 1936 *Reichsführer SS und Chef der Deutschen Polizei*. Onder zijn toezicht stonden ook de veiligheidsdiensten (Gestapo

Hieronder:
Deportatie van joden uit Wurzburg in 1943. Ze worden bewaakt door geüniformeerde politiemannen. De politiediensten waren inmiddels volledig opgegaan in de SS en leverden ook frontsoldaten voor de Waffen-SS.

Links:
Kurt Daluege, het hoofd van de Ordnungspolizei tijdens een SS-parade. Daluege, een Alte Kämpfer en de voormalige leider van de Berlijnse SA zag toe op de constructie van een nationale politiedienst die onder de SS viel.

Hierboven:
De stijl van deze traditionele Duitse politiesjako dateert uit de 19e eeuw. Tot 1940 was dit het kenmerk van de geüniformeerde politie, zoals de Nederlandse politiepet dat vandaag de dag nog is. Toen de oorlog uitbrak, droegen de meeste politiemensen standaard militaire petten als ze in dienst waren. De sjako werd alleen nog maar tijdens ceremonies gedragen. Vaak was hij dan met een pluim versierd.

en SD) onder Reinhard Heydrich, waaronder de niet-geüniformeerde *Kriminalpolizei* of Kripo onder Artur Nebe en de geüniformeerde *Ordnungspolizei* of Orpo onder de voormalige Berlijnse SA- en SS-leider Kurt Daluege.

De *Ordnungspolizei* bestond voornamelijk uit voormalige leden van de verschillende *Landespolizei*-diensten plus ex-SA'ers. Onderdeel van de 'Orpo' waren de *Schutzpolizei* (stedelijke politie); de *Schutzpolizei des Gemeinden* (gemeentepolitie); de *Gendarmerie* (plattelandspolitie); de *Wasserschutzpolizei* (waterpolitie); de *Feuerschutzpolizei* (brandweer); en diverse technische, aanvullende en vrijwillige politie-eenheden. In 1939 bestond de *Ordnungspolizei* uit 130.000 officieren en gewoon personeel.

Er werden speciale politie-eenheden opgericht toen de oorlog uitbrak. Deze bataljons moesten reguliere politietaken uitvoeren in de bezette gebieden en moesten de communicatielijnen van de Wehrmacht tegen partizanen beschermen. Toen deze politiebataljons in 1943 onder de SS geplaatst werden, telde de *Ordnungspolizei* 310.000 mensen.

Links:
Een pet zoals politie-officieren die tijdens de oorlogsjaren droegen, plus een paraderiem en een bajonet. Het embleem op de pet was een variant op de partijadelaar en swastika in een krans van eikenbladeren. Dit embleem werd door alle politieformaties gebruikt en ook aangebracht op helmen van politieformaties die als militaire of paramilitaire eenheden dienden. De riem had ingeweven eikenbladeren en runen in zilver brokaat op een groen fluwelen onderlaag.

Linksonder:
De standaard politiebajonet had een greep die gemaakt was van een hertengewei met gepolijste stalen versierselen. Van vorm was het een normale militaire bajonet, maar het heft was versierd met een traditioneel jachtmotief: de kop van een adelaar. Zoals de meeste Duitse slag- en steekwapens is het heft hier voorzien van het embleem van de specifieke organisatie: in dit geval een kleine versie van het embleem dat ook op de politiepetten gebruikt werd. De schede was meestal van bruin leer.

Hieronder:
Der Deutsche Polizeibeamte *was een officieel tijdschrift dat onder verschillende politieafdelingen verspreid werd. Het bevatte nieuws over politieactiviteiten en professionele artikelen over politiewerk. Zoals de meeste tijdschriften in het Derde Rijk was ook hier een grote sectie gewijd aan sportactiviteiten - een belangrijk element hoewel de meeste leden van de politie-eenheden vaak ouder en minder fit waren dan militairen of SS'ers.*

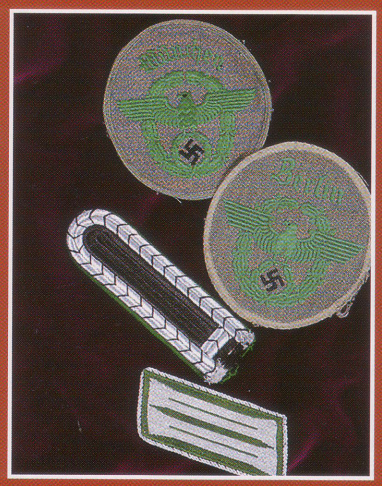

DE SS EN DE POLITIE

DE SS kreeg de Duitse politiediensten niet van de ene op de andere dag in zijn macht. Het oorspronkelijke idee van een nationale politiemacht kwam van Wilhelm Frick, de minister van binnenlandse zaken, die drie jaar lang met Himmler streed om de macht over de Duitse politiediensten. Himmler nam eerst de Beierse politie over, gevolgd door de Gestapo na de Nacht van de Lange Messen. In 1936 werd Himmler hoofd van de Duitse politie en kreeg Reinhard Heydrich de leiding over de veiligheids- en rechercheorganisaties terwijl Kurt Daluege aan het hoofd van de geüniformeerde afdelingen kwam.

De rivaliteit tussen Himmlers machtige ondergeschikten was enorm. Door de oprichting in 1939 van het *Reichssicherheitshauptamt* - RSHA - kreeg Heydrich meer macht dan Daluege, maar het hoofd van degeüniformeerde politie wist het *Hauptamt Ordnungspolizei* als onafhankelijke SS-afdeling te behouden.

Linksboven:
Een aantal emblemen van de Schutzpolizei. *De metalen omkranste adelaar met hakenkruis komt van een politiepet. Het embleem van zilverdraad werd op de bovenarm gedragen. Het epaulet en het kraagembleem duiden erop dat de drager een luitenant was. Het kleine embleem van emaille, dat meestal in het knoopsgat van burgerkleding gedragen werd, werd in 1937 aan de politieleiding van München uitgereikt.*

Boven midden:
Het embleem van een adelaar met hakenkruis in een krans van eikenbladeren werd op de mouw van een uniformjas gedragen. Het basisontwerp was hetzelfde voor alle leden van de Schutzpolizei. *Het enige verschil was de plaatsnaam die aangaf waar de drager werkte. Het kraagembleem en het epaulet werden gedragen door een* Oberwachtmeister *of een hogere onderofficier.*

Rechtsboven:
Hoewel de hogere politieofficieren vrijwel altijd lid van de SS waren en een SS-rang hadden, hadden ze ook een politierang. Dit is het embleem dat politiefunctionarissen in de rang van Generalmajor, Generalleutnant *of* General der Polizei *voor de oorlog op hun kraag droegen. Het petembleem en het armembleem hebben hetzelfde patroon als de emblemen die lagere officieren droegen, maar het petembleem was verguld en in het armembleem is met de hand gouddraad ingeborduurd.*

Boven:
Een Soldbuch *en een identiteitsbewijs zoals alle leden van de politiedienst er een hadden. De medailles zijn bedoeld voor parades en bevatten o.a. een IJzeren Kruis uit de Eerste Wereldoorlog. Er zitten ook een zilveren en een gouden medaille bij voor 18 en 25 jaar trouwe dienst bij de politie.*

Rechts:
Rangaanduidingen voor een Brigadeführer und General-major der Waffen SS *die diende bij de* SS-Polizei-*divisie. Deze eenheid werd oorspronkelijk opgericht in 1939 en werd in 1941 onder toezicht van de SS geplaatst. In 1942 werd dit de vierde Waffen-SS-divisie.*

Huber, Kurt (1893 - 1943)

Muziektheoreticus en professor in de filosofie en psychologie in München. Zwitser van geboorte. Huber had vanaf het allereerste moment een hekel aan de nazi's, maar ging zich pas eind jaren '30 actief tegen hen verzetten. De aanleiding daarvoor was de manier waarop de nazi's kunst en traditie misbruikten. Als katholiek ergerde hij zich aan het antikerkelijke karakter van het nationaal-socialisme. Hij was fel tegen de Gleichschaltung waaronder politiek, cultuur, scholing en religie volledig in door de staat goedgekeurde instanties werden ondergebracht.

Als een van de kopstukken van de verzetsgroep Die Weisse Rose, werd hij gearresteerd na de aanhouding van de studenten Hans en Sophie Scholl. Huber werd beschuldigd van het opstellen van een pamflet tegen de regering en na ondervraging door de Gestapo werd hij overgedragen aan het Volksgericht in München waar hij door de beruchte rechter Roland Freisler schuldig bevonden werd. Hij werd op 13 juli 1943 onthoofd.

Rechts:
Kurt Hubers enige misdaad was het schrijven en distribueren van pamfletten tegen de nazi's. Maar in Hitler-Duitsland stond daarop de doodstraf.

Zie ook In het Derde Rijk
Nummer 20: Verzet tegen Hitler

Hugenberg, Alfred (1865 - 1951)

Voormalig ambtenaar, industrieel en bankier voor de Eerste Wereldoorlog en mediamagnaat onder de Weimarregering. Hij had belangen in kranten en gaf leiding aan UFA (Universum Film Aktienge-sellschaft), de grootste filmmaatschappij van Duitsland.

Hugenberg was een van de oprichters van een bond voor een Groot-Duitsland aan het eind van de negentiende eeuw en kwam in 1920 in de Reichstag voor de Deutschnationale Volkspartei. In 1929 verenigde hij de rechtse belangen en partijen om verzet te bieden tegen het Young-plan voor herziening van de herstelvergoedingen die Duitsland moest betalen.

De kranten van Hugenberg waren van vitaal belang voor de verspreiding van de nationaal-socialistische boodschap. Toen Hitler in januari 1933 aan de macht kwam, werd Hugenberg minister van economie en landbouw, maar in juni werd hij vervangen door Walter Darre en Dr. Karl Schmitt. In 1941 verkocht Hugenberg zijn uitgeverij aan de nazi's. Hij bleef tot 1945 nog wel lid van de Reichstag, maar onthield zich voortaan van politieke activiteiten. Na de oorlog werd Hugenberg door de Britten gevangen gezet. Hij werd een aantal keren berecht. In 1951 werd hij tenslotte vrijgesproken door een denazificatierechtbank.

Rechts:
Hoewel het media-imperium van Hugenberg belangrijk was voor de opkomst van de nazi's, lieten de geallieerden hem na de oorlog al zijn bezittingen behouden.

Illustrierter Beobachter

De 'Illustrierter Beobachter' was het geïllustreerde tijdschrift van de nazi's. Deze uitgave van Eher Verlag verscheen in november 1926 voor het eerst als maandblad. Qua opzet kwam het blad overeen met het beroemde Life Magazine uit de VS, maar dan erg racistisch en antisemitisch getint. Toen Jacob Rosny Rosenstein bijvoorbeeld werd voorgedragen voor de Nobelprijs voor de literatuur werd zijn foto zo bewerkt dat hij op een aap leek. In het artikel waar de foto bij stond, werd hij beschreven als een "schande voor de Duitse cultuur". Tijdens de oorlog moest de Illustrierter Beobachter het moreel hoog houden met verhalen over militaire helden en dragers van het Ritterkreuz. Het laatste nummer verscheen op 13 april 1944. Terwijl de Russen de oostgrenzen van het Duitse rijk al bereikt hadden en de Duitse steden geteisterd werden door zware RAF- en USAAF-bombardementen, bleef de Illustrierter Beobachter zijn lezers een positief beeld voorschotelen.

IG Farben

Hierboven:
IG Farben produceerde het merendeel van de explosieven en drijfstoffen voor het Duitse leger. Zoals bij de meeste grote industriële concerns het geval was, had de directie van het bedrijf geen problemen met het gebruik van slavenarbeiders.

IG Farben ontstond in 1924 uit een fusie van een aantal grote Duitse chemische bedrijven om de Amerikanen te kunnen beconcurreren. De naam stond voor Interessen Gemeinschaft Farbenindustrie Aktiengesellschaft, een soort van belangenvereniging voor de verfindustrie. Kartels waren een belangrijk onderdeel van de economie van het Derde Rijk en IG Farben was hiervan de grootste exponent. Met zijn 900 fabrieken in Duitsland en in de bezette gebieden, leverde het bedrijf 85 procent van de explosieven van de Wehrmacht en produceerde het 42 producten die een belangrijke strategische waarde hadden, o.a. synthetische smeerolie en benzine, synthetisch rubber (Buna), methanol, serums, weekmakers, verfstoffen en nikkel. Wereldwijd was IG Farben betrokken bij 2000 kartelovereenkomsten met de grootste Britse, Franse en Amerikaanse chemische bedrijven en hadden ze belangen in 500 bedrijven in 92 landen. Tijdens de oorlog bouwde IG Farben fabrieken voor synthetische olie en rubber in Auschwitz-Monowitz waar dwangarbeiders uit de concentratiekampen werkten. Het bedrijf betaalde de SS drie Reichsmark per dag voor de arbeiders en anderhalve Reichsmark voor kinderen. Als de arbeiders niet meer productief waren, werden ze met Zyklon-B, een product van IG Farben, vergast.

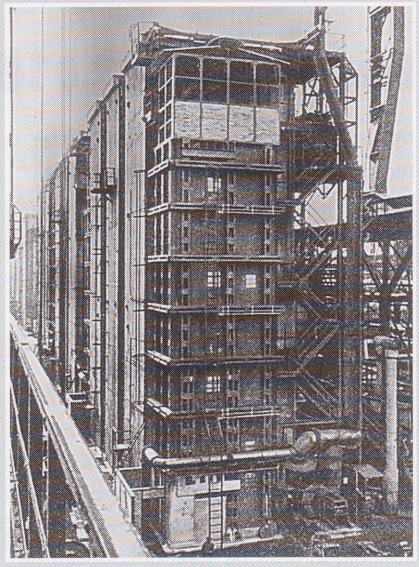

Hierboven:
De fabrieken van IG Farben voor synthetische olie en rubber in Auschwitz waren essentieel voor de bevoorrading van het Duitse leger. Volgens getuigenverklaringen in Neurenberg hebben minstens 25.000 dwangarbeiders daar het leven gelaten.

Na de oorlog werden 12 directeuren van IG Farben wegens oorlogsmisdaden veroordeeld en werd het kartel ontbonden. De losse bedrijfsonderdelen, zoals Bayer, Hoechst, Agfa en BASF, zijn later echter uitgegroeid tot grote industriële bedrijven.

Zie ook De Holocaust
Nummer 2: De lijkenfabriek
Zie ook Geheim Hitler archief
Nummer 7: Hitlers medestanders

Ilona, Fall

De codenaam voor het plan voor een aanval op Gibraltar in 1942. Als Spanje zich niet tegen de aanval verzet had, zouden de Duitsers hiermee Gibraltar in handen hebben gekregen en zo de toegang tot de Middellandse Zee vanuit het westen hebben kunnen blokkeren. Terwijl men aan het plan voor Ilona werkte, gaf Hitler ook opdracht om plannen op te stellen voor Anton, de bezetting van Vichy-Frankrijk. De codenamen Attila en Isabella waren eerder gebruikt voor deze operaties, maar werden uiteindelijk veranderd. Waarschijnlijk vond men de naam Attila te hoogdravend en was Isabella te nauw verbonden met Spanje.

Rechts:
Generaal Francisco Franco ontmoet Hitler aan de Franse grens met Spanje. De sluwe Franco zorgde ervoor dat Spanje tijdens de oorlog officieel neutraal bleef en verhinderde de Duitse plannen om de Britse marinebasis op Gibraltar in te nemen.

Zie ook In het Derde Rijk
Nummer 10: De As

Industrieklub

De Industrieklub in Düsseldorf was een kleine, invloedrijke organisatie van grootindustriëlen. Op 27 januari 1932 liet Fritz Thyssen zich overhalen Hitler uit te nodigen om de club toe te spreken. Hij sprak tweeënhalf uur en hoewel het publiek aanvankelijk sceptisch was, kreeg hij uiteindelijk een staande ovatie. Binnen een jaar zouden de Duitse industriëlen onder aanvoering van Gustav Krupp en de directies van grote ondernemingen als IG Farben en de grote Duitse staalconcerns miljoenen marken aan de nationaal-socialisten afdragen.

Internationale Vereinigung Ernster Bibelforscher

De Internationale Vereniging van Serieuze Bijbelonderzoekers was de Duitse tak van het Amerikaanse geloofsgenootschap van jehovah-getuigen. De Duitse tak werd in 1927 onder de Weimarrepubliek opgericht en telde 6034 leden toen Hitler rijkskanselier werd. Tussen 1933 en 1935 werden er 5911 gearresteerd omdat ze zich weigerden te onderwerpen aan het programma van Gleichschaltung en een eed van trouw aan de Führer te zweren. Ze werden tot staatsvijanden verklaard en meer van 2000 leden van de vereniging werden geëxecuteerd, of overleden door het zware werk, ziektes of ondervoeding in een concentratiekamp.

Jackson, Robert H. (1892 - 1954)

Belangrijkste Amerikaanse aanklager aan het internationale militair tribunaal in Neurenberg. Jackson werd door Franklin Roosevelt benoemd tot Attorney General (procureur-generaal) voor de Verenigde Staten. Hij bedacht de 'Lend Lease'-strategie waardoor de toen nog neutrale Verenigde Staten militaire steun konden bieden aan Groot-Brittannië. Hij werd in 1941 tot Associate Justice aan het Supreme Court benoemd.

President Truman vroeg Jackson of hij het Amerikaanse team aanklagers in Neurenberg wilde voorzitten. Hij gaf zijn openingspleidooi op 21 november 1945 en zei daar onder andere: "Het privilege het eerste proces inzake misdaden tegen de wereldvrede in de geschiedenis te mogen openen brengt een grote verantwoording met zich mee. De vier grote naties, die vervuld zijn van overwinningsgevoelens en gekrenkt door het onrecht, blijven hun wraakgevoelens de baas en dragen hun gevangen genomen vijanden vrijwillig over aan het oordeel van het recht.

Over de Endlösung zei hij: "In de geschiedenis bestaan er geen eerdere verslagen van een misdaad tegen zoveel slachtoffers of uitgevoerd met een dergelijke, berekende wreedheid. Onze bewijzen zullen onsmakelijk zijn en u zult zeggen dat ik u van uw slaap beroofd heb."

Op 26 juli 1946 verklaarde Jackson dat de gedaagden een proces hadden gehad zoals zij dat zelf tijdens de periode dat zij aan de macht waren geweest nooit aan anderen gegund hadden.

Zie ook In het Derde Rijk
Nummer 35: Processen in Nürnberg

Boven:
Als voormalig adviseur van president Roosevelt kreeg Robert Jackson het verzoek van president Truman om het Amerikaanse team van aanklagers tegen oorlogsmisdadigers voor te zitten.

Japan

De machtigste bondgenoot van Duitsland tijdens de Tweede Wereldoorlog, hoewel de Japanners geen rol speelden in de oorlog in Europa. Het Japanse rijk, dat eenzelfde militaristisch en nationalistisch imago had als de fascistische staten, kende een aantal overeenkomsten met nazi-Duitsland. Zo was er ook een völkisch idee van rassenbestemming, een streven naar 'leefruimte' op het Aziatische vasteland en toenemende vijandigheid jegens de Sovjet-Unie en de Westerse kapitalistische grootmachten. In 1940 sloot Japan een overeenkomst met de regeringen in Berlijn en Rome, de Asmogendheden.

De vernietigende aanval van de Japanse luchtmacht op Pearl Harbor werd gevolgd door Hitlers oorlogsverklaring tegen de Verenigde Staten. De Führer dacht misschien dat dit ertoe zou leiden dat de Japanners zich zouden aansluiten bij zijn oorlog met Rusland - waar hij inmiddels voor de stadspoorten van Moskou tot stilstand was gebracht. Maar Japan had in april 1941 een niet-aanvalsverdrag getekend met de Sovjet-Unie. Daarom hielden zij zich afzijdig en konden de Russen veilig hun troepenaantal in het Verre Oosten verminderen. De versterkingen vanuit Siberië redden Moskou in 1941 en stelden het Rode Leger in staat zich op volle sterkte tegen de Duitsers te richten. Vanaf dat moment vochten de Asmogendheden twee totaal verschillende oorlogen, die geen van hen kon winnen.

Jagdverbände

Jagdverbände - JV of jachteenheden - waren eenheden ter grootte van een bataljon die werden ingezet voor acties tegen partizanen en voor speciale operaties. Deze groepen werden in 1943 geformeerd door SS-commando Otto Skorzeny. Ze werden vernoemd naar de regio in Europa waar ze actief waren. Zo waren er Oostelijke, Zuidoostelijke en Westelijke Jagdverbände.

In 1945 werden de overgebleven Jagdverbände gehergroepeerd tot een divisie onder het bevel van Skorzeny. Zij vochten als conventionele infanterie bij het Schwedt-bruggenhoofd. Enkele JV-veteranen werkten als instructeurs voor de nazi-verzetorganisatie genaamd 'Weerwolf'. Deze term werd ook gebruikt voor een speciale eenheid Me 262 straalvliegtuigen die in de laatste maand van de oorlog in actie kwamen. JV 44 stond onder bevel van Adolf Galland, die ontheven was van zijn functie als generaal van de jachtvliegers. Hoewel deze eenheid een aantal van de meest ervaren en succesvolste gevechtsvliegers telde die de wereld ooit gekend had, werden ze te laat ingezet om nog een wezenlijk verschil te kunnen uitmaken.

Rechts:
De executie van Engelssprekende Duitse soldaten die tijdens het Ardennenoffensief betrapt werden in Amerikaanse uniformen. Deze mannen waren 'Weerwolven' - speciale eenheden die door de Jagdverbände opgeleid waren om achter de geallieerde linies inlichtingen te verzamelen en sabotageactiviteiten uit te voeren.

Jena

Een keerpunt in de opkomst van de nazi's. Rond 1930 werd de nazi-partij een belangrijke politieke macht, maar men slaagde er niet de meerderheid te behalen in de Reichstag. Na de verkiezingen van 1932 overtuigde rijkskanselier Kurt von Schleicher president Von Hindenburg ervan dat hij een regeling zou kunnen treffen met de nazi's om de macht te delen. Hitler ging per trein van München naar Berlijn om, naar men denkt, besprekingen te voeren over een ondergeschikte positie in het kabinet Schleicher op voorspraak van Strasser, een meer radicale nazi. Men beweert echter dat Goering en waarschijnlijk Goebbels Hitler in Jena, een voorstad van Berlijn, van de trein afhaalden en hem ervan overtuigden dat een coalitieovereenkomst slecht zou zijn voor de mythe van de nazi-partij en de zuiverheid van de eisen van de partij zou aantasten. Zonder steun van de nazi's duurde Schleichers regering slechts 52 dagen, waarna Hitler rijkskanselier werd.

Rechts:
Goering was voor de oorlog nog erg dynamisch en speelde een belangrijke rol in het politieke gekonkel van 1932 waarmee de nazi's aan de macht kwamen.

Jeschonnek, Hans (1899 - 1943)

Hans Jeschonnek, een van de oprichters van de Luftwaffe, diende tijdens de Eerste Wereldoorlog als officier in de infanterie, voordat hij naar de luchtmacht werd overgeplaatst. Als stafofficier in de Reichswehr werkte hij samen met Erhard Milch en Ernst Udet onder Goering aan de opbouw van de Luftwaffe. In 1934 kreeg hij het bevel over een van de eerste geheime eskaders bommenwerpers.

Toen de oorlog uitbrak, was Jeschonnek chef-staf van de Luftwaffe en in augustus 1940 werd hij tot generaal-majoor bevorderd. Twee maanden later werd hij bevorderd tot generaal en op 1 april 1942 tot kolonel-generaal. Hij was sterk betrokken bij de planning van alle Luftwaffe-operaties.

In 1943 raakte hij in een zware depressie. De slechte prestaties van de Luftwaffe bij Stalingrad baarden hem zorgen, evenals de weigering om voldoende gevechtsvliegtuigen te bouwen om de toenemende bedreiging door de Engels-Amerikaanse bommenwerpers het hoofd te kunnen bieden. Op 19 augustus 1943 pleegde hij zelfmoord op het Luftwaffe-hoofdkwartier in Oost-Pruisen.

Boven:
De ervaren piloot en capabele stafofficier, Hans Jeschonnek, was minder geschikt voor het politieke spel. Hij raakte in ongenade bij Goering en Milch en werd gepasseerd door Hitler die zijn eigen Luftwaffe-personeel selecteerde. In zijn zelfmoordbrief nam hij het verzoek op dat Goering niet aanwezig zou zijn op zijn begrafenis.